

*membres*²⁶⁶”.

D'acord amb els Tractats constitutius, els Estats membres signataris, han transferit a la Comunitat europea la competència normativa –total o parcial- sobre determinades matèries; competències legislatives, reglamentàries i d'administració dels Parlaments i governs nacionals, que els Estats membres han decidit atribuir a la Comunitat europea. El principi d'atribució de competències és el fonament de tot l'ordenament jurídic comunitari. Les institucions comunitàries només poden actuar en funció de les competències atribuïdes i per a assolir els objectius establerts.

El marc institucional triat per assolir els objectius en l'exercici de les competències atribuïdes es basa en cinc institucions comunitàries, cadascuna amb unes atribucions específiques:

el *Consell de la Unió* (antic Consell de Ministres)²⁶⁷;

la *Comissió Europea*²⁶⁸;

el *Parlament europeu*²⁶⁹;

el *Tribunal de Justícia* i el *Tribunal de Primera Instància*²⁷⁰;

---

²⁶⁶ Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁶⁷ Institució que defensa els interessos dels Estats membres. Assumeix les funcions d'un poder legislatiu i disposa a més de competències executives. Aplega els caps d'estat o de Govern i el President de la Comissió Europea com a mínim dos cops l'any. El Consell està assistit per un Comitè de Representants Permanents (Coreper) format per ambaixadors d'Estats membres.

²⁶⁸ És la institució encarregada dels interessos de la Comunitat. Està composta per 20 comissaris: dos alemanys, dos espanyols, dos francesos, dos italians, dos britànics i un membre de cada un dels altres països de la Unió. Ha de vetllar pels tractats europeus. Els membres de la Comissió han d'actuar amb total independència dels governs i només el Parlament pot censurar la Comissió. Aquesta institució ha creat un complex administratiu subordinat que comprèn aproximadament 15.000 places de plantilla fixa i temporals, de les quals una cinquena part treballa en serveis de traducció i interpretació. És el motor de la Comunitat, amb competències d'iniciativa en l'adopció de normes, competències executives. És l'òrgan executiu de la Unió Europea.

²⁶⁹ Vetlla pels interessos dels pobles dels Estats membres. Amb competències pressupostàries, juntament amb el Consell; competències legislatives mitjançant bàsicament el procediment de codecisió, amb el Consell; competències de control (amb la possibilitat de presentar una moció de censura contra la Comissió) i les preguntes i debats que pot formular. És l'única institució europea escollida per sufragi universal, però no té competència legislativa plena, i, per tant, les seves resolucions no tenen valor jurídic.

²⁷⁰ Garanteix l'acompliment de la legislació comunitària, de la legalitat, i el respecte del dret en la interpretació i aplicació dels tractats europeus. El Tribunal pot comprovar l'incompliment per part d'un

el *Tribunal de Comptes*²⁷¹.

L'article 7 del Tractat estableix que "el Consell i la Comissió han d'estar assistits per un Comitè Econòmic i Social²⁷² i per un Comitè de les Regions²⁷³, amb funcions consultives". Ambdós comitès són consultius i només poden emetre dictàmens.

Per tant, l'*arquitectura* europea es basa en els tres Tractats fundacionals: el Tractat constitutiu de la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer (CECA), signat a París i que va entrar en vigor el 23 de juliol de 1952; el Tractat constitutiu de la Comunitat Europea (CE), signat a Roma i que entrà en vigor el dia 1 de gener de 1958; i el Tractat constitutiu de la Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (Euratom), signat a Roma i que entrà en vigor el dia 1 de gener de 1958.

Aquests Tractats fundacionals han estat adaptats en diverses ocasions, en particular en ocasió de l'adhesió de nous estats membres, el 1973, 1981, 1986 i 1995. A més han estat objecte de tres reformes més profundes que han acabat amb modificacions institucionals importants, així com amb la introducció de nous àmbits de competència per a les institucions europees. Són, està clar, l'Acta Única Europea, signada a Luxemburg (que entrà en vigor l'1 de juliol de 1987); el Tractat de la Unió Europea, signat a Maastricht (que entrà en vigor l'1 de novembre de 1993); el Tractat d'Amsterdam (que entrà en vigor l'1 de maig de 1999).

Estat membre d'alguna de les obligacions de la seva incumbència en virtut dels tractats. El Tribunal de Primera Instància és competent per examinar els recursos interposats per particulars i empreses.

²⁷¹ Garanteix la legalitat, la regularitat i la correcta gestió financera dels ingressos i de les despeses de la Unió.

²⁷² El Comitè ha de ser consultat abans d'adoptar un gran nombre de decisions. També pot emetre dictàmens per iniciativa pròpia. És integrat per 222 membres repartits en tres grups: empresaris, treballadors i representants d'altres activitats (agricultors, artesans, petites i mitjanes empreses i indústries, professions liberals, representants dels consumidors, de la comunitat científica i pedagògica, de l'economia social, i de les famílies o moviments ecològics.

²⁷³ Està format per 222 representants de les entitats locals i regionals. El Comitè ha de ser consultat obligatòriament pel Consell o la Comissió en diversos àmbits que afecten els interessos regionals, entre altres, l'educació, la joventut, la cultura, la sanitat pública, la cohesió econòmica i social i les xarxes transeuropees de transport, telecomunicacions i energia.

El Tractat de Niça signat el 26 de febrer de 2001²⁷⁴ modifica els Tractats vigents. Entrà en vigor amb la ratificació dels quinze Estats membres segons el que preveuen llurs disposicions constitucionals, a finals de 2002.

Vist tot plegat ens podem preguntar què pot aportar la Unió Europea, a partir de l'aprovació d'aquest Tractat a la promoció de la diversitat lingüística. I aquesta qüestió, des del nostre punt de vista la podem resumir en aquests punts:

- ampliació de les competències de la Unió en matèria cultural²⁷⁵;
- es veu la necessitat de promoure l'aprenentatge de les llengües²⁷⁶;
- el principi de subsidiaritat introduït en aquests tractats pot tenir, si es fa una lectura generosa i àmplia, algun tret beneficiós per afavorir el repartiment equitatiu de recursos vers les llengües no oficials.

Si les institucions europees gosessin seguir aquest fil conductor que va de la voluntat de protegir la diversitat cultural dels pobles d'Europa i de preservar els drets de les minories, fins a conduir aquestes idees vers la integració del principi de subsidiaritat com a principi rector de tota decisió política, potser tindrien el camí més aplanat vers el respecte de la diversitat.

I poca cosa més, car, com veurem més endavant, aquests principis depenen d'una voluntat política exclusivament i aquesta, de moment, té un altre concepte de diversitat, i uns altres interessos²⁷⁷.

---

²⁷⁴ Veg. Annex 3. Document 5.1.19.

²⁷⁵ Article 128 del Tractat de Maastricht i article 151 del tractat d'Amsterdam. Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁷⁶ Article 126 del Tractat de Maastricht i article 149 del Tractat d'Amsterdam. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁷⁷ En el moment de redactar aquest treball la Unió Europea es troba en un doble procés. D'una banda el d'ampliació d'estats membres vers l'Europa de l'est, i d'altra banda el debat intern sobre la necessitat de redactar una constitució europea comuna que redefineixi la Unió i democratitzi les seves institucions. Aquest procés, però no ha arribat a cap fi concret, de moment, i, per tant, no podem referir-nos-hi.

- El règim lingüístic de la Unió Europea

Per entendre el règim lingüístic de la Unió Europea, cal fer un petit pas enrera i veure en què consistia el règim lingüístic de les Comunitats Europees (anterior al Tractat de la Unió). I per això també cal aclarir quines són les fonts fonamentals del dret comunitari, o sigui, quines seran les disposicions amb capacitat jurídica. Aquest punt, que pot semblar secundari en un treball d'aquest tipus, cal incloure'l donat les grans confusions que genera el seu desconeixement, i les falses il·lusions que provoca, per exemple, una Recomanació del Parlament²⁷⁸.

Les tres fonts fonamentals del dret comunitari, doncs, són:

. El *dret originari* de les Comunitats Europees, que es concreta en els tractats constitutius amb els annexos posteriors, protocols, complements i modificacions. Així, el *Tractat de París de Constitució de la Comunitat del Carbó i de l'Acer (CECA)*²⁷⁹, de 18 de abril de 1951; els *Tractats de Roma de Constitució de la Comunitat Econòmica Europea (CEE)*²⁸⁰ i de la *Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (EURATOM)*²⁸¹, ambdós de 25 de març de 1957; i el *Tractat Constitutiu del Consell Únic i de la Comissió única de les Comunitats Europees (Tractat de fusió)*, de 8 de abril de 1965; l'*Acta Única Europea* (1986); aquests tractats, units a tots els d'adhesió²⁸² configuren el dret comunitari originari. El *Tractat de la Unió Europea*²⁸³ (anomenat *Tractat de Maastricht*, de 7 de febrer de 1992), és un tractat d'integració europea que no només significa el reforçament de la unió econòmica sinó també la inclusió de disposicions de tipus culturals i patrimonials dins de les clàusules d'unió,

---

²⁷⁸ Ja que, tal com hem dit en parlar del Parlament europeu, les Recomanacions i les Resolucions d'aquest no tenen cap valor jurídic si no hi ha una decisió del Consell Europeu.

²⁷⁹ Els estats fundadors d'aquesta Comunitat van ser Alemanya, Bèlgica, França, Itàlia, Luxemburg i Països Baixos.

²⁸⁰ Veg. Annex 3. Document 5.1.1.

²⁸¹ Veg. Annex 3. Document 5.1.2.

²⁸² Veg. Annex 3. Documents 5.1.4.; 5.1.6.; 5.1.7.; 5.1.11.

²⁸³ Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

per tant, en el dret originari.

. El *dret derivat*, que comprèn les reglamentacions obligatòries que deriven o es creen a partir dels tractats anteriors. La forma jurídica que poden prendre és de Reglament, Directiva i Decisió, o també de Recomanació²⁸⁴.

. Una tercera font de dret comunitari són els *acords internacionals* que afecten les Comunitats Europees com a subjectes de dret internacional que són.

Segons el dret originari, doncs, queda clar que les llengües de la Unió haurien de ser dotze, les dotze llengües oficials del dret originari, ja que els Tractats constitutius també són vàlids en la versió oficial en irlandès²⁸⁵.

Si ens situem en l'anomenat *dret derivat* observem que els citats Tractats de constitució de la CEE i d'EURATOM, en els articles 217 i 190²⁸⁶ respectivament, es limiten a declarar que el règim lingüístic de la Comunitat l'ha de fixar el *Consell de Ministres* (l'actual *Consell de la Unió*), per unanimitat i sense contradir les disposicions previstes en el Reglament del Tribunal de Justícia. El Reglament número 1 del *Consell de Ministres*, de 15 d'abril de 1958²⁸⁷, estableix el règim lingüístic de les Comunitats Europees i declara que les llengües oficials i de treball han de ser les llengües dels Estats presents en els Tractats de Roma; això vol dir: l'alemany, el francès, l'italià i el neerlandès (article 1). La resta d'articles del Reglament estableixen els criteris que determinen el concepte de "llengua oficial" a

---

²⁸⁴ Els Reglaments són d'acompliment obligat des del moment de la seva adopció a nivell comunitari. Són d'aplicació directa, sense que sigui necessari adoptar mesures estatals per a la seva aplicació. Les Directives estableixen objectius, però correspon als Estats membres la seva aplicació a nivell estatal. Vinculen els Estats membres quant als resultats, però els deixen escollir lliurement la forma o els mitjans per a la seva aplicació. Les Decisions es refereixen a temes concrets. Són d'obligat acompliment pels destinataris que designen. En conseqüència, una Decisió pot destinar-se a un o a tots els Estats membres, a empreses o també a particulars. Les Recomanacions (i també els Dictàmens) són actes sense valor jurídic obligatori. Simplement indiquen la posició de les institucions sobre un assumpte concret.

²⁸⁵ Tal com estableix l'article 314 del Tractat d'Amsterdam, les llengües alemanya, anglesa, danesa, espanyola, francesa, grega, irlandesa, italiana, neerlandesa, portuguesa, finesa i sueca. Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁸⁶ Veg. Annex 3. Documents 5.1.1. i 5.1.2., respectivament.

²⁸⁷ DOCE 385/58, de 6 de octubre de 1958. Veg. Annex 3. Document 5.1.3.

les Comunitats Europees i les seves condicions d'ús que podem resumir en:

. dret individual dels ciutadans a relacionar-se amb les institucions europees en qualsevol de les llengües oficials (article 2);

. a nivell institucional, les Comunitats Europees s'han de relacionar amb cada Estat membre en la llengua d'aquest (article 3);

. els reglaments i altres textos, així com el Diari Oficial (abans DOCE, ara DO) s'han de redactar en les llengües oficials (articles 4 i 5)²⁸⁸.

El 1973, l'adhesió de Dinamarca, Irlanda i el Regne Unit²⁸⁹, provoca la distinció entre llengua oficial i de treball per tal de dotar al gaèlic irlandès de l'estatus d'oficial sense considerar-la com a llengua de treball. El Reglament es tornà a modificar en les Actes d'adhesió de Grècia (1979)²⁹⁰, dels Estats Espanyol i Portuguès (1985)²⁹¹, i finalment es modificà amb la *Decisió del Consell de la Unió Europea d'1 de gener de 1995 per la qual s'adapten els instruments relatius a l'adhesió dels nous Estats membres a la Unió Europea (95/1/CE, Euratom, CECA)*²⁹², segons la qual la versió dels Tractats és vàlida en les llengües alemanya, anglesa, danesa, espanyola, finesa, francesa, grega, irlandesa, italiana, neerlandesa, portuguesa i sueca. L'irlandès esdevé llengua oficial per dret originari, però no de treball, car la mateixa Decisió del Consell modifica l'article 1 del Reglament de Règim lingüístic dictant que "*les llengües oficials i les llengües de treball de les institucions de la Unió són l'alemany, l'anglès, el castellà, el danès, el finès, el francès, el grec, l'italià, el neerlandès, el portuguès i el suec*". L'irlandès n'ha quedat fora. Per tant, l'única diferència amb el règim lingüístic del dret originari –les llengües de versió autèntica dels Tractats constitutius- és l'irlandès. Irlanda, malgrat que el paràgraf primer de l'article 8 de la seva Constitució de 1937 estableix que l'irlandès és la primera llengua oficial com a llengua nacional, en el moment de la seva adhesió europea va

---

²⁸⁸ Tots els articles esmentats pertanyen al Document 5.1.3. de l'Annex 3.

²⁸⁹ Veg. Annex 3. Document 5.1.4.

²⁹⁰ Veg. Annex 3. Document 5.1.6.

²⁹¹ Veg. Annex 3. Document 5.1.7.

²⁹² DO núm. L 1/1, d'1 de gener de 1995. Veg. Annex 3. Document 5.1.14.

renunciar així a ser llengua oficial i de treball de les institucions de la Unió Europea. Amb aquesta renúncia es trenca amb el principi que la Comunitat Europea té com a oficials les llengües oficials dels seus Estats membres. Tanmateix, cal tenir en compte que els textos oficials –no els actes preparatoris– com ara decisions, directives i reglaments que tenen un interès particular pel territori d'Irlanda on el gaèlic és la llengua normalment utilitzada, també es publiquen en irlandès. Per tant una possible lectura que podem fer és que l'irlandès és llengua oficial (segons dret originari), però no de treball (segons dret derivat). Cal tenir en compte, però, que aquesta lectura és prou agosarada car ni els Tractats ni el Reglament núm. 1 esmentat fan cap distinció entre llengües oficials i llengües de treball, ni tan sols defineixen el seu contingut, i menys les seves atribucions. Tanmateix, la pràctica habitual de les institucions comunitàries ha anat definint la distinció entre llengua oficial i de treball. El fet que la constitució irlandesa mantingui aquesta via de la doble oficialitat ha facilitat el camí a la consideració de l'irlandès com a llengua oficial i prou, i per tant, relegada a unes poques funcions dins de les institucions europees. Aquestes institucions, a més, han anat adoptant diferents solucions pràctiques a la impossibilitat d'utilitzar totes les llengües en un pla d'igualtat. Així, els funcionaris de la Comunitat²⁹³ treballen normalment en francès i en anglès. En les reunions amb representants dels Estats membres, normalment hi ha interpretació activa i passiva en diverses llengües. El col·legi de comissaris treballa en anglès, alemany i francès. També cal dir que la Unió Europea adoptà el mateix règim lingüístic de les comunitats en la seva relació amb estats fora de la Unió²⁹⁴, tal com ho estableix la Declaració número 29 d'aquest tractat:

“La Conferència acorda que el règim lingüístic aplicable és el de les Comunitats Europees. [...] Tots els textos sobre política exterior i de seguretat comú que es presentin en reunions del Consell Europeu o del Consell o que

---

²⁹³ D'acord amb la lletra f) de l'article 28 de l'Estatut dels funcionaris de la Comunitat “no podran esdevenir funcionaris [...] si no es justifica el coneixement d'una de les llengües de la Comunitat i un coneixement suficient d'una altra de les llengües de la Comunitat en la mesura necessària a les funcions que ha d'exercir”.

²⁹⁴ Article 10 de la Decisió del Consell de 6 de desembre de 1993 per la qual s'adopta el seu Reglament intern (93/662/CE) (DOCE núm. L 304/1, de 10 de desembre de 1993). Veg. Annex 1. Document 5.1.11.

s'adoptin en aquestes reunions, així com tots els textos que s'hagin de publicar, s'han de traduir immediatament i simultània a totes les llengües oficials de la Comunitat."²⁹⁵

Aquest particular règim lingüístic mereix unes observacions:

. les llengües oficials de Bèlgica, el flamenc, el francès (való) i l'alemany s'integren a la seva llengua d'origen: el flamenc al neerlandès (Tractat d'Unió Lingüística de 1980), el való al francès i, òbviament l'alemany;

. el luxemburguès no és llengua oficial de les CE ja que fou proclamat llengua nacional de Luxemburg el 1984, força més tard del seu ingrés a la Comunitat, l'any 1967. La particularitat del règim lingüístic del Gran Ducat, Llei de 24 de febrer de 1984, obliga a utilitzar també el francès i l'alemany en algunes matèries de gran interès. La proximitat del luxemburguès a l'alemany (no discutirem aquí els trets dialectals) i la no insistència de la Cambra de Diputats de Luxemburg després de l'aprovació de la Llei Lingüística per a reformar l'estatus de la llengua a la Comunitat, fan que el luxemburguès no sigui llengua oficial de la UE. Però la indefinició europea sobre els assumptes lingüístics arriba al punt d'incloure aquesta llengua en el programa LINGUA²⁹⁶, un programa que, fins ara ha estat reservat a les llengües oficials;

. finalment, el gaèlic irlandès és llengua oficial però no de treball, aquesta és una possible interpretació a la indefinició del dret comunitari. L'origen d'aquesta situació rau en la pròpia constitució irlandesa que reconeix la doble oficialitat de l'irlandès (com a primera llengua nacional) i de l'anglès (segona llengua nacional). Aquesta situació especial valida el gaèlic irlandès com a llengua oficial, per tant els documents publicats en aquesta llengua són autèntics, però, en canvi, el dret derivat no considera l'irlandès com a llengua oficial i de treball, per tant no és llengua de treball.

---

²⁹⁵ Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁹⁶ El 28 de juliol de 1989 el *Consell de Ministres* de les CE aprovà el Programa LINGUA per a fomentar el coneixement de les llengües europees. L'objectiu del programa consisteix en ajudar els Estats membres a millorar la qualitat i la quantitat de l'ensenyament i aprenentatge de les llengües estrangeres, i s'entenen com a estrangeres les següents: alemany, danès, espanyol, francès, grec, neerlandès, anglès, irlandès, italià, luxemburguès i portuguès.

Sigui com sigui, els tractats són vàlids en dotze llengües (dret originari), però només n'hi ha onze d'oficials i de treball (dret derivat).

Una nova aportació del Tractat d'Amsterdam²⁹⁷, és el dret dels ciutadans de la Unió a utilitzar les llengües oficials, les que esmenta l'article 314, en la relació amb les institucions comunitàries. Així, l'apartat 3 de l'article 21 del Tractat de la Comunitat Europea estableix que tot ciutadà de la Unió es podrà dirigir per escrit a qualsevol de les institucions o organismes de la Comunitat, és a dir, a totes les institucions, els comitès econòmic i social i el regional, i el defensor del poble europeu, *"en una de les llengües esmentades a l'article 314 i rebre una resposta en la mateixa llengua"*. Les llengües a què es refereix són les de l'article 314 del Tractat, per tant, les dotze llengües dels Tractats constitutius, també l'irlandès.

El Consell pot modificar a petició d'un Estat membre aquest règim lingüístic, d'acord amb l'article 290 del Tractat d'Amsterdam²⁹⁸, que disposa que *"el règim lingüístic de les institucions de la Comunitat s'estableix pel Consell, per unanimitat, sense perjudici de les disposicions previstes en el reglament del Tribunal de Justícia"*. I l'apartat 1 de l'article 29 del Reglament de procediment del *Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees*, disposa que *"les llengües de procediment són l'alemany, el danès, l'espanyol, el finès, el francès, el grec, l'anglès, l'irlandès, l'italià, el neerlandès, el portuguès i el suec"*²⁹⁹. I l'article 8 del Reglament núm. 1, de 15 d'abril de 1958, en relació amb els Estats membres en els quals existeixen diverses llengües oficials, estableix que *"l'ús d'una llengua es regirà, a petició de l'Estat interessat, per les normes generals de la legislació d'aquest Estat"*³⁰⁰.

Els Estats han usat en diverses ocasions la possibilitat de modificació d'aquell Reglament. Sempre, però, ha estat amb la voluntat de reduir el nombre de llengües

---

²⁹⁷ Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁹⁸ Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

²⁹⁹ Veg. Annex 3. Document 5.1.8.

³⁰⁰ Veg. Annex 3. Document 5.1.3.

oficials. Així per exemple en el moment de l'adhesió dels darrers Estats membres de la Unió Europea, el ministre francès d'assumptes europeus proposà, el desembre de 1994, de limitar el nombre d'onze llengües de la Unió a cinc llengües de treball. Davant d'aquesta declaració el Parlament europeu va adoptar una Resolució, de 19 de gener de 1995, *sobre l'ús de les llengües oficials a les institucions de la Unió Europea*³⁰¹ on destaca l'afirmació del seu compromís favorable a la igualtat de les llengües oficials i de les llengües de treball de tots els estats que constitueixen la Unió, que és un element fonamental de la noció d'Unió Europea, de la seva filosofia i de la igualtat política dels seus Estats membres, i confirma que el plurilingüisme constitueix un dels trets característics de la cultura i civilització europees i un element important de la pluralitat i de la riquesa cultural d'Europa.

El denominador comú de la normativa en matèria lingüística de la Unió Europea es basa, doncs, en aquests tres punts:

1/ Són els Estats membres els que s'uneixen a Europa i configuren l'anomenada Unió Europea. Les llengües que es declaren oficials en aquesta Unió són les estatals, la qual cosa fa que el mapa lingüístic europeu ignori les llengües de la meitat (o gairebé la meitat) dels seus ciutadans i ciutadanes³⁰².

2/ En els Tractats constitutius de les *Comunitats Europees* no es contemplen els drets fonamentals de la ciutadania europea. Tal com postula Corretja (1995: 123-127), les Comunitats Europees manquen de base ja que el seu origen és purament econòmic i, en segon terme, polític. Aquesta primera etapa europea s'empara en les constitucions dels estats com a garantia dels drets fonamentals. El Tractat de la Unió Europea³⁰³, però, marca un petit punt d'inflexió: en els articles que encapçalen aquest apartat (l'article 126 i el 128) hi ha una referència més o menys explícita al fet lingüístic i al respecte genèric a la diversitat cultural. Inclouen

---

³⁰¹ DOCE núm. C-43, de 20 de febrer de 1995. Veg. Annex 3. Document 5.3.7.

³⁰² Jaume Vernet (1998) explica que el marc europeu és plurilingüe: un 90 % dels estats europeus són plurilingües. És a dir que la majoria dels estats europeus comparteixen una característica comú: són multilingües (en el seu territori es parla més d'una llengua històrica, no de nova implantació).

³⁰³ El de Maastricht i el d'Amsterdam. Veg. Annex 3. Document 5.1.10.

vagament la, podríem dir, recomanació de respectar la diversitat cultural i lingüística dins del sistema educatiu. Però està molt lluny d'explicar quina diversitat (la oficial o la real) ni qui pren el compromís de preservar-la. Si hem de fer una lectura optimista del Tractat d'Amsterdam ens hem de centrar en els anomenats drets civils per a la ciutadania de la Unió Europea. Així, en l'esmentat Tractat es garanteix la llibertat de residència, el dret de participar en les eleccions municipals com a elector i com a candidat, a tot ciutadà o ciutadana de la Unió en qualsevol Estat. També amplia la protecció diplomàtica de la ciutadania europea en qualsevol estat del món. A més, garanteix el dret de petició al Parlament Europeu i de recórrer a una mena de Síndic de Greuges Europeu nomenat pel mateix Parlament. Sobre el paper, a més, la Unió garanteix el desenvolupament cultural, la protecció del medi ambient, de la recerca i una política social respectuosa amb els drets humans. Res més. Avancem però no el suficient.

3/ El Tractat de Niça havia de representar un altre punt d'inflexió important en diversos camps. Sobretot s'esperava una voluntat ferma de reforma de les institucions europees per fer-les més simples, operatives i transparents. Això no s'ha assolit perquè ha deixat pas, una altra vegada, al gran objectiu de la integració econòmica i monetària³⁰⁴. Niça de fet, només ha aportat una petita esclatxa a l'esperança. Com sempre en els afers europeus la lectura optimista només és possible en les Declaracions annexes als Tractats. Niça no ha estat cap excepció. Una de les Declaracions (la 23)³⁰⁵, després de congratular-se per l'èxit de la Cimera, fa una crida als Estats membres a reflexionar sobre els eixos de futur de la Unió, bo i tenint present l'ampliació d'aquesta. Així, l'apartat 5 de l'esmentada Declaració diu que el procés de debat sobre el futur de la Unió ha d'abordar les següents qüestions:

“la forma d'establir i supervisar una delimitació més precisa de les competències entre la Unió Europea i els Estats membres, que respecti el

---

³⁰⁴ Koldo Gorostiaga (2001, pàg. 27-33) analitza en un article molt lúcid el desencís de la Cimera de Niça pel que fa a les expectatives creades. La Unió Europea, segons l'autor, s'està construint al marge de la pròpia Europa, això vol dir al marge de tots els pobles d'Europa i de totes les llengües d'Europa.

³⁰⁵ Veg. Annex 3. Document 5.1.19.

principi de subsidiaritat;
l'estatut de la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, proclamada a Niça, d'acord amb les conclusions del Consell Europeu de Colònia;
la simplificació dels Tractats amb la finalitat de clarificar-los i facilitar la comprensió, sense canviar el seu significat;
*la funció dels Parlaments nacionals en l'arquitectura europea*³⁰⁶.

Dit d'una altra manera Niça ha posat damunt la taula els vells temes de debat però els ha emplaçat a un altre moment, sense debatre'ls. Aquests quatre eixos són importants per a les llengües d'Europa perquè configuren la possibilitat d'entrar en una *Carta de drets fonamentals* (potser una Constitució europea) on es defineixi clarament el paper de les llengües i els drets de les comunitats lingüístiques de la Unió.

Uns drets que de moment no s'han previst en cap text normatiu tot i que els articles 6 i 8 del Reglament 1/1958 declaren que:

"Article 6

Les institucions poden determinar les modalitats d'aplicació d'aquest règim lingüístic en els reglaments interns.

Article 8

*Pel que fa als Estats membres on existeixen diverses llengües oficials, l'ús d'una llengua s'ha de regir, a petició de l'Estat interessat, per les normes generals de la legislació de l'Estat*³⁰⁷.

De moment cap Estat ha fet ús d'aquest article 8, que representa, gairebé paradoxalment, un punt de referència doctrinal del respecte a les llengües no estatals i a les seves possibilitats d'exercir també el seu dret d'oficialitat en les institucions de la Unió Europea.

Segons l'article 6, les institucions poden determinar la modalitat d'aplicació del règim lingüístic, però no ha quedat clar quin és l'abast doctrinal del terme "*modalitat d'aplicació*". D'aquesta manera, el *Reglament Intern del Consell* (24 de juliol de

---

³⁰⁶ Declaracions annexes al Tractat de Niça, pel qual es modifiquen el Tractat de la Unió Europea, els Tractats constitutius de les Comunitats Europees i determinats actes connexos, signat a Niça el 26 de febrer de 2001 (*DO núm. C 80 de 10 de març de 2001*). Veg. Annex 3. Document 5.1.19.

³⁰⁷ Reglament 1/1958 del Consell, de 15 d'abril de 1958, relatiu al règim lingüístic de les institucions (*DOCE núm. 385/58, de 6 d'octubre de 1958*). Veg. Annex 1. Document 5.1.3.

1979) en l'apartat 1 de l'article 8 disposa que el Consell ha de deliberar sobre la base dels documents i projectes establerts en les llengües previstes pel règim lingüístic en vigor. Només el Parlament Europeu permet l'ús, en circumstàncies determinades, d'algunes llengües que no són oficials. L'article 79.1 del Reglament del Parlament Europeu³⁰⁸ preveu que tots els documents s'han de redactar en les llengües oficials, i a més, en el punt 2 d'aquest mateix article permet la traducció "*en qualsevol altra llengua que la Mesa consideri necessària*". Una lectura generosa (sempre hem de recórrer a aquest tipus d'interpretacions) d'aquest article pot conduir-nos a un optimisme sense fonament, de moment, ja que si bé podem veure una porta oberta (molt petita), el mateix reglament no és capaç de determinar en quines llengües es poden formular les peticions dels ciutadans al Parlament.

El règim lingüístic basat en el multilingüisme integral, s'ha convertit en un multilingüisme restringit o aplicat només a les llengües oficials dels Estats membres, i la pluralitat lingüística ha quedat relegada a aquestes sense donar cap opció a la resta de llengües de la Unió Europea³⁰⁹.

L'aplicació d'aquest règim lingüístic és única en els organismes internacionals³¹⁰ pels seus elevats costos i per la infinitat de problemes tècnics i quotidians que dificulten l'eficàcia de les institucions europees.

Sota l'etiqueta del respecte a la diversitat lingüística, els Estats de la Unió Europea amaguen el veritable motiu del manteniment d'un sistema lingüístic tan complex i car (5% del pressupost i el 15% del funcionariat³¹¹, aproximadament), que

---

³⁰⁸ Veg. Annex 3. Document 5.2.1.

³⁰⁹ Sobre les modalitats de multilingüisme i els seus models d'aplicació cal veure l'article de Bañeres, 1991.

³¹⁰ El Consell d'Europa, ja ho hem vist, té com a llengües de treball el francès i l'anglès. En el *Comité de Ministres* es pot usar una llengua diferent mentre es faciliti la traducció a les llengües esmentades (article 12 del Reglament interior del *Comité de Ministres*); en l'Assemblea del Consell també es pot usar l'alemany i l'italià (article 17 del Reglament de l'Assemblea).

³¹¹ Dades recollides en la conferència d'Aureli Argemí amb el títol "El tractament de les llengües minoritàries por part de la Comissió de la CE", dins de les *Jornades informatives sobre las llengües a Europa*, de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya de la Generalitat de Catalunya, el dia 11 de

representa, sens dubte, el manteniment de la seva parcel·la de poder i de presència en unes institucions.

El règim lingüístic de la Unió Europea es basa, tal com hem dit més amunt, en el principi de l'anomenat *multilingüisme integral* dels seus òrgans. Alhora es basa en el *principi de respecte al règim lingüístic dels estats membres plurilingües* (que són la majoria), sempre que no vulnerin els principis de l'ordenament jurídic comunitari; i en una mena d'heterogeneïtat de l'estatut lingüístic establert³¹²; i finalment es basa en el règim lingüístic del *Tribunal de Justícia*. De fet, el Tractat de Niça estableix que

“45) L'article 290 queda substituït pel text següent:

«Article 290

El règim lingüístic de les institucions de la Comunitat l'ha de fixar el Consell per unanimitat, sense perjudici de les disposicions previstes en l'Estatut del Tribunal de Justícia.»”.

Aquest règim lingüístic s'explica al Capítol VI del reglament de procediment³¹³ de l'esmentat Tribunal, derogat i substituït pel *Protocol annex al tractat de la Unió Europea, al tractat constitutiu de la comunitat europea i al tractat constitutiu de la comunitat europea de l'energia atòmica* del Tractat de Niça³¹⁴. Aquest Document declara com a vàlides les disposicions del règim lingüístic establert en el reglament de procediment de 1991. Així, l'article 26 estableix com a llengües de procediment les oficials de la Unió Europea³¹⁵, aquestes llengües les ha d'escollir el demandant,

---

juny de 1992.

³¹² Ja hem parlat de la situació de l'irlandès i de la renúncia del Govern de la República d'Irlanda a una traducció sistemàtica de tot dret comunitari derivat, obligant només a elaborar una versió oficial autèntica de tots els actes de dret originari i d'alguns reglaments que afectin directament els interessos irlandesos. Nosaltres hem interpretat aquest tret amb la distinció de llengües oficials i llengües oficials i de treball.

³¹³ Reglament de procediment del Tribunal de Justícia de les Comunitats Europees de 19 de juny de 1991 (DOCE núm. L 176/12 de 4 de juliol de 1991). Veg. Annex 3. Document 5.1.8.

³¹⁴ Veg. Annex 3. Document 5.1.19. Protocol B.

³¹⁵ En aquell moment eren l'alemany, l'anglès, el danès, l'espanyol, el francès, el grec, l'irlandès, l'italià, el neerlandès i el portuguès, que s'amplien a mesura que s'amplia també la UE amb nous estats i, per tant, noves llengües. Veg. l'article 29.1 del document esmentat. Annex 3. Document 5.1.8.

tenint present que si el demandant és un estat, la llengua de procediment ha de ser la llengua oficial d'aquest³¹⁶; el Tribunal pot decidir l'ús d'una llengua diferent a les esmentades si així ho demanen les dues parts³¹⁷; i és especialment significatiu l'apartat 4 d'aquest article 29 on s'autoritza l'ús d'una llengua diferent a les oficials per part dels testimonis o els perits sempre i quan demostrin la seva incapacitat per a poder expressar-se en una de les llengües esmentades³¹⁸. El Jutges, a més, poden usar qualsevol llengua de les oficials independentment de la llengua de procediment de la vista³¹⁹. El Tribunal de Primera Instància es regeix pel mateix règim lingüístic del Tribunal de Justícia³²⁰.

- Les llengües no oficials

Un informe de la *Comissió Europea* de 15 de desembre de 1994 sobre les llengües dites minoritàries de la Unió Europea exposa que a Europa "a més de les llengües oficials dels Estats membres que es parlen a la Unió Europea, més de 40 milions de ciutadans europeus, segons determinades estimacions, parlen llengües minoritàries o regionals que tradicionalment s'usen en el seu territori"³²¹. L'informe esmenta algunes d'aquestes llengües a les que afegeix l'irlandès i el luxemburguès "malgrat el seu estatut oficial en els seus Estats membres respectivament"³²². L'informe també inclou les comunitats lingüístiques en una situació similar als parlants de llengües minoritàries, però que parlen una llengua oficial d'un altre Estat membre

---

³¹⁶ Veg. l'article 29.2.a) del document esmentat.

³¹⁷ Desconeixem la pràctica d'aquesta disposició en el cas de demanar una vista en una llengua minoritzada.

³¹⁸ Veg. Annex 3. Document 5.1.8. Article 29.4.

³¹⁹ Veg. Annex 3. Document 5.1.8. Article 30.1.

³²⁰ Reglament de procediment del Tribunal de Primera Instància de les Comunitats Europees (DOCE núm. L 136/8, de 30 de maig de 1991). Veg. Annex 3. Document 5.1.9.

³²¹ Exemplar mecanografiat de la Comissió de les Comunitats Europees (COM 94 602 final, Brussel·les, 15-12-1994). *Comunicación de la Comisión. Las lenguas minoritarias de la Unión Europea*. Pàg. 3.

³²² Ídem.

fora de les seves fronteres. Segons aquest estudi hi ha una quarantena del que anomenen "*comunitats lingüístiques autòctones, regionals o minoritàries*"³²³, a més de les llengües romaní i jiddish que són no territorials.

Però amb tot això, on són les llengües anomenades minoritzades?

Ja hem vist que el règim lingüístic de la Unió Europea consagra les llengües estatals com a llengües també oficials a les institucions europees, i que el multilingüisme integral proclamat com a sistema de respecte a la pluralitat té les seves limitacions pràctiques i econòmiques, però també, i més important, es fonamenta en una falsa concepció del pluralisme, almenys en una concepció parcial i excloent a partir del moment que no integra totes les realitats lingüístiques europees, les llengües de la ciutadania europea.

L'orientació fonamentalment econòmica dels tractats constitutius de les Comunitats Europees i del tractat de la Unió Europea, i l'interès principal pel mercat i la unió monetària i no per altres temes (menys transcendents, sembla) fa que la diversitat lingüística es percebi més com un obstacle que no com una font de riquesa cultural. No és d'estranyar, doncs, que la reglamentació i la doctrina jurídica comunitària que han generat fins ara els assumptes lingüístics se centrin en els problemes dels treballadors d'un estat membre en altres de la Unió o bé en els problemes originats per l'escolarització dels fills d'aquests³²⁴. Aquestes i altres decisions i reglaments ens permeten afirmar que la màxima preocupació de la Unió Europea en el tema lingüístic radica en resoldre els casos de les llengües oficials dels Estats en els diferents territoris.

---

³²³ Ídem.

³²⁴ Reglament 1612/68 de 15 de octubre de 1968, ampliat per la Decisió del Tribunal de Justícia de l'11 de juliol de 1985, i la Directiva de 27 de juliol de 1977 que imposa als Estats membres que garanteixin l'ensenyament de la llengua materna i de la seva cultura d'origen als fills dels treballadors comunitaris, respectivament. (On es diu llengua materna hem de llegir llengua de l'Estat d'origen, és clar).

El Parlament Europeu ha estat l'única institució que ha desenvolupat una activitat encarada a la resolució dels problemes de les llengües minoritzades³²⁵. En aquest sentit, l'any 1979, els diputats Hume i Dalssas presentaren les seves proposicions sobre la protecció de les minories ètniques i lingüístiques. Però fou dos anys més tard que l'informe elaborat per Gaetano Arfé fou adoptat sota forma de Resolució favorable com a *Carta Comunitària de Llengües i Cultures Regionals*, (Resolució de 16 d'octubre de 1981)³²⁶. Aquest informe possibilità la creació d'una *Oficina Europea per a les Llengües menys esteses*³²⁷, l'any 1982, entitat no governamental de caràcter consultiu. Igualment, el 30 d'octubre de 1987, després de nombroses propostes de resolució de diversos parlamentaris, el Parlament aprovà una *Resolució sobre Llengües i Cultures de les Minories Regionals i Ètniques de la Comunitat Europea*³²⁸, resolució que fou presentada pel diputat flamenc Willy Kuijpers. En aquesta resolució s'expressa el suport al Consell d'Europa en la redacció de la *Carta Europea de las Llengües Regionals o Minoritàries*, i es recomana als estats membres que tinguin en compte la presència de les llengües anomenades minoritàries en tots els àmbits públics, especialment en la vida socioeconòmica, que és l'aspecte més innovador respecte a l'anterior Declaració. A més, aquesta resolució concreta els àmbits on haurien de ser presents aquestes llengües.

Tanmateix aquestes resolucions no tenen validesa jurídica:

"No constitueixen res més que una invitació als Estats membres a promoure les llengües i les cultures regionals en els programes oficials d'educació, a reconèixer el dret d'utilitzar les llengües regionals i minoritàries en matèria administrativa i judicial, per a donar accés a aquestes llengües a la ràdio i a la televisió o als nous mitjans tecnològics i audiovisuals, etc..." (Woehrling, 1992: 513)³²⁹.

---

³²⁵ Tal com hem dit en parlar d'aquesta institució, les resolucions del Parlament Europeu no tenen conseqüències jurídiques.

³²⁶ Veg. Annex 3. Document 5.3.1.

³²⁷ Aquest organisme (EBLUL) és independent tot i que es nodreix de fons europeus i té com a finalitat la promoció de les llengües menys difoses d'Europa.

³²⁸ Veg. Annex 3. Document 5.3.4.

³²⁹ La traducció del francès és nostra.

El Parlament Europeu en la seva *Resolució 1235/90 relativa a la situació de les llengües a la Comunitat i de la llengua catalana*, d'11 de desembre de 1990³³⁰, reconeix que no és possible accedir a una aplicació completa del principi d'igualtat de totes les llengües dels estats comunitaris, però que, pel que fa a la llengua catalana "*hi ha possibilitats d'utilització que es poden posar en pràctica en el moment actual*"³³¹. Per això la mateixa Resolució concreta i demana al Consell i a la Comissió l'adopció de mesures concretes i possibles, per exemple:

- la publicació dels Tractats i dels textos fonamentals de les Comunitats;
- la difusió en català de la informació pública relativa a les institucions europees;
- la inclusió del català en els programes de la Comunitat Europea per a l'aprenentatge i el perfeccionament de les llengües europees;
- la utilització del català en les relacions orals i escrites amb el públic a les oficines de la Comissió europea a Catalunya.

Aquestes mesures proposades han estat dutes a terme. Així, la Comunitat europea ha finançat les traduccions dels Tractats de Maastricht i Amsterdam al català; el català és una de les llengües del programa Sòcrates (programa que inclou l'aprenentatge de les llengües europees); i les oficines de la Comissió europea i del Parlament europeu a Catalunya, a banda d'atendre la ciutadania en català, també publiquen informació sobre la Comunitat europea en català.

Els tractats d'Unió, sobretot després d'Amsterdam i de Niça han reforçat i ampliat les competències del Parlament Europeu. Aquesta antiga demanda ha estat concretada després de les denúncies de poca transparència i de manca de sensibilitat democràtica de les institucions europees. El Tractat d'Amsterdam reforça les competències de control democràtic que ha d'exercir el Parlament bo i ampliant aquest control al Consell de Ministres, al Consell Europeu i als òrgans de cooperació política, a més de la Comissió. El Parlament també pot constituir

---

³³⁰ DOCE núm. C 19/42, de 28 de gener de 1991. Veg. Annex 3. Document 5.2.2.

comissions d'investigació si cal. El procediment anomenat de codecisió en alguns àmbits de la política de la Unió ha revifat el paper del Parlament. Aquest procediment s'aplica en diversos àmbits, entre ells la cultura. Una de les primeres i principals accions dutes a terme per aquest procediment és l'anomenat Programa "Cultura 2000" (Decisió núm. 508/2000/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 14 de febrer de 2000, relativa al programa «Cultura 2000»)³³², que reconeix en el seu apartat 6 de la part expositiva que:

*"El Tractat atorga a la Unió Europea la responsabilitat de crear una unió cada cop més estreta entre els pobles europeus, així com contribuir a l'esclat de les cultures dels Estats membres, dins del respecte de la seva diversitat nacional i regional, posant de relleu el patrimoni cultural comú i fent especial atenció a preservar la situació de les cultures i llengües de menor difusió a Europa"*³³³.

I malgrat que en l'articulat de la Decisió no es fa cap més referència a les llengües no oficials o de menor difusió, sí que en l'apartat b) de l'Annex II (que presenta les possibilitats de traducció i de foment de la lectura) diu que una de les finalitats del programa "Cultura 2000" és *"sensibilitzar i difondre la creació literària i la història dels pobles europeus, per mitjà del suport a la traducció d'obres literàries, dramàtiques i de referència (especialment de les llengües europees de menor difusió i de les llengües dels països de l'Europa Central i Oriental)"*³³⁴. És clar que tot plegat no deixa de tenir una doble lectura i que llengües europees de menor difusió poden ser el danès o el finès (i no el frisó, el català, el basc, etc.) I és que a la Unió Europea, ja ho hem vist, cal llegir sempre amb precaució qualsevol de les decisions preses³³⁵.

---

³³¹ Apartat E de la Resolució esmentada. Veg. Annex 3. Document 5.2.2.

³³² DO núm. L 063, de 10 de març de 2000. Veg. Annex 3. Document 5.1.16.

³³³ Veg. Annex 3. Document 5.1.16.

³³⁴ Veg. Annex 3. Document 5.1.16.

³³⁵ És especialment recomanable la lectura de l'informe de la Comissió Europea per al Parlament i el Consell (citat a la bibliografia d'aquest treball). En la introducció d'aquest informe la Comissió hi recull el que podríem anomenar la filosofia d'aquest Programa. Entre d'altres la introducció exposa els resultats d'una avaluació externa realitzada per la Comissió sobre els programes culturals duts a terme fins el moment per les institucions europees. Els punts destacats d'aquest informe són set. En destaquem aquests: la cultura té un valor fundacional per Europa i en canvi el coneixement que es té

Un exemple més de la manca de sensibilitat europea vers la diversitat real (no l'estatal) és la Decisió núm. 1934/2000/CE del Parlament Europeu i del Consell, de 17 de juliol de 2000, que estableix l'Any Europeu de les Llengües 2001³³⁶. Un any que hauria d'haver servit per sensibilitzar la ciutadania europea sobre la importància d'aprendre idiomes en un marc tan divers com l'europeu i sobre la importància que té entendre la llengua d'altri per poder apreciar millor la persona i la seva cultura. És una bona filosofia. Molt estimulant. El problema, però, és sempre el mateix: quina diversitat? Quines llengües ens serveixen per comprendre la persona i la seva cultura? Entendré més un català si aprenc castellà o si faig l'esforç d'aprendre català? L'Any europeu de les llengües 2001, des de la pròpia Decisió fins a la seva execució, ha estat el paradigma del multilingüisme integral europeu. I els recursos que s'han destinat a unes i altres llengües són ben desiguals. I si cal també hi podem afegir que el filtre per poder aconseguir un ajut per a realitzar qualsevol activitat en el marc de l'Any Europeu és l'Estat membre on resideix el demandant. Hem de convenir, doncs, que el model europeu encara no és prou respectuós amb la diversitat lingüística. No ha sabut (ni ha pogut) oferir una alternativa digna que procuri preservar-la sencera. Potser a Europa no se sap que:

“Ens podem malentendre usant la mateixa llengua i podem comunicar-nos usant llengües distintes. Tot depèn de si existeix o no un projecte d'entesa que vagi més enllà del llenguatge” (Marina, J. A. 1998).

Algunes veus pròximes a les institucions europees apunten la possibilitat que en un futur no molt llunyà els òrgans de decisió reorientaran el règim lingüístic de la Unió Europea restringint el nombre de llengües de treball (potser a dues) i replantegin el contingut del concepte de llengua oficial. De moment, però, no hi ha indici que això es pugui dur a terme i el fet que la decisió última estigui en mans dels Estats

---

de les cultures d'Europa és molt baix; la cultura és un motor per a la societat i per això el programa ha de donar molt de suport a la creació; la cultura és un element essencial per afavorir la cohesió social i l'intercanvi cultural consolida el terreny per a la pau; finalment l'informe destaca que els ciutadans europeus han d'accedir a la cultura i que el reconeixement dels drets culturals és un objectiu molt important que ha de contemplar aquest document.

³³⁶ Veg. Annex 3. Document 5.1.18.

membres no ens permeten plantejar un canvi imminent d'orientació en els seus postulats lingüístics en referència a les llengües no oficials dels estats. Ben al contrari, en el Tractat de Niça, que és on s'han preparat i adaptat els instruments per facilitar l'ampliació de la Unió, no s'ha tractat aquest tema ni s'ha avaluat la despesa que poden generar en una Unió molt més gran les llengües oficials i de treball que preveuen els tractats actuals. Segurament serà el factor econòmic que posi aquest sistema en entredit, però cap on avançarà? Com resoldrà la Unió Europea el respecte a la diversitat lingüística del seu territori?

Les claus per assolir un plurilingüisme realment igualitari s'han de cercar en la convicció que no s'aconseguirà un mapa lingüístic just fins el moment que es decideixi un plantejament basat en el respecte dels drets col·lectius i territorials de les comunitats lingüístiques. Això significa que totes les llengües de la Unió Europea han de ser reconegudes com a oficials i han de poder ser usades en les relacions dels ciutadans amb les institucions comunitàries. A més, cada llengua ha de gaudir d'un espai o territori reconegut com a espai d'expressió propi de la llengua en qüestió, allà caldria garantir-ne el seu ús exclusiu en totes les funcions públiques i en l'ensenyament. El respecte al dret individual ha de tenir tres eixos fonamentals: poder relacionar-se en la llengua pròpia amb les institucions comunitàries, el dret a usar la llengua pròpia en totes les relacions interpersonals, i el dret d'usar-la i d'obtenir traducció en cas de ser jutjat o detingut o estar sotmès a un procés penal. Les nostres propostes poden ser viables, fins i tot econòmicament, si es redueixen les llengües de treball de la Unió Europea i si el nou marc europeu és capaç de superar les barreres estatals (de fet i de mentalitat) per a poder reorganitzar equitativament els fons que es destinen als afers lingüístics.

La "justícia ecolingüística" no es pot basar, com apunten alguns, en les lleis de supervivència o en la llei de l'equilibri ecològic, quan el poder dels estats es converteix en l'element clau que decanta aquest equilibri vers unes poques llengües. Hem de pensar que la pressió de les minories podrà activar una justícia lingüística vers un nou model d'Europa basat en la convivència entre les diverses

llengües i cultures europees.

Hi ha altres vies, està clar, més possibilistes (algú ens diria més realistes), però també sabem que el temps de vida de moltes de les llengües minoritzades, ara mateix, és molt limitat i que a Europa hi ha força llengües en aquesta situació tan delicada i crítica³³⁷; i el temps, també ho sabem tots, és una variable que sempre juga a favor del més fort.

Finalment, les conclusions d'aquest apartat són compartides per nombrosos estudiosos de la situació sociolingüística europea. Com a exemple poden servir les conclusions finals de l'estudi Euromosaic³³⁸ que conclou que les comunitats lingüístiques que estan en condicions de mantenir-se són les que reben un suport públic considerable, que activa i promou els processos de producció i de reproducció que operen a la societat civil. No és cap secret, tampoc, que la gran majoria de comunitats lingüístiques minoritàries no només no tenen suport, sinó que també han d'afrontar una hostilitat oberta cap a la seva existència i les seves activitats, fet que encara dificulta més el seu procés de recuperació.

Una altra conclusió d'aquest estudi rau en el fet que la demografia no garanteix la capacitat de supervivència d'una comunitat, com ho demostra el cas d'algunes comunitats lingüístiques més grans d'Europa, l'existència de les quals no està del tot garantida.

L'informe Euromosaic també contempla el canvi de mentalitat que s'està produint

---

³³⁷ Juan Carlos Moreno (2000, 267-276) en cita i en descriu algunes com el romaní, el basc (a França), el bretó, el francoprovençal, l'occità (en les seves varietats llemosina, auverniesa, provençal, i gascona), el frisó, el caxubi, el sami o lapó, el vepse, el gagaús, el votiac. Aquestes estan greument amenaçades, sempre segons l'autor, però n'hi ha d'altres que estan en una situació força preocupant. Són: l'aragonès, l'asturià, l'aranès, el sard, el ladí, el friülà, el romanx (tot i ser una de les llengües oficials de Suïssa), el gaèlic irlandès, el gaèlic escocès, el gal·lès i el sòrab, entre d'altres parlars o llengües oficials en situació minoritària en algun territori com l'alemany, el grec o l'albanès.

³³⁸ Veg. NELDE, Peter; STRUBELL, Miquel & WILLIAM, Glyn *Euromosaic: producción y reproducción de los grupos lingüísticos minoritarios de la UE. Informe redactado para la Comisión Europea*. Luxemburg: Comissió Europea. Oficina de Publicacions Oficials de les Comunitats Europees. Educació, Formació i Joventut (1996).

sobre el valor de la diversitat per al desenvolupament econòmic i la integració europea. I com la llengua esdevé un element clau d'aquesta diversitat, i si la diversitat ha de ser la clau de nous conceptes per a un desenvolupament comunitari diferent i innovador, cal vetllar per promoure i conservar el patrimoni de la diversitat (de la lingüística també). Els autors de l'informe final de l'estudi Euromosaic proposen un seguit de suggeriments i recomanacions a la Comissió per tal que engeguin un procés europeu de planificació lingüística que tingui en compte les necessitats de les comunitats lingüístiques minoritàries i que asseguri el ple desenvolupament de la riquesa lingüística i cultural d'Europa.

- Vers una Constitució europea

Una de les llacunes més importants que ha d'afrontar, tard o d'hora, la Unió Europea és la manca d'un referent jurídic comú que relati d'una manera clara, amb rang de Constitució, els drets i els deures fonamentals de la ciutadania europea.

Ja d'ençà de 1984 diversos grups d'eurodiputats han expressat en algunes ocasions la necessitat de fer un esforç i escriure i aprovar una Constitució europea³³⁹. Aquesta Constitució europea permetria, entre altres coses, dibuixar un nou marc institucional dins de la Unió que superi l'actual, basat en les parcel·les de poder de cada un dels Estats membres i en un sistema poc democràtic si tenim en compte que el Parlament Europeu, l'única Cambra escollida directament pels ciutadans europeus, té les seves facultats ben limitades.

El procés iniciat ha obtingut una tímida resposta per part del Consell Europeu, que en la seva reunió del juny de 1999 decidí de tirar endavant la redacció d'una *Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea*, que podria esdevenir un document de base per a la futura Constitució. El procés tingué un punt d'inflexió en la sessió del 13 de setembre de 1999 del Parlament Europeu, quan la Presidència va anunciar que havia reenviat la Decisió del Consell sobre l'elaboració d'una *Carta de drets*

---

³³⁹ Segons Argemí (2000, pàg. 1), "el maig del 2000, 7 de cada 10 europeus s'hi declarava a favor, segons l'enquesta realitzada per Eurobaròmetre".

fonamentals de la Unió Europea a la Comissió d'assumptes constitucionals i, com a notificació, també a la Comissió d'afers estrangers, de drets humans, de seguretat comuna i de política de defensa, a la Comissió de les llibertats i drets dels ciutadans, de justícia i d'afers interns, a la Comissió jurídica i del mercat interior i a la Comissió d'ocupació i afers socials. Durant la sessió del dia 1 de març de 2000, la Presidència va anunciar que havia reenviat aquesta decisió també a la Comissió de drets de la dona i de la igualtat d'oportunitats i a la Comissió de peticions. La Comissió d'afers constitucionals va examinar l'esborrany des del 23 de setembre de 1999 al 29 de febrer de 2000, i en aquesta data va adoptar una primera proposta de resolució per 18 vots a favor, 2 en contra i quatre abstencions. Finalment, i després d'altres passos formals, la Cimera de Niça aprovà la *Carta Europea de Drets Fonamentals* el dia 7 de desembre de 2001³⁴⁰.

Es tracta, doncs, d'un document recent. Tot i això no ha fet grans aportacions al sistema institucional i jurídic europeu, tret, està clar, d'esdevenir el primer document oficial d'aquestes característiques i que, també per primer cop, la Unió Europea ha deixat de banda la seva orientació econòmica i s'ha centrat en un document de dret fonamental. Ja hem dit, però, que la Carta citada no respon a les expectatives creades inicialment. Vegem-ne alguns exemples que afecten el nostre tema d'estudi, els drets lingüístics i la diversitat cultural i lingüística:

. la primera observació que cal fer en un document que es basa en el "*respecte de la diversitat de cultures i tradicions dels pobles d'Europa*"³⁴¹, és que no va més enllà del marc traçat pels Tractats Constitutius, això vol dir que representa un immobilisme respecte dels drets col·lectius³⁴², reconeixement que ens sembla

---

³⁴⁰ Fou publicada al *DO núm. C 364, de 18 de desembre de 2000*. Veg. Annex 3. Document 5.1.20.

³⁴¹ Paràgraf tercer del Preàmbul de la Carta Europea de Drets Fonamentals. Veg. Annex 3. Document 5.1.20.

³⁴² En el "*Rapport sur l'elaboration d'une Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne (C5-0058/1999 – 1999/2064 (COS))*" la Comissió d'afers Constitucionals del Parlament Europeu destaca unes competències actuals de la Unió que poden desenvolupar legítimament la "*inclusion de droits individuels ou collectifs dans la Charte*". El subratllat, evidentment, és nostre. Entre les competències citades hi ha: "*iii. la position des minorités régionales et ethniques*", (pàg. 20), que no va ser desenvolupada pels redactors finals de la Carta. No sabem, però, la raó d'aquesta decisió.

imprescindible per assegurar un marc de respecte a la diversitat amb garanties jurídiques i amb garanties autèntiques per a tots els pobles d'Europa;

. una *Carta de Drets Fonamentals* que es basi en el respecte “de la identitat nacional dels Estats membres i de l'organització dels seus poders públics en el pla nacional, regional i local”³⁴³ torna a partir d'un marc favorable als estats, i és, si més no, poc imaginatiu, ja que la lectura que en desprenem és que redueix l'aplicació de dret europeu per darrera de l'estatal;

. els drets declarats a la Carta són drets que la Unió Europea ja havia de respectar, car deriven del dret internacional subscrit pels Estats membres de la pròpia Unió³⁴⁴: dret a la dignitat humana, a la vida, a la llibertat i seguretat, a l'accés a la justícia, etc.³⁴⁵, i per tant no s'allunya d'aquells tractats i convenis internacionals que, com hem vist, encara estan lluny de marcar la norma jurídica per a un autèntic respecte a la diversitat;

. les úniques referències a la llengua³⁴⁶ en tota la carta són en:

- l'article 21, apartat 1, del capítol III (igualtat) que proclama, de forma genèrica allò que ja havia establert la *Declaració universal de drets humans* i la *Convenció europea relativa als drets humans i a les llibertats fonamentals*: no es

---

³⁴³ Ídem. nota 96.

³⁴⁴ Tal com exposa l'informe elaborat per la Comissió d'Afers Constitucionals del Parlament Europeu (*Rapport sur l'elaboration d'une Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne (C5-0058/1999 – 1999/2064 (COS))*. Final A5-0064/2000) en el punt 2 de la seva exposició de motius: “aquesta situació presenta una anomalia pel que fa als Estats membres” (pàg. 11), ja que la Unió Europea com a tal no ha subscrit ni ratificat cap Tractat internacional perquè no pot fer-ho i per tant “la situació actual és insatisfactòria” (pàg. 11). Per tant un dels reptes no abordats encara pel Consell Europeu és la superació d'un marc jurídic comú que facilitaria molt les coses a tots els nivells.

³⁴⁵ Veg. l'articulat de la Carta reproduït en el Document 5.1.20. de l'Annex 3, especialment els Capítols I, II, III i IV., on es descriuen aquests drets repartits en els quatre apartats: dignitat, llibertats, igualtat, solidaritat.

³⁴⁶ En l'informe esmentat la Comissió d'Afers Constitucionals del Parlament Europeu recomana que es tinguin en compte alguns tractats internacionals i els protocols corresponents a l'hora de redactar la Carta, entre d'altres cita la *Carta Europea de llengües regionals o minoritàries del Consell d'Europa* i la *Convenció marc per a la protecció de les minories* (pàg. 21), textos que no s'han tingut en compte ni se citen en el preàmbul de la Carta.

pot discriminar ningú per raó de llengua;

- l'article 22 del capítol III, que proclama que la Unió respecta la diversitat cultural, religiosa i lingüística;

- l'article 41, apartat 4, del capítol V (ciutadania), on es deixa clar que la ciutadania de la Unió es pot relacionar amb les institucions en una de les llengües dels tractats.

El primer reconeix el dret doctrinal internacional de no discriminació individual per raó de llengua; mentre que el segon anuncia un dret que podríem anomenar programàtic però que es queda aquí, sense concretar, ni desenvolupar, ni explicar el contingut del terme *respecte*, un terme d'altra banda amb escàs valor jurídic si no es concreta o es desplega en reglaments; finalment, l'esment al dret lingüístic (en sentit molt ampli) que fa la Carta és un dret en l'àmbit de l'administració pública europea. Hi dediquem un darrer punt.

El Tractat d'Amsterdam amplià el tractat de la Unió Europea, ja ho hem vist, en un punt fonamental: la ciutadania europea. Per aquesta s'establiren uns quants drets que la Carta reproduïx en gran mesura. Un d'ells és el dret dels ciutadans a relacionar-se amb l'administració europea en una de les llengües dels tractats (les dotze de dret originari, deduïm). L'observació no és gaire perspicaç: si la relació amb l'administració europea cal fer-la en les llengües dels tractats la *Carta de drets fonamentals* constreny, una altra vegada, i relega, de nou, les llengües no oficials a un paper secundari. A més, aquest article contradiu en certa mesura els articles 21 i 22 citats anteriorment. Si en fem una lectura no estrictament jurídica³⁴⁷, convindrem que negar el dret a un occità a relacionar-se amb la institució europea (que també és la seva) en la pròpia llengua és un factor discriminatori per raó de llengua (article 21) i, a més, no respecta la diversitat lingüística (article 22). Així de simple. Però la simplicitat, sovint, no és la millor aliada. Fixem-nos sinó en els tractats constitutius en els quals s'empara la *Carta de Drets Fonamentals* i observem que allò que aniria contra l'estat de dret europeu fóra precisament que un

---

³⁴⁷ Ja hem advertit en la introducció del treball que aquest no és un treball de ciències jurídiques sinó que vol proposar noves lectures del dret lingüístic a partir de la sociolingüística i altres disciplines.

occità es pogués relacionar en la seva llengua amb les institucions (o simplement que ho demanés) i que un ciutadà francès es declarés indefens a Occitània si no es pogués relacionar amb l'administració en llengua francesa.

La *Carta Europea dels Drets fonamentals* torna a ser un document, pel que fa al respecte a la diversitat cultural i lingüística, poc decidit, amb la clara voluntat de no trencar l'equilibri europeu basat en l'equilibri de forces estatals, i mancat de cap força de canvi que pugui fer sospitar que una futura Constitució europea representarà un canvi, un avenç en la concepció de l'Europa plural.

La Carta marcarà, això sí, una nova etapa a Europa que avançarà vers la integració política un cop enllestida la integració econòmica. La Carta ha aportat una nova visió dels drets de la ciutadania europea (la visió de dret fonamental) i si aquesta integració avança tal com està previst, no és cap secret que les cultures i les llengües hi han de tenir un paper fonamental perquè són la base de la cohesió de la ciutadania. Però la Carta ha perdut la primera gran oportunitat d'inventar un nou ordre que tingui en compte els drets lingüístics de totes les comunitats de la Unió³⁴⁸.

L'any 2004, els caps d'Estat i de Govern de la UE es reuniran en Conferència Intergovernamental per establir els fonaments de la futura Unió. Potser la qüestió més important que tractaran serà justament la simplificació dels Tractats i la possible integració o dissolució d'aquests en un document de caire constitucional.

En el moment de realitzar aquest treball el text constitucional està força avançat tot i no haver assolit un consens ampli entre els caps d'estat. Sigui com sigui, aquest

---

³⁴⁸ Però això és tot un altre debat perquè caldria que la "*Constitució definís, amb claredat, l'àmbit legal propi de la Unió Europea. Una definició d'aquesta índole situaria als nivells adequats, almenys mentre subsisteixin, les diverses institucions paneuropees i altres jurisdiccions*" i per això cal que la nova Constitució europea integri "*cultures jurídiques diverses, provinents de països de tradició democràtica liberal i de països marcats, durant molts anys, per règims anomenats socialistes*" i la Constitució europea "*hauria de reflectir les distintes identitats que componen el mosaic de llengües, cultures i pobles o nacions europees –allò que és humanament Europa- i que determinen el mateix contingut de les paraules Unió Europea*" i per això la Constitució "*hauria de ser del tipus federal, la forma jurídicopolítica més adaptada a les realitats i aspiracions majoritàries dels ciutadans i pobles europeus*" (Argemí, 2000: I i II).

esforç per establir una base comuna de drets i deures ciutadans i un repartiment de competències entre institucions comunitàries, estatals i subestatals, és un esdeveniment d'una importància només comparable a la signatura dels tractats fundacionals de l'any 1957. Només cal esperar que aquest text constitucional contribueixi a la cohesió social i a la garantia de l'exercici dels drets individuals i col·lectius i tingui en compte la diversitat dels pobles d'Europa.

Com hem pogut observar en els punts exposats en aquest apartat, el context jurídic internacional es basa en un criteri de no discriminació individual per raó de llengua, i el marc normatiu que regula l'ús de les llengües en els organismes internacionals es basa en dos criteris: el respecte per les llengües dels Estats membres i el pragmatisme (en la majoria dels casos).

Hem vist que la normativa internacional més favorable reconeix alguns drets fonamentals a les persones, com el dret a l'educació, a la llibertat d'expressió, a la defensa i a la tutela judicial, a tenir un nom en la teua llengua, a pertànyer a un lloc, a pertànyer a una minoria lingüística,... drets declarats en diverses ocasions i en diversos tractats internacionals ratificats per força estats³⁴⁹.

Els punts exposats en aquest apartat ens confirmen moltes qüestions que, més o menys, ja sabíem i que també han generat molta literatura. I és que la història dels drets lingüístics en les institucions internacionals no és res més que la història pròpia dels estats nació fonamentats en els postulats del liberalisme. Aquest règim (o aquesta orientació política), reaccionària amb l'Antic Règim, creà estructures sòlides per a garantir l'abolició dels privilegis i per assegurar la igualtat entre totes les persones. Vet ací un punt de partida bo que, ben aviat es gira contra les minories perquè desconfia de tot allò que no pertany a aquesta unitat organitzativa anomenada estat. El liberalisme³⁵⁰ és l'inventor dels drets del ciutadà, un ciutadà, d'altra banda, abstracte, que, en la seva concepció és uniforme. Aquest model de ciutadà uniforme serà el subjecte d'un dret pretesament universal que li respectarà

---

³⁴⁹ En l'Annex 3 hom pot copsar els articles més importants d'aquests documents. No és la intenció d'aquest treball de fer-ne una anàlisi exhaustiva, tot i que més endavant reprendrem algun d'aquests temes que van ser motiu de debat en el procés de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*.

³⁵⁰ El nou estat liberal "considera que els particularismes territorials obstaculitzaven els objectius polítics i econòmics de la nació, especialment la igualtat jurídica dels ciutadans i el lliure desenvolupament de la iniciativa individual. [...] En definitiva, la uniformització política, administrativa, jurídica, educativa i lingüística que imposa l'Estat liberal-nacional i l'absència de reconeixement públic de la diversitat cultural, amb la correlativa marginació de les llengües i de les cultures no oficials, va propiciar el context per una resposta defensiva i de reafirmació de les identitats postergades (el romanticisme cultural i el nacionalisme polític), que es manifesta a partir de la segona meitat del segle XIX i regeix de manera visible en l'actual context polític". (Lázaro, 2001: IV)

la igualtat (entesa gairebé com uniformitat) i no la diferència com a origen de la igualtat real. Per això els estats liberals són homogenis, forjats, a la pràctica, sota els postulats i el tarannà d'una comunitat, la dominant, que va assimilant les altres. A l'arrel d'aquesta assimilació hi ha la pretensió d'aculturar tot allò que no estigui en les coordenades estatals i un dels instruments més útils i pràctics per fer-ho és, està clar, la llengua.

Els dos instruments (paranys) per aconseguir la uniformitat d'un estat són el concepte jurídic d'igualtat formal i la imposició de la llengua com a factor vehiculant, patrimoni de tots.

Cal avançar, del cert, cap al concepte d'equitat i cap a l'acceptació formal de la diversitat que inspirin el nou estat de dret internacional. La *Declaració universal de drets lingüístics*, ho veurem en els capítols successius, fa un avenç considerable vers aquesta nova concepció.

3. El procés

3.1. Procés organitzatiu de la Conferència mundial de drets lingüístics

3.1.1. Període de gestació

Els dies 12 al 15 de setembre de 1993 se celebrà a Mallorca una reunió extraordinària del *Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics*³⁵¹ del PEN Club Internacional³⁵². En aquesta trobada els membres del Comitè analitzaren, entre altres qüestions, la situació dels escriptors del món en relació al respecte a la seva llengua pròpia. Les conclusions d'aquesta anàlisi es concretaren en una proposta ben clara: calia la celebració d'una conferència mundial sobre drets lingüístics per tal de redactar un document que garantís els drets dels escriptors a usar la seva llengua³⁵³.

Paral·lelament, el *Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les*

---

³⁵¹ D'ara en endavant CTDL. El *Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics* és un dels quatre comitès permanents del PEN Club Internacional (els altres tres són els d'Escriptors Empresonats, el d'Esriptores, el de la Pau). El Centre Català del PEN Club ha assumit d'ençà de la seva fundació donar-li suport tant a nivell ideològic com a nivell organitzatiu. El comitè té actualment dues línies d'actuació: Traducció i Drets Lingüístics; el vice-president per a Drets Lingüístics és Carles Torner del Centre Català.

³⁵² El Centre Català del PEN va ser creat l'any 1922 (només un any després que C.A. Dawson Scott fundés a Londres el PEN Internacional) per Josep M. López-Picó i Carles Ribà, que n'esdevingué el primer president. Després, entre d'altres, ho han estat Pompeu Fabra, Josep Carner, J.V. Foix, Joan Oliver i Maria Aurèlia Capmany i en l'actualitat està presidit per Jordi Sarsanedas. Des de la seva fundació, el Centre Català del PEN Club ha estat una plataforma per a la projecció internacional de la literatura i dels escriptors i escriptores de Catalunya. Aquesta projecció internacional s'ha fet a través de la seva participació activa amb els objectius del PEN Internacional, fonamentalment la defensa de la llibertat d'expressió i la lluita per a l'alliberament dels escriptors empresonats.

La sigla PEN correspon a *Poets, Essayists Novelists*. L'Associació internacional d'escriptors (fundada, tal com hem dit, l'any 1921 a Londres per l'escriptora C.A. Dawson Scott), nasqué amb una clara idea de contribuir a la cultura del diàleg i de l'entesa entre els escriptors d'arreu del món per tal d'afavorir la pau, i té com a finalitat promoure les relacions entre escriptors de diversos països i la circulació lliure de les obres literàries. Actualment el PEN Club Internacional és una entitat consultora de la UNESCO.

³⁵³ En un principi la idea del CTDL del PEN Club no sortia de l'àmbit estricte dels escriptors i dels seus drets lingüístics. Fou amb el contacte amb les altres ONG implicades en aquest procés que s'amplià l'àrea d'implicació d'aquesta proposta.

Nacions³⁵⁴ treballava en un programa anomenat *Mercator: Dret i legislació lingüístics*, que té com a eixos centrals la recerca, informació i documentació sobre la normativa que regula l'ús de les llengües a la Unió Europea³⁵⁵. El CIEMEN, a

---

³⁵⁴ D'ara en endavant CIEMEN. El CIEMEN inicià les seves activitats el 1974, i va ser legalitzada primerament a Itàlia (1975) i després a Catalunya (1978). El seu fundador, Aureli Argemí, constatà que a Europa (i al món) un dels problemes més punyents i bàsics que afecten la convivència humana deriva de la incomprensió o no acceptació de les anomenades minories ètniques i de totes les nacions sense excepció, amb les realitats que hi ha darrera d'aquests mots; problemes que degeneren en fenòmens tan greus com el racisme, la xenofòbia o els nacionalismes excloents. Aquest problema té la seva arrel en la manca de coneixement i reconeixement d'unes realitats humanes portadores i enriquidores de drets: de drets a la igualtat en tant que minories ètniques i pobles marginats, del dret al respecte de la diferència, del dret al pluralisme capaç de vertebrar la unió constructiva entre totes les persones i tots els pobles. Els seus plantejaments per a promoure activitats de cara a aquest objectiu, podrien resumir-se de la manera següent: una de les grans tares de la humanitat per comprendre els seus propis problemes és la ignorància. La ignorància, en els casos dels fenòmens de les minories i de les comunitats incompreses, ha arribat a un nivell tan alt que no són estranyes les reaccions que susciten (molt pròpies, precisament, davant del que, en general, no coneixem o coneixem malament): la marginació, el menyspreu, l'odi i la persecució. Per tant, a fi de combatre aquesta ignorància i les seves derivacions (especialment greus en aquests casos ja que colpeixen milions de persones i un bon nombre de pobles sencers), cal crear o fer augmentar mitjans per eradicar-les. El primer pas és, doncs, potenciar el CONEIXEMENT. Tanmateix (i aquest és el segon aspecte dels plantejaments que es fa el CIEMEN) no n'hi hauria prou de conèixer bé, o el més objectivament possible, les realitats de les minories ètniques i dels pobles si al coneixement no s'unís el RECONeixEMENT, el respecte efectiu, dels drets específics inherents als individus i col·lectivitats que pateixen els efectes de l'esmentada ignorància. És necessari, doncs, potenciar el reconeixement d'uns drets determinats, molts d'ells ja en teoria assumits però poc o gens afavorits i sovint mancats d'un aprofundiment polític i jurídic, tot pressionant les instàncies competents que han rebut l'encàrrec i tenen el deure de servir-los i fer-los respectar. La tasca abocada al coneixement i al reconeixement dels drets de les minories ètniques i de les nacions, sense cap mena d'exclusió, no seria completa (i aquest és el tercer aspecte dels plantejaments del CIEMEN) si no anés acompanyada de la SOLIDARITAT, de la màxima expressió de l'obertura i de la comprensió envers tots aquells que la necessiten, particularment aquells que són víctimes de la intolerància. És a dir, si les persones i pobles víctimes de la discriminació, de l'odi, etc. no trobessin al seu costat qui les coneix i reconeix en la seva dignitat, en especial quan aquesta es troba tan oprimida que es fa necessària la intervenció directa, l'ajuda humanitària, per garantir el dret més fonamental: el dret a la vida. Si aquesta ajuda prové de minories o d'altres pobles no prou coneguts i no prou reconeguts, la seva acció solidària serà una prova més que en la defensa dels drets dels altres, defensin també els propis i que, en definitiva, defensin drets que repercuteixen en bé del conjunt de la humanitat.

³⁵⁵ Es tracta d'un Programa finançat per la Comissió Europea, que deriva de la Resolució de la Comissió Europea de 30 d'octubre de 1987 sobre la necessitat de promoure més i millor la política a favor de les llengües dites regionals o minoritàries. La Comissió Europea encarregà la realització de la recerca i banc de dades en tres temàtiques diferents: els mitjans de comunicació (*Mercator Media*, realitzat per la Universitat d'Aberystwit, al País de Gal·les), l'educació (*Mercator Education*, realitzat per l'Acadèmia Frisona, a Frísia) i *Mercator Legislació* (encarregat al CIEMEN). *Mercator: Dret i Legislació Lingüístics* té com a objectiu principal la creació d'un banc de dades que recull tots els documents jurídics i/o normatius que configuren el marc lingüístic europeu (preferentment de les institucions i llengües de la Unió Europea). Tenint en compte aquest encàrrec el CIEMEN concreta el seu treball en els següents punts: recerca de la producció legislativa recent en matèria lingüística i de tots aquells documents normatius o bé doctrinals que configuren el marc jurídic de les llengües d'Europa; informatització d'aquests documents en un banc de dades de consulta fàcil i classificació automàtica; recopilació de la bibliografia existent sobre Dret Lingüístic i sobre l'estat de la qüestió en les diverses situacions lingüístiques.

més, estava gestant l'embrió d'una Declaració de drets lingüístics que derivava de la *Declaració universal dels drets dels pobles*³⁵⁶.

Aquesta coincidència històrica permeté la unió dels esforços comuns entre el Centre Català del PEN Club i el CIEMEN i, encara més important, permeté la fusió de les diferents xarxes de contactes internacionals que una i altra entitat tenia i utilitzava en les seves relacions. Els responsables d'ambdues entitats aviat reconegueren que calia tirar endavant un projecte que permetés elaborar una declaració de drets lingüístics en el marc d'una conferència mundial. I per això dedicaren els primers mesos de l'any 1994 a formar un comitè organitzador capaç de fer-se càrrec de la difícil arquitectura d'un projecte tan ambiciós. Ben aviat s'incorporaren a l'organització de la Conferència Mundial el Centre UNESCO de Catalunya³⁵⁷, la Fundació Jaume Bofill³⁵⁸ i la Fundació pels drets Col·lectius del

---

³⁵⁶ Veg. Annex 3. Document 6.2. Es tracta d'una Declaració realitzada en el marc de la *Conferència de Nacions sense Estat d'Europa* (CONSEU), que, també des d'una perspectiva no governamental, declarava els drets dels pobles del món, un dels quals és el dret a desenvolupar la seva llengua (article 9).

³⁵⁷ El Centre UNESCO de Catalunya, creat l'any 1984, és una associació constituïda per representants de la Fundació Catalunya, la Fundació Congrés de Cultura Catalana, la Fundació Enciclopèdia Catalana, la Fundació Jaume Bofill, la Fundació Joan Miró, la Fundació per la Pau i la Fundació Roca i Galès. El Centre UNESCO de Catalunya manté relacions oficials amb la UNESCO. Els objectius del Centre UNESCO de Catalunya són: difondre els ideals, documents i activitats de la UNESCO; fer arribar a la UNESCO les aportacions de la comunitat catalana; dur a terme projectes de cooperació al desenvolupament; prestar serveis tècnics a la UNESCO per a realitzar alguns dels seus projectes internacionals. El Centre UNESCO de Catalunya és una organització no governamental declarada d'utilitat pública i associada al Departament d'Informació Pública de les Nacions Unides.

³⁵⁸ La Fundació Jaume Bofill es creà el mes de maig del 1969 sota l'impuls del matrimoni format per Josep Maria Vilaseca i Marcet i Teresa Roca i Formosa. La Fundació Jaume Bofill s'ocupa de promoure iniciatives que facilitin el coneixement de la nostra societat i que impulsin realitzacions que contribueixin al seu millorament a través de la supressió de les desigualtats de tota mena existents entre les persones, entre els grups i entre els pobles i de l'extensió de l'educació i de la cultura en el sentit ampli a tots aquells que per les circumstàncies socials se'n troben més mancats. La Fundació Jaume Bofill és independent de les administracions públiques, dels partits polítics, de les confessions religioses i dels grups econòmics i socials constituïts. Aquesta independència no significa neutralitat davant les grans qüestions ideològiques, polítiques, socials i morals de la nostra societat i del planeta. La Fundació Jaume Bofill es proposa analitzar críticament la nostra societat, les seves bases estructurals, els seus mecanismes de funcionament i els processos d'integració i de marginació que generen; interpel·lar l'ordre establert amb el convenciment que no és ni l'únic possible ni tampoc el millor; estudiar i combatre amb els mitjans que li són propis les desigualtats de tota mena existents entre persones, entre grups i entre pobles; promoure, sostenir i divulgar propostes alternatives tant de pensament com d'organització i d'acció socials; contribuir a l'afirmació nacional de Catalunya en el marc del respecte i de la promoció dels drets dels pobles.

Pobles³⁵⁹. Aquestes entitats explicaren el projecte al President de la Generalitat de Catalunya en una entrevista realitzada el dia 18 de juliol de 1994, en la qual el president es mostrà favorable a la idea i garantí el suport econòmic i tècnic de la Generalitat de Catalunya. Així s'inicià una història que ja no va tenir marxa enrera.

---

³⁵⁹ La Fundació pels Drets Col·lectius dels Pobles fou constituïda el dia 26 de juliol de 1994, tot i que començà a funcionar a començaments d'aquest mateix any. Nasqué amb la voluntat de promoure els drets col·lectius dels pobles, organitzar tota mena d'activitats relacionades amb aquest tema i accentuar les iniciatives que presentin una dimensió internacional i estiguin relacionades amb la nació catalana. Així mateix, una de les finalitats prioritàries és donar suport a les activitats i a les propostes de l'associació CIEMEN.

3.1.2. Organització interna i procés organitzatiu

El Comitè Organitzador decidí de treballar en un doble procés: l'organització de la *Conferència Mundial de Drets Lingüístics*³⁶⁰ del mes de juny de 1996 i la redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*. Ambdós processos havien d'avançar paral·lelament i coordinada, i, per tant, calia una arquitectura prou ferma per a garantir-ne l'èxit final.

Els organitzadors volien reunir a Barcelona el màxim de persones representants de diverses comunitats lingüístiques d'arreu del món per tal de proclamar una *Declaració universal de drets lingüístics*, la qual hauria estat treballada i pactada abans de la Conferència. Per tant la CMDL havia de proclamar un text d'àmbit universal i estudiar els canals i pactar una estratègia comuna per assolir un dels objectius més importants de la CMDL: que la Declaració esdevingués un instrument jurídic internacional en l'àmbit dels drets lingüístics. Aquesta era l'única via possible perquè el treball que s'havia de realitzar no fos estèril. Per això el Comitè organitzador centrà els seus esforços inicials a aconseguir el suport moral i tècnic de la UNESCO, fet que garantia la continuïtat del document i un cert procés esperançador en el si d'una institució internacional, i en la recerca del ventall més ampli d'ONG i centres PEN de tot el món que constituïssin una CMDL representativa, plural, diversa i eficaç³⁶¹. Només així es podia garantir el ressò i la validesa internacional que es pretenia amb el document. La Conferència quedà constituïda per:

- cinc entitats organitzadores;
- cinc entitats assessores;
- setze entitats africanes;

---

³⁶⁰ D'ara en endavant CMDL.

³⁶¹ La recerca i la constitució d'aquesta plataforma d'ONG i centres PEN d'arreu del món fou una de les tasques prioritàries del secretariat tècnic, que esmerçà la major part del seu temps a teixir aquest entrellat i a garantir que la plataforma acomplís els requisits que el comitè organitzador li havia marcat. En l'apartat a) de l'Annex 6 d'aquest treball reproduïm una relació de les ONG, els centres PEN, les entitats i experts de la *Conferència mundial de drets lingüístics* signants de la Declaració, que s'anomenà *Assemblea de participants*.

- catorze entitats americanes;
- sis entitats asiàtiques;
- vint-i-una entitats europees;
- una entitat d'Oceania;
- trenta centres PEN³⁶².

Un conjunt de noranta-set entitats, que unides a quaranta-un experts internacionals donaren una base prou àmplia per a poder pensar en un bon ressò i implantació de la idea en un gran nombre de comunitats lingüístiques dels cinc continents³⁶³. Aquesta plataforma, reunida a Barcelona del 6 al 8 de juny de 1996, constituí l'*Assemblea de participants* de la CMDL. Cada una de les entitats i centres PEN que s'adherí a la convocatòria acceptà aquestes premisses:

- a) participar en els treballs d'elaboració de la *Declaració Universal de Drets Lingüístics* a partir del moment que cada una d'elles rebés el document de treball que els enviaria el comitè d'experts;
- b) participar en la CMDL de Barcelona per tal de proclamar la Declaració el primer dia de reunió i de proposar les línies de seguiment del Document a la UNESCO per aconseguir l'aprovació d'un instrument de dret internacional sobre drets lingüístics;
- c) difondre el document en les seves àrees de relació i en les comunitats lingüístiques de la seva influència, així com facilitar la traducció del document en la majoria de llengües possible;
- d) explicar els treballs realitzats i el contingut de la Declaració als representants dels respectius estats a la UNESCO i convèncer-los de la necessitat d'aprovar el document en el si de l'organisme internacional;
- e) ajudar a ampliar la plataforma d'entitats adherides a la Declaració;
- f) instar els governs locals, regionals, autonòmics i estatals respectius que s'adhereixin a la Declaració.

---

³⁶² Malgrat que foren trenta els centres PEN assistents a la CMDL, onze més van donar el seu suport a la Declaració des de l'inici. Per tant, la seva signatura pertany al primer dossier lliurat a la UNESCO. Veg. Annex 6.

Amb aquestes premisses cada una de les entitats adherides rebé un document de compromís que signà i retornà a l'organització. A mesura que cada una d'elles el signava, començava a rebre els diversos esborranys de la Declaració per tal de poder començar els treballs de reflexió i, un cop enllestits, lliurar les propostes al comitè d'experts.

Com a objectius importants però secundaris, la CMDL també es plantejava:

- donar a conèixer a l'opinió pública internacional la noció de dret lingüístic, el seu emmarcament en el conjunt de drets culturals que promou la UNESCO i dels drets civils que defensen les Nacions Unides en el seu conjunt;
- aplegar el màxim d'informació –jurídica, sociolingüística, demolingüística– que permeti un bon coneixement de l'estat d'aquest tema en el moment actual a nivell internacional. Aquest recull d'informació fou una de les bases per a la reflexió i presa de decisions en el procés de redacció de la Declaració;
- eixamplar la perspectiva del dret lingüístic a un marc internacional, superant l'europeu (o l'anomenat occidental). Aquest procés d'universalització del dret lingüístic fou realitzat inicialment a partir de les experiències dels membres de comunitats lingüístiques reunits en el si del CTDL del PEN club i de la xarxa de contactes del programa Mercator, així com dels contactes del projecte Linguapax;
- crear una plataforma de col·laboració de les diverses ONG, entitats i institucions a l'entorn dels eixos de reflexió conjunta, amb la finalitat de poder arribar a acords d'acció per a treballar conjuntament per al reconeixement dels drets lingüístics en cada una de les realitats jurídiques en què es troben les diverses comunitats lingüístiques.

Així l'octubre de 1994 el Comitè Organitzador feia públic l'organigrama d'aquest esdeveniment.

---

³⁶³ La relació completa d'aquestes entitats inicials la podem trobar a l'Annex 6 d'aquest treball.

El primer bloc estava destinat a la coordinació general de la Conferència i de la redacció de la Declaració. Les entitats organitzadores decidiren formar un grup de treball més reduït que executés les decisions del plenari i en convoqués regularment les reunions, així com també decidí la creació d'un doble secretariat permanent. Per tant l'estructura de funcionament de la part organitzativa quedà establerta de la següent manera: un Comitè organitzador³⁶⁴, la Coordinació executiva³⁶⁵ i el secretariat³⁶⁶.

A més, la coordinació engegà un *gabinet de premsa* encapçalat per Imma Muñoz, amb el suport d'Agustí Pons, i un *gabinet de control pressupostari*, encapçalat per en Francesc Teixidor.

El funcionament d'aquesta estructura fou relativament simple, ja que la coordinació tècnica desdoblà la seva tasca bo i assumint l'organització pròpiament (que era executada pel secretariat), i, d'altra banda, també assumí la tasca de coordinar els treballs de redacció del document. El plenari del Comitè d'Organització es limitava, d'aquesta manera, a controlar la feina realitzada per la coordinació i a garantir el manteniment de la línia establerta en els objectius generals; també proposava les tasques a realitzar a mig termini i avaluava la confecció de la Declaració.

En l'aspecte pròpiament no organitzatiu, però arquitectònicament necessari, calia establir uns quants comitès que funcionessin de cara a l'opinió pública per tal de

---

³⁶⁴ Format per les entitats PEN Club Internacional (*Comitè de traduccions i drets lingüístics / Centre Català del PEN Club*), CIEMEN (*Mercator: dret i legislació lingüística*), Centre UNESCO de Catalunya, Fundació Jaume Bofill, Fundació pels drets Col·lectius dels Pobles. Representades per: Aureli Argemí, Isidor Cònsul, Eduard Fornés, Fèlix Martí, Jordi Porta, Oriol Ramon, Jordi Sarsanedas i Carles Torner. Les dues secretàries tècniques (Maite Sastre i Anna Castellví) assistien a les reunions amb veu però sense vot.

³⁶⁵ La coordinació executiva tenia la missió específica de coordinar l'organització de la CMDL; confegir el comitè de redacció i el comitè d'experts de la *Declaració universal de drets lingüístics*, convocar llurs reunions i vetllar perquè s'acompleixi el seu treball; convocar periòdicament el Comitè d'Organització; coordinar les tasques del secretariat. Les persones que assumiren aquesta responsabilitat foren Aureli Argemí, Isidor Cònsul, Oriol Ramon i Carles Torner.

³⁶⁶ El Secretariat Tècnic (Maite Sastre, a la seu del CIEMEN); el Secretariat d'organització (Anna Castellví a la seu del Centre Català del PEN). Un mes abans de l'inici de la CMDL el Secretariat s'amplià amb la participació de Patrícia Astorga, Mònica Sabata i Teresa Sanz.

validar el projecte i d'implicar el màxim la societat civil catalana, que era la societat alhora promotora i receptora de la idea. Per tant els organitzadors establiren quatre nivells de compromís³⁶⁷:

1. *El Comitè d'honor*³⁶⁸
2. *Senat*³⁶⁹
3. *Entitats assessores*³⁷⁰
4. *Entitats col·laboradores*³⁷¹

---

³⁶⁷ De cada una de les persones n'indiquem el càrrec que ocupaven en el moment de la celebració de la CMDL.

³⁶⁸ El Comitè d'honor el composaren els màxims representants de les institucions que donaren suport a la CMDL i que desitjaren formar-ne part. Foren: Jordi Pujol, president de la Generalitat de Catalunya; Frederic Mayor Zaragoza, director general de la UNESCO; Pasqual Maragall, alcalde de Barcelona; Joan Guitart, conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Marc Forné, cap del Govern del Principat d'Andorra.

³⁶⁹ El Senat el composaren, a títol individual, aquelles persones que volgueren donar suport explícit a la CMDL i a la Declaració i que pertanyien al món polític tant català com internacional o a l'àmbit acadèmic i universitari. El llistat que reproduïm és l'oficial, però cal esmentar que el suport del món acadèmic, universitari i polític s'amplià tan aviat com aparegué la Declaració definitiva. Un llistat actualitzat de les adhesions es pot consultar al web del Comitè de seguiment: <http://www.linguistic-declaration.org>. Llistat: Joan Barceló, director general de política lingüística de les Illes Balears; Manuel Castellet, president de l'Institut d'Estudis Catalans; Concepció Ferrer, diputada al Parlament Europeu; Carles Gasòliba, diputat al Parlament Europeu; Antoni Gutiérrez, diputat al Parlament Europeu; Ralph Harris, redactor de la Declaració Universal de Drets Humans; Ronald Harwood, president del PEN Club Internacional; Ursula Heinze, vicepresidenta del CTDL del PEN club Internacional; Seng Kan, director del PMNU del Ministeri d'Educació de Cambodja; Miquel Renui, director general de política lingüística de la Generalitat de Catalunya; Ignace Sanwidi, director del Centre UNESCO de Burundi; Miquel Siguan, catedràtic de la Universitat de Barcelona; Sebastià Serrano, cap del Departament de Lingüística General de la Universitat de Barcelona; Agustí Soler, regidor de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona; Miquel Strubell, director de l'Institut de Sociolingüística Catalana; Anna Terrón, diputada al Parlament Europeu; Joan Vallvé, diputat al Parlament Europeu. Rectors universitaris: Antoni Caparrós, Universitat de Barcelona; Carles Solà, Universitat Autònoma de Barcelona; Josep M. Nadal, Universitat de Girona; Jaume Porta, Universitat de Lleida; Gabriel Ferraté, Universitat Oberta de Catalunya; Jaume Pagès, Universitat Politècnica de Catalunya; Enric Argullol, Universitat Pompeu Fabra; Joan Martí, Universitat Rovira i Virgili; Pedro Ruiz, Universitat de València; Miquel Porter, Universitat Catalana d'Estiu.

³⁷⁰ Les entitats assessores van ser escollides com a organitzacions amb un cert bagatge dins del món de la defensa o la recerca dels drets lingüístics, que podien aportar la seva experiència i els seus coneixements, i que, per tant, podien assessorar l'organització al llarg del procés. També eren informades dels passos que el Comitè d'Organització anava realitzant i de les decisions que prenia. Aquestes entitats podien emetre la seva opinió i fer les seves propostes, però la decisió final sempre restava en el Comitè d'Organització. Entitats: Fédération Internationale des professeurs de Langues Vivantes; Summer Institut of Linguistics; Linguapax; Association Internationale de Linguistique Appliquée; Université de Mons.

Totes les ONG i Centres PEN que formaren la CMDL acceptaren la normativa interna de la Conferència, que es basava en aquests punts:

De les llengües de treball

Les llengües de treball de la Conferència foren el francès, l'anglès i la llengua pròpia del lloc d'acollida, en aquest cas el català³⁷².

Del text

Tenint en compte que la Declaració s'hauria consensuat abans de la reunió de Barcelona, la responsabilitat final de la redacció del text restava en mans de les persones que per aquest afer designà el Comitè d'Organització³⁷³.

Dels participants

Hom considerà participants tots els Centres del PEN Club Internacional, les ONG i les entitats que l'organització trià pel seu estatus de representants de la defensa dels drets lingüístics o de la recerca en dret lingüístic.

---

³⁷¹ Aquestes foren les entitats catalanes que volgueren ser presents en el procés i donar-hi suport des del començament. Formaren part de la CMDL com a entitats col·laboradores i no pas com a membres de ple dret de la Conferència per tal de no engruixir excessivament la presència catalana en una plataforma que havia de ser internacional. D'aquesta manera aquestes entitats tenien un paper rellevant i no desequilibraven la proporció presencial dels cinc continents. Llistat: Acció Cultural del País Valencià; Alternativa Solidària; Ateneu d'Acció Cultural; Agència Europea per a les Llengües Minoritzades; Associació per al Diàleg de les Cultures; Associació d'Editors en Llengua Catalana; Associació d'Escriptors en Llengua Catalana; Ateneu Barcelonès; Centre d'Estudis "Francesc Eiximenis". Grup de Juristes Roda Ventura; Col·legi d'Advocats de Catalunya; Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats de Catalunya; Federació Catalana d'associacions i Clubs UNESCO; Federació Catalana d'ONG per al Desenvolupament; Federació Catalana d'ONG per als Drets Humans; Federació d'Organitzacions Catalanes Internacionalment Reconegudes; Federació per a la Defensa de la Llengua i la Cultura Catalanes; Fons Català de Cooperació per al Desenvolupament; Fundació per la Pau; Institut de Sociolingüística Catalana; Institut d'Estudis Autònoms; Institut d'Estudis Catalans; Justícia i Pau; Llengua Nacional; Lliga dels Drets del pobles; North American Catalan Society; Obra Cultural Balear; Patronat Català Pro Europa; SEDEC; Unió Romaní.

³⁷² Aquest norma s'amplià al castellà com a llengua oficial de la Conferència per la demanda explícita de les comunitats provinents d'Amèrica del Sud, que al·legaren dificultats per entendre i expressar-se en la resta de llengües de treball de la Conferència.

³⁷³ Aquesta norma assegurava d'una banda el control final del text per part del Comitè d'Organització i també la participació equitativa dels representants de les entitats. Hom va voler consensuar el text prèviament per tal d'assegurar la seva proclamació i així dedicar la CMDL al debat sobre el futur del document i sobre alguns aspectes controvertits del seu articulat. Era la forma de no caure en debats estèrils. D'altra banda, el debat en profunditat sobre el contingut i l'articulat de la Declaració ja s'havia fet amb anterioritat a la reunió de Barcelona.

L'organització acredità un màxim de dues persones per Centre, ONG o entitat.

De les sessions de treball

L'Acte Final de la CMDL preveia dues sessions de treball: matí i tarda del dijous dia 7 de juny.

Totes les sessions foren presidides per un President/a d'Honor i conduïdes per un/a Moderador/a assessorat/da per dos responsables de l'organització.

El/la Moderador/a distribuïa els torns de paraula, avisava el ponent quan se li exhauria el temps d'intervenció i donava les paraules en l'espai de preguntes. El/la Moderador/a també podia requerir la presència d'algun membre del Comitè d'Organització o del Comitè d'experts per aclarir algun dubte que es plantegés durant la sessió de treball.

El divendres dia 8 el Comitè Organitzador presentà la proposta de treball de futur per donar continuïtat a la Declaració, a partir de les propostes fetes el dia abans per part dels participants de la Conferència Mundial.

De les intervencions

Les intervencions havien de servir per explicar el suport al document i oferir el punt de vista sobre les accions que caldria emprendre en un futur per tal que la Declaració aconseguís els seus objectius.

Els participants que desitjaven intervenir durant les sessions de treball de la Conferència havien de lliurar un resum del contingut de la seva intervenció on hi havia de constar, també, la durada estimada, abans del dia 30 de d'abril de 1996. El Comitè Organitzador comunicà abans del dia 15 de maig l'acceptació de la proposta i el dia, l'hora i la durada màxima de la intervenció.

Dels observadors

Totes les sessions foren obertes. Les persones que hi volien assistir ho podien fer lliurement en qualitat d'observadors, sense veu ni vot, i s'havien d'acreditar a l'entrada.

De la premsa

Totes les sessions foren obertes a la premsa que s'havia acreditat, per a la qual s'havia reservat un espai a la sala.

Un cop establertes aquestes premisses la via de la CMDL ja era encetada i el posterior fil a l'agulla es pot resumir de forma cronològica breu, tenint present que de cap manera reflecteix la intensitat del procés ni la quotidianitat dels treballs realitzats, altrament, però, es tracta d'una bona guia per poder copsar globalment, gairebé a vol d'ocell, el camí realitzat. El quadre cronològic previst per l'organització fou el següent:

1993

12 – 15 de desembre

Reunió extraordinària del CTDL del PEN Club Internacional a Palma de Mallorca, on es prengué la decisió de treballar per a la celebració d'una Conferència Mundial de Drets Lingüístics. També es va fer palès l'interès creixent pels treballs del CTDL a l'interior del PEN Internacional.

1994

Primer semestre

Converses entre el Centre Català del PEN Club i el CIEMEN per a organitzar conjuntament la CMDL.

Acord final entre ambdues entitats per tirar endavant conjuntament la proposta, amb el compromís de constituir un Comitè d'Organització més ampli.

7 de juliol

Constitució del Comitè d'Organització amb la composició esmentada més amunt.

18 de juliol

Primera visita al President de la Generalitat de Catalunya, per tal d'explicar-li el projecte i demanar el suport de la Generalitat. El president es mostrà especialment satisfet amb el projecte i insistí en la necessitat de trobar un equilibri, subtil però necessari, en la redacció de la Declaració, entre els drets individuals i els drets col·lectius, sense renunciar a aquests darrers per les exigències dels primers. El president comunicà al Comitè que la Generalitat donava ple suport al projecte i n'assumia dos terços del pressupost.

Setembre

Primers contactes amb diversos experts internacionals en dret lingüístic per tal de constituir el Comitè d'experts.

28 de setembre de 1994

Se celebrà a l'Ateneu Barcelonès la primera reunió plenària del Comitè d'Organització. En aquesta reunió s'elaborà un llistat ampli d'experts internacionals que podien formar part del Comitè d'Experts. El primer encàrrec per a la Coordinació executiva fou la formació d'aquest comitè.

20 d'octubre

La Coordinació de la CMDL presentà al Comitè d'Organització la proposta de constituir dos Comitès d'experts: un de redacció i l'altre pròpiament d'experts. El primer seria el responsable de l'elaboració dels diversos esborranys de la Declaració i de recollir les propostes de la resta d'experts i d'entitats de la CMDL (treballaria des de Barcelona, i estaria format per experts catalans), i el segon exerciria de Comitè d'experts pròpiament. El Comitè d'organització acceptà la proposta i així es constituí el segon dels grups de treball que havien de tirar endavant el projecte³⁷⁴.

7 – 12 de novembre

---

³⁷⁴ Dels criteris de tria, de les funcions i de la composició d'aquests comitès en parlem en el punt 3.2 d'aquest treball.

Se celebrà a Praga el Congrés Internacional del PEN Club. Dins d'aquest tingué lloc la reunió ordinària del CTDL on es presentaren els objectius i el calendari de la CMDL. La proposta fou sotmesa al plenari de l'Assemblea de delegats del congrés i obtingué el suport unànim.

Novembre 1994 – Febrer 1995

Treballs d'elaboració del primer text o text de base de la Declaració per part del Comitè d'experts i del Comitè de redacció.

1995

15 de febrer

Segona visita oficial al President de la Generalitat de Catalunya, aquest cop per explicar-li els treballs realitzats fins el moment i recollir el seu suport i el del Govern de la Generalitat en aquest projecte³⁷⁵.

2 – 4 de març

Celebració del *II Simposi Internacional de Llengües Europees i Legislacions*, a Gandia. Aquest Simposi, promogut pel programa Mercator i el CIEMEN, també allotjà el CTDL del PEN Club amb la finalitat de discutir amb el Comitè de redacció el quart esborrany de la Declaració i establir els àmbits de treball del Comitè d'experts. Els membres del CTDL del PEN Club també proposaren les línies mestres de traducció de les versions francesa i anglesa de la Declaració.

Març

Inici de la confecció de la plataforma d'ONG i Centres PEN que configurarien la CMDL.

Març – juny

Treball del Comitè d'experts per comissions sectorials. El resultat del seu treball

---

³⁷⁵ Aquesta visita fou realitzada en el marc de la visita oficial de presentació del Patronat de la *Fundació pels drets col·lectius dels pobles*. El Patronat, com a representant de les entitats promotores de la CMDL, presentà el programa i l'evolució dels treballs de la Conferència a instàncies del propi president de la Generalitat.

calia trametre'l al Comitè de redacció abans del dia 30 de setembre de 1995.

Començament de setembre

Tramesa al Comitè d'experts de l'esborrany elaborat pel Comitè de redacció per preparar la Trobada del Comitè d'experts de finals de mes.

29 – 30 de setembre

Trobada presencial del Ple de Comitè d'experts a Barcelona³⁷⁶.

Octubre

Començament de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics de forma virtual. Tramesa del document aprovat pel Ple del Comitè d'experts i revisat per l'equip de redacció en la seva sessió del dia 16 d'octubre, a tots els Centres PEN, les ONG i entitats participants en la CMDL. Aquests poden lliurar les seves esmenes i observacions fins el dia 29 de febrer de 1996³⁷⁷.

26 d'octubre – 1 de novembre

Celebració de la reunió ordinària del CTDL, en el marc del Congrés Internacional del PEN Club a Perth (Austràlia), on es féu lectura, recollida de comentaris i propostes d'esmena al projecte gairebé definitiu de Declaració Universal³⁷⁸. També s'hi féu la presentació oficial de la Conferència Mundial.

1996

29 de febrer

Data límit de lliurament de les aportacions i de les propostes d'esmena dels

---

³⁷⁶ En el punt 3.2 d'aquest treball resumim el contingut i els punts de reflexió d'aquesta trobada.

³⁷⁷ Aquesta data fou ampliada fins gairebé mitjans de maig de 1996, com es podrà observar en els punts següents, per poder donar veu a totes les ONG, centres PEN i entitats que havien endarrerit el debat en el seus respectius fòrums, i per les dificultats de comunicació virtual amb certs punts del planeta, com Àfrica central, Amèrica del Sud o Àsia, que dificultaren enormement l'acompliment dels terminis establerts en un principi. En el punt b) de l'Annex 6 reproduïm l'índex de les aportacions dels membres de la *Conferència mundial de drets lingüístics*.

³⁷⁸ Es tractava del novè esborrany. Encara n'hi hauria tres més fins arribar al definitiu.

participants³⁷⁹.

Març

Treballs de reelaboració de la Declaració amb la refosa de propostes i esmenes rebudes. Tramesa d'informació sobre la CMDL al Senat de la Conferència i a les entitats col·laboradores per tal d'explicar-los el projecte i què s'esperava de la seva participació. En aquesta tramesa també es lliurà l'esborrany de la Declaració en curs per tal que hi poguessin fer les aportacions pertinents.

15 de maig

Tancament del període de recepció d'esmenes i propostes del document. Redacció final del document.

31 de maig

Data límit d'acceptació de la Declaració per part dels participants a la CMDL.

6 de juny

Aprovació i proclamació de la *Declaració universal de drets lingüístics*, al Paranimf de la Universitat de Barcelona, per part del ple de la *Conferència Mundial de Drets Lingüístics*.

Lliurament del document al representant oficial de la UNESCO, el senyor Andri Isaksson.

7 i 8 de juny

Reunió de la CMDL a la Pedrera de Barcelona amb la finalitat d'estudiar el futur del document.

Finals de juny

Constitució oficial del *Comitè de seguiment de la Declaració universal de drets*

---

³⁷⁹ Tal com hem explicat anteriorment, aquesta data s'amplià per poder donar veu a totes les aportacions i poder admetre observacions i esmenes de les ONG i Centres PEN d'incorporació més tardana.

*lingüístics*³⁸⁰ i del Consell científic de la Declaració.

7 de juliol

El Director general de la UNESCO, Sr. Federico Mayor Zaragoza, rebé el Comitè Organitzador a l'Hotel Princesa Sofia de Barcelona. Aquest li lliurà la Declaració i li explicà el procés seguit per arribar al text, així com l'acte final a Barcelona. En l'entrevista el Director general expressà la seva felicitació al Comitè i l'esperonà a seguir amb la tasca encomanada de seguiment del document. També explicà que el millor camí per a convertir la Declaració en una Convenció de les Nacions Unides era presentar-la a la Conferència general de la UNESCO per a la seva aprovació. En aquest cas, l'Assemblea General de les Nacions Unides podia aprovar-la sense discussió. Suggestí la idea de presentar la Declaració al Consell executiu de la UNESCO de la tardor següent perquè aquest organisme recomanés l'aprovació del document a la Conferència general. I es mostrà optimista amb reserves pel que fa al futur de la Declaració a la UNESCO i manifestà la seva voluntat de fer el possible perquè el document aconseguís els objectius marcat per la Conferència Mundial. També va recomanar que les organitzacions presents a la Conferència i les noves que s'hi podien adherir establissin ponts de diàleg amb els propis governs per tal que aquests donessin suport a la proposta que el Director general presentaria al Consell executiu³⁸¹.

24 d'octubre

Primer entrebanc seriós de la Declaració en el seu camí vers el reconeixement com a Resolució de la UNESCO. El Consell executiu d'aquest organisme no aprovà la proposta de resolució del Director general³⁸². La Decisió adoptada finalment pel

---

³⁸⁰ D'ara en endavant CSDUDL.

³⁸¹ En el Document 2.2.2. de l'Annex 3 reproduïm la Decisió del Consell executiu relativa a la *Declaració universal de drets lingüístics*.

³⁸² El Director general no pogué defensar la seva proposta personalment davant del Comitè executiu, car hagué de viatjar urgentment a la seu de les Nacions Unides als Estats Units per a resoldre altres assumptes més importants. Aquest fet motivà que el Consell no entengués la proposta que s'havia realitzat i que considerés que no podia aprovar un text d'aquestes característiques.

Consell executiu pren nota³⁸³ i prou de la Declaració, després d'un llarg i feixuc debat farcit d'opinions visceralment en contra de qualsevol reconeixement de la diversitat lingüística.

18 de novembre

El procés no s'acaba aquí, està clar. El Director general no es doblegà davant la Decisió del Consell i el dia 18 de novembre de 1996 ordenà la creació d'un grup de treball intersectorial sobre drets lingüístics. Aquest grup es reuní per primer cop el 4 de desembre de 1996, amb la tasca de començar a examinar la Declaració i lliurar-ne un informe al Director general abans de la 151a sessió del Consell executiu (26 de maig – 11 de juny de 1997). En aquesta reunió els participants³⁸⁴ manifestaren el caràcter delicat i sensible d'aquesta qüestió, tot i la manifesta importància que té un document d'aquest tipus. Van decidir de convidar alguns representants del CSDUDL en alguna de les sessions de treball i finalment apostaren per redactar un document de drets lingüístics més curt i basat en textos normatius existents en la normativa jurídica internacional³⁸⁵.

1997

17 d'abril

Els representants del CSDUDL són convidats a assistir a la cinquena reunió del grup intersectorial sobre drets lingüístics³⁸⁶. En aquesta reunió s'acordà de retardar la presentació de l'informe al Director general fins a la 153a sessió del Consell

---

³⁸³ El text, tal com podem veure'l en el Document 2.2.2 de l'Annex 3, diu literalment que el Consell "pren nota amb interès del text de la "Declaració Universal de Drets Lingüístics" aprovada després dels treballs de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics celebrada a Barcelona (Espanya), del 6 al 9 de juny de 1996, per iniciativa de la Federació Internacional PEN".

³⁸⁴ Tots ells funcionaris de la UNESCO. Cinc del Sector de l'Educació, quatre del Sector de la Cultura, dos del sector de Ciències socials i humanes, dos de relacions exteriors i un de l'oficina de normes internacionals i afers jurídics.

³⁸⁵ El CSDUDL començava a endevinar les dificultats de la Declaració per esdevenir un text normatiu i començà a fer-se càrrec que potser caldria elaborar un text més breu basat en la Declaració.

³⁸⁶ Les tres anteriors s'havien celebrat el 14 de gener de 1997, el 4 de febrer de 1997 i el 13 de febrer de 1997. Sense que el grup arribés a cap acord significatiu, diferent a les consideracions preses en la seva primera reunió.

executiu (primavera de 1998) per tal d'assegurar la qualitat del seu treball, de permetre al projecte Linguapax la continuïtat de la seva recerca en drets lingüístics i d'estudiar els resultats del *Tercer Simposi Internacional sobre llengües europees i legislacions*, organitzat pel CIEMEN a Iruña del 8 al 10 de maig de 1997. Va ser la darrera reunió d'aquest grup intersectorial.

12 de setembre

Reunió d'una representació del CSDUDL amb el Director general de la UNESCO, senyor Federico Mayor Zaragoza amb la finalitat de mantenir un canvi d'impressions sobre l'estat de la Declaració en aquella institució. El Director general animà el CSDUDL a continuar amb la seva tasca de suport i seguiment de la Declaració, i per altra banda encoratjà l'elaboració d'un nou text de la Declaració "*més ajustat al llenguatge UNESCO, més breu i més digerible, per tal de sotmetre'l a l'anàlisi d'experts governamentals i poder iniciar un procés intern de reflexió després del Consell executiu de la primavera de 1998*"³⁸⁷. A més proposà que, de moment el lligam oficial del CSDUDL amb la UNESCO es fes a través del projecte Linguapax.

21 d'octubre – 12 de novembre

Conferència general de la UNESCO. A la Comissió de Cultura d'aquesta Conferència general es va debatre el tema del necessari suport al patrimoni lingüístic de la humanitat. Fruit d'aquest debat s'aprovà la creació de la Divisió de les llengües, que en aquells moments fou un fet cabdal per al procés de la Declaració³⁸⁸, perquè a partir d'aquell moment el CSDUDL tenia un interlocutor directe amb capacitat d'acció i de fer propostes.

---

³⁸⁷ Seguint les instruccions del Director general, el CSDUDL féu l'esforç d'elaborar aquest nou text sense perdre de vista l'esperit i els principis de la Declaració, ni renunciar-hi. En la tercera part d'aquest treball explicarem breument el contingut d'aquest nou document, que es pot llegir íntegrament a l'Annex 3. Document 6.8, després de la Declaració. Amb el nom de *Declaració sobre els drets lingüístics i la diversitat lingüística* aquest nou text fou lliurat al Director general a través del *Comitè Consultiu sobre el Pluralisme Lingüístic i l'Educació Plurilingüe* a finals de 1998.

³⁸⁸ Ja hem explicat en el punt 2.1.3.3.c) d'aquest treball com ha estat d'efímera i improductiva la vida d'aquesta Divisió, i no pas per la manca de dedicació dels seus responsables sinó per la manca de suport de la pròpia institució que la creà.

Hores d'ara, però, la UNESCO³⁸⁹ encara no ha aconseguit un acord que autoritzi una comissió d'estudi de la Declaració. Durant els set anys que han passat des de l'aprovació de la Declaració a la redacció d'aquest treball, la relació amb la UNESCO ha passat per alts i baixos, coincidint, primer amb la creació de la Divisió de les llengües i amb la posada en marxa del *Comitè Consultiu sobre el Pluralisme Lingüístic i l'Educació Plurilingüe*³⁹⁰ i després amb el desmantellament d'aquella Divisió i la inactivitat forçada del Comitè per manca de recursos pressupostaris. A més, cal afegir que el canvi de Director general va suposar l'inici, una altra vegada, de noves relacions institucionals.

Fins aquí hem explicat aquest procés iniciat per la CMDL, entenem que el seu interès no és altra que oferir la possibilitat d'entendre globalment el producte final d'aquest, centrat en els postulats de la *Declaració universal de drets lingüístics*. Però, com hem dit més amunt, el nostre objectiu no és analitzar el procés posterior a la proclamació de la Declaració sinó, al contrari, explicar i analitzar com s'hi va arribar.

---

³⁸⁹ Veg. el punt 2.1.3.3 d'aquest treball.

³⁹⁰ Veg. el punt 1.1.2.1 d'aquest treball i Annex 1. Document 2.2.3.

3.2. El procés de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*

3.2.1. Plantejament inicial i criteris de la tria dels experts. Funcions i objectius

Tal com hem pogut copsar en els punts anteriors, una de les tasques prioritàries de la coordinació de la CMDL, per encàrrec del Comitè organitzador, fou la creació d'un Comitè d'experts.

Les tasques d'aquest comitè se centraren en:

1. Redactar el text de base de la *Declaració Universal de Drets Lingüístics*.
2. Decidir els àmbits de treball per a desenvolupar l'articulat de la Declaració i elaborar, cadascú, la seva proposta en cada un dels diferents àmbits, basats en els postulats pactats prèviament.
3. Llegir les propostes d'esmena de les diverses ONG i centres PEN de la CMDL i emetre opinió d'aquestes bo i proposant si calia incloure-les al text o no i, en cas afirmatiu, de quina manera.
4. Fer les esmenes i les propostes de redacció pertinents als diversos esborranys de la Declaració.
5. Aprovar el text definitiu.

Un cop definides les tasques que havia de realitzar el Comitè d'experts calia fer la tria de les persones que l'havien de compondre. No podia ser un comitè molt gran però sí que havia de ser representatiu:

- a) de totes les àrees geogràfiques (o el màxim possible);
- b) de tots els àmbits de la recerca en dret lingüístic i disciplines pròximes: sociolingüística, sociologia del llenguatge, lingüística general, etc.;
- c) del màxim de sectors cívics que defensen els drets lingüístics.

Ahora, però, el Comitè no podia ser ideològicament gaire allunyat³⁹¹ i havia de tenir

---

³⁹¹ En aquest punt, cal realitzar una lectura acurada donat el fet que el tema exposat pertany a una franja de naturalesa força delicada. La intenció dels organitzadors mai no va ser d'originar un debat entre postures allunyades sobre dret lingüístic o qualsevol altre disciplina relacionada. L'objectiu era molt clar: redactar una *Declaració universal de drets lingüístics*, un document que ajudés a preservar la diversitat i la pau lingüístiques. En aquest sentit, doncs, no es podia "perdre" el temps en debats

una certa disposició de temps durant un període determinat. La proposta de l'organització era agosarada i valia la pena pensar molt bé el perfil d'aquest equip. A les primeres llistes d'experts hi figuraven els noms de les persones més significades, sobretot a nivell acadèmic, en la recerca sobre dret lingüístic o sociolingüística. A mida que la coordinació i el secretariat anava prenent contacte amb aquestes persones s'adonava que podia ser un problema força greu incorporar-los en un comitè de treball quan precisament no tenien espai a les seves agendes per poder dedicar el temps que demanàvem a la Declaració. Alguns ho van manifestar d'entrada i d'altres no van respondre a la nostra demanda inicial. Per tant la coordinació va optar per persones que treballessin en aquell moment en aquesta qüestió i disposessin del temps suficient per poder fer les aportacions requerides³⁹².

Un altre factor que es va posar damunt la taula abans d'establir els contactes amb els experts fou la necessitat de fer un treball fluït i coordinat en el dia a dia de la redacció del document. Aquests trets no es podien obtenir amb un comitè gran i allunyat en l'espai, sinó que exigien un equip petit que tingués molta facilitat per a trobar-se i poder treballar conjuntament. Per tant es prengué la decisió de formar un equip o comitè de redacció amb la disponibilitat suficient i amb la capacitat de reunir-se molt sovint per anar donant respostes concretes a totes les propostes d'esmena i fos el responsable últim de la redacció del document³⁹³.

Després d'intensos contactes amb força persones i de sondejar diverses disponibilitats i sensibilitats, el Comitè organitzador donà llum verda al Comitè

---

que formarien part d'un altre tipus d'acte o de reunió: un simposi, un congrés internacional, etc., i que en aquest no només alentirien el procés sinó que esdevindrien un obstacle per a la pròpia finalitat de la Conferència.

³⁹² Aquesta és l'explicació de la manca de persones com Joshua Fishman, Jean-Claude Corbeil, Kenneth McRae, Lluís-Vicent Aracil, André Braen, Bruno de Witte, Alessandro Pizzorusso o Erik Allardt, entre molts d'altres.

³⁹³ En un començament aquests dos comitès s'anomenaren *consultiu* i de *treball* respectivament, però després s'optà per parlar d'un sol comitè d'experts que tenia un equip de redacció.

d'experts³⁹⁴ i al comitè de redacció³⁹⁵ el dia 20 d'octubre de 1994³⁹⁶.

---

³⁹⁴ La composició final d'aquest comitè fou la següent: Iñaki Agirreazkuenaga, Universitat del País Basc (Facultat de Dret); Marjut Aikio, Institut Sami; Manuel Alcaraz Ramos, Universitat d'Alacant; Martin Alexanderson, expert en drets humans de la OSCE; Joaquim Arenas, cap del SEDEC; Aureli Argemí, CIEMEN; Albert Bastardas, Universitat de Barcelona (Lingüística General); Alexander Blokh, International PEN; Pierre de Bellefeuille, Centre Québécois du PEN Club; Michel Candelier, president de la FIPLV; Iann Choqc, jurista bretó; Isidor Cònsul, CTDL del PEN Internacional; Susana Cuevas, direcció de lingüística, Instituto nacional de Antropología e Historia de México; Bob de Nijs, Centre Flamenc del PEN; Fernand de Varennes, Murdoch University de Perth (Austràlia); Alain Fénet, Universitat Jules Verne d'Amiens (Facultat de Dret); Vicent Franch, Universitat de València (Facultat de Dret); Maria Pilar Garcia Negro, Universidade de Santiago; Augustin Gatera, Division des Arts et de la vie Culturelle, UNESCO; Jacqueline Hall (Fundació de Serveis de Cultura Popular); Jukka Havu, Universitat d'Hèlsinki; Kjel Herberts, Abö Akademi University; Peter Hilpold, Universitat d'Insbruck (Facultat de Dret); Xavier Iriondo, Universitat del País Basc (Facultat de Dret); Lluís Jou, Universitat de Barcelona; Carme Junyent, Universitat de Barcelona; Angelita Kamenska, Latvian Center for Human Rights and Ethnic Studies; Robert Lafont, Universitat de Montpellier; Xavier lamuela, Universitat de Girona; Isidor Marí, Universitat Oberta de Catalunya; Angéline Martel, Université du Québec. Télé-université; Antoni Milian, Universitat Autònoma de Barcelona (Facultat de Dret); Tore Modeen, University of Helsinki (Facultat de Dret); Juan Carlos Moreno, Universitat Autònoma de Madrid; Ricardo Petrella, Universitat Catòlica de Louvain; Joseph Poth, especialista del programa lingüístic de la Secció d'educació de la UNESCO; Oriol Ramon, director del programa Mercator-Legislació; Joan Ramon Solé, Direcció General de política Lingüística; György Széppe, Linguapax; Jorge Terrena, consultor del Ministre de Cultura del Brasil; Ghiacumu Thiers, Universitat de Còrsega; Ned Thomas (Welsh PEN Centre. Mercator-Media); Carles Torner, secretari del CTDL del PEN Club Internacional; Joseph G. Turi, secretari general de l'Acadèmia Internacional de Dret Lingüístic; Jaume Vernet, Universitat Rovira i Virgili (Facultat de Dret); Rudolf Villeta, advocat romanx; Geirr Wiggen, Universitat d'Oslo; David Charles Wright Carr (San Miguel de Allende PEN Centre).

³⁹⁵ Format per: Joaquim Arenas, Aureli Argemí, Albert Bastardas, Isidor Cònsul, Jackie Hall, Lluís Jou, Carme Junyent, Xavier Lamuela, Isidor Marí, Fèlix Martí, Antoni Milian, Joan Ramon Solé i Jaume Vernet. També hi participaren puntualment: Josep Maria Navarro, Modest Prats, Sebastià Serrano i Jesús Tusón.

³⁹⁶ Les tasques de redacció del document les coordinaren Oriol Ramon i Carles Torner com a membres de la coordinació executiva del Comitè organitzador.

3.2.2. Mecanismes d'interrelació entre l'equip de redacció i el comitè d'experts

La primera reunió de l'equip de redacció es realitzà el dia 26 d'octubre de 1994. Els coordinadors de la redacció de la Declaració explicaren als assistents què s'esperava de l'equip i la tasca que l'organització de la CMDL els havia demanat. Explicaren, també, les fases que havien previst pel que fa a la redacció del document i a la contribució externa en la redacció d'aquest, segons aquest calendari:

Primera fase

Octubre 1994 – Març 1995

Primer de tot proposaren que l'equip de redacció elaborés un esborrany amb prou personalitat per a sotmetre'l a una primera revisió dels experts en el marc del // *Simposi Internacional de llengües europees i legislacions* (Gandia, 2-4 de març de 1995). Seria el que anomenarem el text de base de la Declaració.

Segona fase

Abril 1995 – Setembre 1995

Amb les primeres aportacions del Comitè d'experts damunt la taula s'havia de començar una segona fase que se centraria en refondre les propostes i treballar per comissions sectorials, a nivell d'equip de redacció i d'experts internacionals. Aquí s'iniciaria el període d'obertura de participació del Comitè d'experts, de forma virtual.

Tercera fase

Setembre 1995

Realització d'una reunió presencial del Comitè d'experts per recollir propostes i debatre el document que ja hauria d'estar en un estat avançat.

Quarta fase

Octubre 1995 – Febrer 1996

Obertura de recollida de propostes per part de les ONG i Centres PEN participants en la Conferència Mundial. El Comitè de redacció havia d'anar recollint les propostes i mirar com podien encaixar en el document, valorar les possibles contradiccions i fer una proposta de redacció.

Cinquena fase

Març 1996 – Maig 1996

Redacció del document definitiu.

Tal com hem vist en el punt 3.1. d'aquest treball el calendari es dugué a terme segons els terminis establerts, tret de la quarta fase que s'hagué d'allargar fins a finals d'abril.

En aquella reunió els membres de l'equip de redacció formularen, en forma de pluja d'idees, les línies generals d'una declaració universal de drets lingüístics, allò que cadascú entenia com a tal. Es començaren a forjar els eixos fonamentals del text, que, segons aquesta primera formulació podrien ser:

- a) Tenir en compte els drets col·lectius.
- b) Fer un esforç per redactar un text que consideri tota la problemàtica mundial.
- c) Intentar arribar a un text pragmàtic (de fàcil aplicació), amb un apartat de denúncia i amb unes conclusions jurídiques breus però clares.
- d) Altres, però, manifestaren que valia més la pena de redactar un text programàtic, aplicable relativament, però que fos un model per a un futur text jurídic.

Eren els primers passos i encara no s'havia de prendre cap gran decisió. Calia, això sí, deixar molt clar el mètode de treball i la regularitat de les trobades de l'equip de redacció i establir un canal de comunicació àgil i ràpid que mantingués l'equip informat i en constant activitat. Els acords presos en aquest sentit foren:

- a) Establir una reunió ordinària mensual.
- b) Després de cada reunió pactar la data límit per a realitzar la feina encomanada a cadascú.
- c) En la data convinguda s'havia de lliurar el resultat del treball a l'Oriol Ramon i aquest l'havia de distribuir a tots els membres de l'equip. Quan la tasca de l'equip fos introduir esmenes als diversos esborranys de la Declaració, també les havia de recollir l'Oriol Ramon, afegir el nou redactat i indicar-ho a la resta de membres per facilitar la posterior discussió.
- d) La coordinació es reservava el dret de convocar les reunions extraordinàries que calguessin.
- e) Establir un contacte amb el Comitè d'experts a partir de la segona fase. Aquest contacte el realitzaria la coordinació i n'informaria l'equip de redacció, reenviant tot el material rebut per correu electrònic, correu convencional o fax a cada un dels membres. Si un membre de l'equip de redacció havia de posar-se en contacte amb algun expert internacional ho podia fer i havia d'informar el grup de l'aportació proposada per la persona en qüestió.

Ja hem dit més amunt que si una cosa ha fet universal aquest text ha estat la possibilitat de debatre'l de forma virtual amb moltes persones, ONG i Centres PEN tal com veurem més endavant. L'opció de fer una única trobada presencial del Comitè d'experts abans del 6 de juny de 1996 fou presa per no incórrer en desplaçaments costosos i innecessaris. Per això l'esforç de la coordinació se centrà en mantenir la possibilitat de garantir la participació virtual a tothom, experts i participants. Al món dit desenvolupat, aquest punt estava prou resolt i el debat i participació virtuals estaven garantides. Les comunitats lingüístiques situades en estats menys afavorits, però, tenien serioses dificultats de seguir amb garanties el debat virtual, i per això l'equip de redacció va haver d'establir canals de comunicació diversos i imaginatius basats en la recerca d'infraestructures des d'on es podien mantenir el contacte a través del fax i del correu electrònic (en molt pocs casos): això és les universitats de les grans ciutats, les ONG occidentals que cedien la seva infraestructura en el lloc d'origen un o dos cops la setmana per enviar

el resultat de la feina, etc.

Tot plegat féu que la Declaració respongués a les sensibilitats més allunyades geogràficament, però més properes en l'objectiu final.

3.2.3. Les sessions de treball

Les sessions de treball regulars de l'equip de redacció es desenvoluparen d'acord amb l'ordre cronològic i els ordres del dia que descrivim³⁹⁷ a continuació:

- 26 d'octubre de 1994

En aquesta reunió, com hem dit més amunt, el Comitè organitzador exposà el procés que s'havia seguit fins el moment actual, els objectius de la *Conferència mundial*, les etapes previstes per a la preparació de la Conferència i la redacció de la Declaració, i les funcions i els objectius del Comitè d'experts³⁹⁸. Els organitzadors també explicaren els punts que calia tenir en compte per elaborar el primer esquema del document i emplaçaren els assistents a redactar les seves propostes i enviar-les abans del dia 20 de novembre a Oriol Ramon. Aquest les havia de fer circular a tots els membres de l'equip.

- 1 de desembre de 1994

En aquesta reunió es féu la lectura dels textos rebuts provinents dels membres de l'equip de redacció. Es discutí l'estructura que hauria de tenir la Declaració d'acord amb el document marc redactat amb la refosa de tots els treballs citats anteriorment. S'acordà un esquema i es pactaren els punts essencials del contingut.

Per la següent reunió hom havia de fer arribar les propostes sobre els preliminars, el preàmbul i el títol preliminar a Oriol Ramon. Aquest havia de recopilar-les en un sol text que esdevindria el document a debatre en la reunió del dia 20 de gener de 1995.

- 20 de gener de 1995

A la reunió es debateren els preliminars i el preàmbul del primer esborrany de la

---

³⁹⁷ Reservem la descripció de les sessions per a la part següent dedicada a la descripció del procés de redacció pròpiament dit.

³⁹⁸ El primer punt fou exposat per Aureli Argemí i Isidor Cònsul, el segon per Carles Torner, el tercer

Declaració. També es considerà oportú l'esquema proposat per al títol preliminar. Abans del 31 de gener els membres de l'equip de redacció havien de fer aportacions per al títol preliminar i les esmenes oportunes per al preàmbul i els preliminars. Es treballà intensament amb l'objectiu de trobar una redacció adequada.

- 10 de febrer de 1995

Es debaté el segon esborrany de la Declaració. Sobretot s'acabà de perfilar l'esquema del document i s'establiren els preliminars, el preàmbul i el títol preliminar. S'acordà que Isidor Marí i Oriol Ramon redactessin el tercer esborrany de la Declaració a presentar al Simposi de Gandia i que es traduís com a mínim al francès per tal de presentar-lo en dues versions.

- 3 de març de 1995

En el marc del *II Simposi Internacional de Llengües Europees i Legislacions*, es va realitzar la reunió del CTDL del PEN Club Internacional amb una representació dels experts de la Declaració i els membres de l'equip de redacció. Aquests debateren l'esquema bàsic de la Declaració exposat pels redactors i els punts dels preliminars i el preàmbul que se'ls havien presentat en el que fou el tercer esborrany. També es proposaren les línies bàsiques a tenir en compte per fer una bona traducció a l'anglès i al francès.

- 15 de març de 1995

Després del Simposi de Gandia s'estudiaren les propostes realitzades en el curs dels debats. L'equip de redacció decidí de debatre el tercer esborrany a la llum de les esmenes proposades a Gandia i s'elaborà l'embrió del quart esborrany.

Seguint els acords presos a Gandia, l'equip de redacció decidí de començar a redactar l'articulat sectorial de la Declaració; per tant hom acordà els àmbits de treball per a desenvolupar-lo i les persones que se'n feien responsables: socioeconòmic (Isidor Marí), cultural (Aureli Argemí), institucional o administratiu

---

per Oriol Ramon, i el darrer per Carles Torner i Oriol Ramon.

(Jaume Vernet, Lluís Jou i Joan Ramon Solé), onomàstica (Carme Junyent), ensenyament (Antoni Milian), mitjans de comunicació i noves tecnologies (Jackie Hall). Aquestes persones havien de redactar una proposta d'articulat amb l'assessorament dels especialistes del Comitè d'experts i dels centres PEN que s'havien compromès a redactar els articles d'alguns dels punts anteriors, i adreçar-la a la coordinació abans del dia 21 d'abril de 1995.

- 26 d'abril de 1995

L'equip de redacció centrà el debat en la proposta d'articulat que ja havia pres cos en el quart esborrany de la Declaració després del treball per àmbits.

Alguns àmbits, com ensenyament i noves tecnologies calia aprofundir-los més i l'equip acordà de donar un cop de mà a les comissions respectives per tal de poder fer un articulat adient. Isidor Marí i Oriol Ramon refundrien les propostes en un nou text.

- 13 de maig de 1995

El cinquè esborrany ja contenia bona part del desplegament sectorial que hom s'havia proposat. Es debateren, sobretot, les propostes realitzades per part de la coordinació quant a les definicions del Títol preliminar.

- 21 de juny de 1995

Es debaté el sisè esborrany. Concretament el debat se centrà en fer modificacions en moltes parts del preàmbul i a canviar d'arrel el Títol preliminar, que l'equip considerava cabdal per a la resta de la Declaració, car en ell hi havia de figurar les precisions conceptuals en què es basava la resta del contingut del document. També es debaté la part dedicada a l'administració pública. La reunió fou molt llarga (més que de costum). Hom decidí de fer confiança als coordinadors per tal que refonguessin les propostes en un nou text i debatre'l en una reunió abans de les vacances d'estiu.

- 3 de juliol de 1995

Amb el setè esborrany damunt la taula, Jackie Hall havia fet arribar unes observacions generals i també unes consideracions particulars sobre alguns articles. L'equip es basà en aquestes aportacions en la sessió de treball, sobretot en la proposta d'estandarditzar l'articulat i començà a unificar els criteris de redacció per tal de llimar les contradiccions estilístiques i els redactats diversos. I l'altre gran eix de treball d'aquesta sessió fou la reflexió sobre les precisions en l'àmbit socioeconòmic, de la mateixa membre de l'equip, que obligaren a reestructurar la secció.

- 13 de setembre de 1995

La reunió fou convocada per acabar d'enllestir l'esborrany que s'havia de debatre en la trobada del Comitè d'experts de final de mes. L'objectiu més clar d'aquesta sessió de treball fou de redactar un títol preliminar clar, sense ambigüitats per tal de presentar al Comitè la posició de l'equip de redacció i l'orientació que aquest havia donat al document. Foren les aportacions de Xavier Lamuela³⁹⁹ que ajudaren a avançar definitivament en aquesta nova redacció. A més, es feren algunes esmenes al vuitè esborrany.

- 29 i 30 de setembre de 1995⁴⁰⁰

Amb el novè esborrany damunt la taula es reuní a Barcelona el Comitè d'experts de la Declaració⁴⁰¹. La metodologia d'aquestes sessions de treball es basà en la reflexió del contingut de la Declaració per blocs. Cada un d'ells fou precedit per una

---

³⁹⁹ Malgrat que aquestes aportacions va fer-les a partir del sisè esborrany, les va adreçar a la coordinació el dia 24 de juliol de 1995, per la qual cosa no van poder ser debatudes fins el mes de setembre.

⁴⁰⁰ En el punt 4.10.1 d'aquest treball exposem les qüestions de contingut d'aquesta reunió. En el punt actual només fem referència als aspectes externs i organitzatius de la mateixa.

⁴⁰¹ La trobada, que durà un dia i mig, es desenvolupà segons aquest ordre del dia:

1. Benvinguda
2. Presentació del PEN Club i el seu Comitè de Traduccions i Drets Lingüístics
3. Presentació del CIEMEN
4. Presentació de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics
5. Presentació de la reunió del Comitè d'experts
6. Filosofia de la Declaració universal de drets lingüístics
7. Procés d'elaboració i redacció de la Declaració
8. Inici del treball d'aportacions sobre la Declaració

breu explicació per part d'Isidor Marí, i després s'obria el torn de paraules. L'equip de redacció demanà als membres del Comitè d'experts que fessin arribar per escrit les seves observacions i aportacions i remarcà que es tractava d'una reunió per a debatre un text i fer les observacions que cadascú cregués oportunes, però que en cap cas hi havia cap pretensió d'arribar a un consens sinó a un enriquiment del text en tots els seus àmbits i en la direcció que el mateix equip de redacció havia encetat. Amb aquesta reunió presencial hom pretenia, a més, poder aclarir qualsevol dubte en les posicions adoptades en el document⁴⁰².

Participaren en aquesta trobada Ned Thomas (Mercator Media), Tore Modeen (University of Helsinki), Kjell Herberts (Abo Akademi University), Yann Choucq (advocat bretó), György Szépe (Linguapax), Gilbert Janicke (Centre finès del PEN), Michel Candelier (FIPLV), Angéline Martel (Université du Québec, Télé-Université), Maria Pilar Garcia Negro (Universidade de Santiago), Xabier Iriondo (Euskal Herriko Unibertsitateko), a més dels membres de l'equip de redacció. Van excusar la seva presència per motius d'agenda: Rudolf Viletta, Iñaki Agirreazkuenaga, Robert Lafont, Martin Alexanderson, Alain Fenet, Ursula Heinze, Angelita Kamenska, Olga Profili, Ricardo Petrella, Joseph G. Turi, Frank Horn, Christoph Pan, Diego Corraïne i Paolo Carrozza.

- 10 d'octubre de 1995

Un petit grup de l'equip de redacció format per Carme Junyent, Isidor Marí, Oriol Ramon i Carles Torner es reuní per mirar de redactar de nou els articles 1 i 2 de la Declaració i debatre alguns punts que s'havien posat sobre la taula en la trobada d'experts. Aquesta sessió de treball generà una nova redacció del Títol preliminar i del Títol primer, que fou tramès a la resta de l'equip de redacció.

- 16 d'octubre de 1995

L'equip sencer es trobà per debatre la proposta de redacció formulada per la

---

⁴⁰² Secundàriament l'equip de redacció demanà als experts que revisessin les versions anglesa i francesa del document i fessin arribar les observacions o indiquessin les errades terminològiques o de llenguatge que hi podien haver.

subcomissió citada anteriorment. D'aquesta sessió de treball en sorgí el desè esborrany de la Declaració. Durant la sessió de treball hom féu una lectura pausada del document per poder introduir totes les modificacions pertinents, car la redacció resultant d'aquest debat esdevindria l'esborrany que es trametria a les ONG i Centres PEN participants en la Conferència mundial. D'aquesta manera s'iniciaria l'etapa més important del document, l'etapa que l'universalitzaria del tot i el podia confirmar com un document consensuat: el procés del debat virtual.

En la reunió s'introduïren força modificacions, sobretot d'estil, i es féu un esforç per ajustar els canvis a les versions francesa, anglesa i castellana, perquè eren aquestes les versions de treball de la majoria dels participants de la CMDL.

S'acordà que, mentre durés el període d'obertura del debat virtual i de recepció de propostes i esmenes dels membres de la CMDL, l'equip no es reuniria. La coordinació es comprometé a fer arribar als redactors les aportacions escrites que anessin arribant, i aquells haurien de comunicar per escrit o per telèfon les seves opinions o propostes de redacció. Vam establir com a dia de la propera sessió de treball ordinària el 20 de març de 1996, poc després d'esgotat el termini oficial per a rebre aquestes aportacions.

Al cap de pocs dies d'haver realitzat la primera tramesa de la Declaració per al debat virtual, la coordinació rebé una aportació personal del president de la FIPLV, el senyor Michel Candelier. El document proposava a l'equip de redacció una reflexió sobre alguns dels temes centrals de la Declaració. Aquestes consideracions, que no eren més significatives que les altres, sí que contenien un to certament bel·ligerant en temes tant especials com el reconeixement dels drets dels immigrants, refugiats, etc. i del dret a l'ensenyament d'altres llengües. Michel Candelier⁴⁰³ posà en qüestió alguns punts del desè esborrany que la coordinació decidí de repensar. Per això hom contactà amb les persones de l'equip que havien

---

⁴⁰³ Malgrat que deixà molt clar que els comentaris que envià eren personals i no constituïen de cap manera la posició oficial de la FIPLV, també cal remarcar que aquesta entitat, que ell presidia aleshores, és una de les entitats assessores de la CMDL i, a més, el senyor Candelier l'havia proposat la UNESCO directament com un dels experts en aquesta matèria, la qual cosa posava les

treballat més en l'elaboració dels títols preliminar i primer per tal de, a la llum d'aquelles observacions, qüestionar-nos si calia redactar un nou esborrany. La resta de membres de l'equip foren informats d'aquest nou treball i també obtingueren la còpia de les aportacions del senyor Candelier; fou, però, el petit comitè qui afegiria algunes modificacions a la Declaració, no tant per incloure els suggeriments de la FIPLV, sinó, a partir d'ells, redactar millor alguns articles que s'havien entès malament o que contenien algunes ambigüitats que en dificultaven la comprensió (i per tant no podien funcionar en una declaració). Per tant, l'onzè esborrany⁴⁰⁴ té un origen i una elaboració diferent a la resta de textos realitzats anteriorment, tot i que la coordinació ja tingué en compte per elaborar-lo molts dels suggeriments que els membres de l'equip feien arribar després de llegir les observacions de les ONG i Centres PEN participants en la Conferència mundial.

- 20 de març de 1996

L'equip de redacció tenia damunt la taula els textos rebuts fins aquell moment⁴⁰⁵ i l'onzè esborrany de la Declaració tramès per la coordinació. L'objectiu d'aquesta sessió de treball se centrà en revisar la proposta de la coordinació per veure si s'ajustava a les propostes rebudes i estudiar si se n'havien d'incloure d'altres. Per estalviar les discussions llargues, l'equip d'experts ja disposava del material amb antelació i ja havia fet algunes propostes als coordinadors sobre les modificacions del text a la llum de les aportacions rebudes.

---

seves reflexions en un punt d'inflexió que, si més no, calia ponderar.

⁴⁰⁴ Ha estat molt difícil d'aclarir el nombre d'esborranys amb què treballava la coordinació i l'equip de redacció en aquest tram final. Vam viure aquest moments en pròpia carn i, per tant, no podem fer altra hipòtesi que la real: tant l'equip com la coordinació es desbordaren de feina. La dinàmica pausada dels mesos anteriors prengué un ritme frenètic. Això explica, per exemple, que el desè esborrany, que havia de ser la base del debat virtual, tingués dues versions a partir del mes de desembre, i que les entitats que s'incorporaren a la CMDL a partir de començament de març no tinguessin a mans el mateix esborrany que la resta (el desè) sinó que debatessin l'onzè esborrany. Aquest embolic diguem-ne organitzatiu, propi dels darrers moments, provocà alguna situació caòtica en els membres de l'equip de redacció, sobretot quan es tractava de saber a quin dels dos esborranys realitzava l'aportació de cada una de les entitats. Aquest també ha estat un obstacle per a nosaltres en l'intent de posar ordre als documents d'aquest darrer tram de la redacció.

⁴⁰⁵ En l'Annex 6, apartat b), reproduïm l'índex de les aportacions dels membres de la Conferència mundial de drets lingüístics.

Es féu un treball que podem qualificar d'immens, sense caure en qualificatius gratuïts, i el resultat d'aquesta sessió fou un dotzè esborrany que esdevindria gairebé definitiu.

- 22 d'abril de 1996

L'equip de treball debaté el dotzè esborrany. Acordà alguns canvis a la llum de les darreres propostes que havien arribat dels membres de la CMDL i d'alguns experts i, abans de redactar el text definitiu decidí atorgar un temps prudencial per poder rebre algunes propostes la recepció de les quals s'havia endarrerit per diversos motius, i acabar de polir les versions anglesa, francesa i castellana. Per a realitzar aquesta tasca final l'equip creà un petit equip de treball amb l'encàrrec de redactar la versió definitiva, format per Jackie Hall, Isidor Marí, Carme Junyent, Oriol Ramon i Carles Torner. Aquests esperaren fins el dia quinze de maig i redactaren el document definitiu (l'esborrany número tretze), que, tal com hem explicat més amunt, fou l'esborrany que s'envià a l'Assemblea de la CMDL amb la finalitat que totes les ONG i centres PEN hi donessin el vist i plau final i l'acceptessin. D'aquesta manera s'havia tancat el cicle de redacció d'un text molt complex però que es podia proclamar el dia 6 de juny amb el suport unànime de tots els membres de la CMDL i del Comitè d'experts. De fet, l'aprovació del text s'havia realitzat de manera virtual i l'acte del dia 6 de juny al Paraním de la Universitat de Barcelona fou la posada en escena de l'acord a què hom ja havia arribat. Per això la fórmula d'aprovació de la Declaració fou per aclamació.

En aquell acte, els assistents signaren un document en què acceptaven la Declaració i es comprometien a difondre-la en els seus respectius territoris⁴⁰⁶. Cal dir que dos dels experts, Tove Skutnabb-Kangas i Robert Phillipson, van signar el document afegint al costat de la seva signatura el mot "*provisional*", per expressar

---

⁴⁰⁶ El text d'aquest document diu literalment:

[El nom de l'ONG, centre PEN o expert], *signa la Declaració Universal de Drets Lingüístics, a Barcelona, el 6 de juny de 1996. Aquesta declaració constitueix una etapa determinant del procés internacional que, sota el patronatge de la UNESCO, ha d'assolir una Convenció Internacional de Drets Lingüístics aprovada per l'Assemblea General de les Nacions Unides.*

Hom pot consultar totes les signatures a l'Annex 6, apartat a) d'aquest treball i al web del Comitè de seguiment de la Declaració universal de drets lingüístics (<http://www.linguistic-declaration.org>).

les seves reserves al document⁴⁰⁷. També la FIPLV, representada per en Michel Candelier, signà la Declaració de forma provisional bo i esperant la ratificació del Consell mundial de l'entitat que representava. Ell també expressà posteriorment les seves reserves a la signatura de la Declaració si no incloïa un afegit que expliqués ben clarament que es tractava d'un document que formava part d'un procés i que, de cap de les maneres, aquesta era la forma en què s'havia de presentar a la UNESCO.

Varen ser les úniques reserves a un document elaborat durant molt de temps, amb la convicció que no podia ser ben vist per tots els sectors i que podia aixecar passions ben diverses. Per això la decisió de l'organització de crear un equip de redacció que no només escrivís el document sinó que en fos el responsable últim, bo i tenint prou clars els eixos a l'entorn dels quals havia de girar el contingut de les disposicions de la Declaració, esdevingué la clau de l'èxit final de la redacció. L'esforç de l'equip per interpretar la voluntat dels organitzadors, i per interpretar i incloure les propostes d'esmenes al document, fou molt gran, i es resolgué amb èxit. Un èxit contrastat pel gran suport que ha rebut la Declaració d'ençà del dia 6 de juny de 1996 i fins el moment actual⁴⁰⁸.

---

⁴⁰⁷ De fet donaven ple suport a la Declaració en tant que la consideraven un document important dins d'un procés de redacció d'una altra Declaració universal de drets lingüístics; per tant, consideraven que la Declaració havia de ser sotmesa a nous debats i reflexions per arribar a un consens més gran i presentar-se a Nacions Unides d'una forma gairebé definitiva.

⁴⁰⁸ No és el propòsit d'aquest treball descriure la tasca de seguiment del document que està realitzant en *Comitè de seguiment de la Declaració universal de drets lingüístics*, creiem, però que cal esmentar en aquest punt, que el document està rebent dia a dia el suport de milers de ciutadans del món a través del web esmentat anteriorment. També cal explicar que la tasca de seguiment de la declaració se centra en el mandat concret de l'*Assemblea de participants* de la CMDL: ampliar el suport i empènyer la UNESCO perquè aprovi una Resolució sobre drets lingüístics d'acord amb l'esperit de la Declaració. És per això que el CSDUDL s'esforça de primer en aconseguir les signatures de personatges tan significatius com Rigoberta Menchú, el Dalai Lama, Noam Chomsky, Wislawa Szymborska, Nelson Mandela, Homero Aridjis, José Ramos Horta, Desmond Tutu, Adolfo Pérez Esquivel, Seamus Heany, Shimon Peres, Iasser Arafat, Octavio Paz i Joan Oró entre d'altres, persones que avalen tant el document com el procés iniciat amb ell.

3.3. La Conferència mundial de drets lingüístics

Els dies 6 al 8 de juny de 1996 es reuniren a Barcelona les seixanta-dues ONG, els trenta centres PEN i els quaranta-un experts que, juntament amb les entitats organitzadores, assessores i col·laboradores configuraren la plataforma anomenada *Conferència mundial de drets lingüístics*. Això féu un total de dues-centes vint persones provinents de noranta estats diferents i de tots cinc continents⁴⁰⁹.

No cal dir que les noves tecnologies de la comunicació foren un factor important per a fer possible un ampli debat sobre el contingut de la Declaració amb aquestes persones i entitats de tots els continents, sense incórrer en desplaçaments costosos i innecessaris. Així es pogueren incorporar al text definitiu les propostes que s'havien realitzat d'arreu i de camps tan diferents com la recerca jurídica, lingüística, sociològica, sociolingüística o la defensa dels drets lingüístics o dels drets humans i dels pobles. És gràcies a aquesta diversitat de la Conferència que la Declaració va poder reflectir, tal com veurem en els apartats successius, la multiplicitat de contextos sociolingüístics d'arreu i va poder cercar l'equilibri entre els plantejaments d'uns i altres. Per això els organitzadors deixaren molt clar d'entrada la seva no identificació amb cap escola determinada, ben altrament el resultat de la Conferència no seria aplicable a qualsevol situació ni seria oberta a tots els corrents, tal com hom pretenia en els seus plantejaments inicials.

L'Assemblea de participants⁴¹⁰ aprovà la *Declaració universal de drets lingüístics* per aclamació en un acte celebrat el dia 6 de juny de 1996 al Paraninf de la Universitat de Barcelona, amb presència de representants de la vida política, social i cívica de la societat catalana i, el més important, amb la presència d'un

---

⁴⁰⁹ Una de les preocupacions del Comitè Organitzador era, està clar, superar la perspectiva europea o occidental de la Conferència. Amb l'esforç realitzat per aconseguir una amplitud de participants suficient quedà garantit aquest objectiu, que també se superà gràcies a la fluïdesa comunicativa del debat virtual i gràcies al nombre elevat d'adhesions rebudes d'altres continents.

⁴¹⁰ Nom que rebé l'òrgan de decisió de la Conferència i que establia el dret a vot a un representant per entitat.

representant oficial de la UNESCO, el senyor Andri Isaksson, que recollí el document per trametre'l al Director general d'aquella institució i sotmetre'l a un estudi intern.

Aquesta data significà el final d'un procés i l'inici d'un de nou. En efecte, un cop proclamada i acceptada per l'Assemblea de la CMDL la *Declaració universal de drets lingüístics*, començava l'etapa d'acompanyament i de seguiment d'aquest document en el si de la UNESCO, una etapa que havia de culminar amb la proclamació de la Declaració com a Convenció Internacional, dit d'una altra manera, amb l'assoliment de l'objectiu bàsic de la CMDL: la possibilitat de gaudir d'un instrument de dret internacional que garantís el respecte i la promoció dels drets lingüístics a totes les comunitats del món. A més la Conferència es comprometia a reforçar el pes moral de la Declaració amb les adhesions expressades, recollir noves idees i aportacions, i unir esforços per assolir una pau lingüística mundial justa i duradora, basada en el coneixement i en el reconeixement dels drets lingüístics de totes les comunitats del món.

Amb aquestes premisses començaren els treballs de la Conferència Mundial durant les sessions de treball celebrades els dies 7 i 8 de juny a la Pedrera de Barcelona.

3.3.1. Intervencions en la sessió de treball

Les sessions de treball realitzades a la Pedrera el dia 7 de juny de 1996, l'endemà de la proclamació de la *Declaració universal de drets lingüístics*, tenien dos objectius bàsics:

- a) recollir les propostes dels membres de l'Assemblea per al futur de la Declaració; i
- b) expressar els interrogants que encara generava algun dels punts de la Declaració i concretar les propostes per a millorar el text, si calia i l'Assemblea així ho considerava.

En moltes de les intervencions els oradors aprofitaren per a difondre la situació de llurs comunitats lingüístiques i explicaren les tasques que duïen a terme les organitzacions que representaven en el context dels drets lingüístics.

La sessió de treball fou moderada per Isidor Marí⁴¹¹. Les intervencions se succeïren per aquest ordre i amb el contingut que resumim breument⁴¹²:

1. Issoufi Alzouma (INDRAP)

Proposà d'anar alerta amb l'expressió *llengua oficial*, perquè en el cas africà la majoria de llengües dites oficials són llengües estrangeres. Per això expressà que caldria matisar l'article 15 de la Declaració que parla de l'opció de llengua oficial, segons ell aquesta opció ha de dependre no de la comunitat sinó de la *voluntat* de la comunitat.

---

⁴¹¹ La sessió durà de dos quarts de 10 del matí a un quart de dues del migdia. La sessió de la tarda es realitzà de dos quarts de quatre fins a dos quarts de vuit.

⁴¹² De cada una n'indiquem el ponent o orador i en resumim el contingut principal. Per això ens basem en les notes preses per l'autor d'aquest treball i, en alguns casos, en l'escrit lliurat pels propis autors de la intervenció. En l'Annex 6, apartat c), reproduïm l'índex de tots els textos llegits durant aquestes sessions de treball. La tasca de recull d'aquests textos i de sistematització així com la seva identificació, ha constituït, també, una part important del treball realitzat en la present tesi, i representa una nova contribució al manteniment d'un material amb un notable interès si més no documental.

2. Manuel Alcaraz (Universitat d'Alacant)⁴¹³

Proposà la creació d'un centre difusor per coordinar esforços i vetllar pel reconeixement jurídic de la Declaració. Això es pot aconseguir a partir de grups nacionals o estatals de suport. També proposà tres nivells més d'acció: el científic (creació d'un grup de recerca científic sobre dret lingüístic); l'acadèmic (intercanvi d'informació); i la societat civil (eixamplar el suport aconseguit i mirar d'arribar a tots els sectors socials).

3. Aureli Argemí (CIEMEN)

Proposà, per a la futura aprovació de la Declaració com a Convenció Internacional, que es tinguin en compte els drets lingüístics com a segona o tercera generació dels drets humans. Valorà positivament que la Declaració faci prevaler els drets col·lectius però també tingui en compte els individuals. Insistí en la importància de la terminologia com a referent clar de la futura Convenció, perquè molt sovint aquest punt esdevé un parany.

4. Alexander Blokh (PEN Internacional)

Felicità l'organització per la iniciativa i pels resultats obtinguts i oferí la plataforma del PEN Internacional com a entitat consultiva de la UNESCO per esdevenir una porta d'entrada i un suport a la Declaració en el futur.

5. Mabrouk Ferkal (Congrès Mondial Amazigh)⁴¹⁴

La seva intervenció se centrà en l'anàlisi de l'estat dels drets lingüístics dels amazighs, molt deteriorats perquè no hi ha cap estat (dels vuit on es parla) que reconegui la llengua berber i aquesta és percebuda com a factor de divisió i no pas de cohesió. El greu, segons l'interventor, és que la majoria de parlants d'amazigh tenen aquesta percepció, que són un obstacle més que no pas un pont, perquè, i en això insistí molt, els berbers no són àrabs, són mediterranis. Per això valorà la Declaració com a primer pas d'un instrument

---

⁴¹³ Aquesta intervenció va ser lliurada per escrit.

⁴¹⁴ El manuscrit lliurat pel senyor Ferkal com a resum de la seva intervenció es pot consultar als arxius del CSDUDL o a l'arxiu personal de l'autor del treball.

internacional útil per a la seva llengua amazigh i el seu poble.

6. Maria Pilar Garcia Negro (Universidade de Sanatiago)

Per la ponent, la Declaració és molt important. Valorà molt positivament la inclusió de les *Disposicions addicionals* perquè representen la part on s'hi reflecteix més clarament el compromís dels poders públics enfront la Declaració i els drets lingüístics de les comunitats. Segons Maria Pilar Garcia Negro, aquest és un punt d'inflexió molt important perquè res no seria possible sense aconseguir aquest compromís real: altrament la Declaració esdevindria un relat de bones intencions i prou. Per tant, és indispensable que al costat del reconeixement d'un dret lingüístic hi hagi el deure per part de qui té la responsabilitat de donar contingut real a aquest dret. Altrament la defensa de la llengua es converteix en un àmbit més del voluntariat social, i amb això no es va enlloc. La llengua es parla quan es té la possibilitat d'una socialització directa, d'immersió. Per tant, repetí, cal el compromís dels poders públics per posar en pràctica un dret que ha de ser considerat més enllà d'un valor.

7. Lachman M. Khubchandani (Centre for Communication Studies, India)⁴¹⁵

El senyor Khubchandani basà en la seva intervenció en parlar de la situació de les llengües a l'Índia i de com aquest cas es podia estudiar com un petit fenomen universal. De fet, segons l'interventor, les llengües no poden ser mai propietàries d'un territori, tal com ha quedat reflectit al seu país, i no hi ha cap garantia que això sigui així en un futur. Per tant, proposà de fer una revisió dels articles que lliguen comunitat lingüística i territori. Tot i això expressà el seu suport al document perquè és realment universal i té en compte la majoria de situacions sociolingüístiques del planeta. A més, també parlà del respecte que mereixen totes les comunitats lingüístiques i llurs aspiracions i que l'estat hauria de donar suport als processos iniciats volgudament per cada una d'elles, no pas planificar-los. Sap que els estats no permeten cap procés sense poder controlar-lo, però també entén que és aquí per expressar utopies

---

⁴¹⁵ En la seva intervenció el senyor Khubchandani remeté els assistents a articles seus la referència dels quals donem a la Bibliografia. Veg. Khubchandani: 1991, 1992 i 1995.

que són realitzables si hi ha un esforç de comunicació.

També explicà que els drets col·lectius han de ser interpretats i reinterpretats contínuament, amb matisos, i que és clar, això necessita molta flexibilitat per part de tots els agents implicats i que tothom tingui un paper dins del procés. En aquest sentit proposà la formació de tres comissions: una, que no depèn de la CMDL, que és una comissió intergovernamental; una altra comissió de treball de la CMDL, que canalitzi el procés futur de la Declaració; i un fòrum de debat que aplegui totes les sensibilitats i opinions sobre el tema i els aspectes més discutits de la Declaració.

8. Pierre Bellefeuille (Centre Québécois du PEN International)

Proposà alguns canvis d'estil en la versió francesa de la Declaració, el més significatiu dels quals fou canviar la preposició "de" del títol pel contracte "des".

9. Carl Olsen (Inuit Circumpolar Conference)

Felicità la Declaració perquè tenia en compte les comunitats lingüístiques itinerants, fet rellevant per al cas de la seva llengua. També proposà un major lligam de la Declaració amb les diverses situacions polítiques per poder ser un instrument de dret real, en el seu cas advocà una política àrtica global per poder garantir els drets de la seva llengua.

10. Giorgio Silfer (Centre PEN Esperanto)⁴¹⁶

El ponent explicà que el PEN Esperanto va decidir ajornar la seva decisió de signar la Declaració pels problemes que els comporta la identificació de llengua amb territori i assentament històric. Expressà les reserves de la seva delegació en aquest punt, segons ell, controvertit, perquè transforma la Declaració de drets lingüístics en una Declaració dels drets de les comunitats lingüístiques, que és, segons la seva opinió, una reducció del fenomen lingüístic global. Per ell aquest és un greu problema que presenta la Declaració ja que fa prevaler el dret de la comunitat per damunt del dret de

---

⁴¹⁶ Aquesta intervenció també fou lliurada per escrit.

l'individu. Tot i així, i malgrat les reserves expressades, ell i el seu col·lega, Manuel de Seabra, s'adheriren a la Declaració "*considerada com un punt de partida, convençuts que és preferible continuar plegats que deturar-se, i també perquè l'òptim s'arrisca a ser enemic del bo*"⁴¹⁷.

11. A. Konojukov (República Komi)

Expressà el seu suport a la Declaració, i, com a membre d'un govern d'una república, explicà que el document no hauria de presentar gaire problemes en la seva aplicació pràctica. També expressà que és un text molt important per a les comunitats lingüístiques sense estat.

12. Robert Lafont (Centre occità del PEN)

Després d'explicar breument la situació de les llengües a França i de manifestar la manca de voluntat del govern francès per reconèixer cap dret a les comunitats lingüístiques diferents a la francesa, donà el seu suport a la declaració i demanà als organitzadors la continuïtat del procés, tant a nivell científic (de recerca i de millora del text) com a nivell de defensa dels drets lingüístics. Acabà expressant la necessitat d'implantar l'ensenyament de llengües (començant per la pròpia) a l'escola i en alumnes ben petits.

13. Aloyssia G. Moguil (The Kadazandusun Language Foundation Penampang)

Primer presentà la situació de la seva llengua, el kadazandusun, parlada per gairebé mig milió de persones en un dels estats més grans de Malàisia (Sabah), i que no té rang de llengua oficial ni cap reconeixement. El malai és l'únic idioma reconegut i l'únic mitjà d'instrucció i educació, mentre que en l'àmbit econòmic hi predomina l'anglès. Per això, la seva Fundació valorà la Declaració com a instrument per frenar el recés en l'ús de la seva llengua i com a punt de referència en la seva lluita. Es mostrà optimista pel que fa al reconeixement del text per part de les Nacions Unides si quedava clar que

---

⁴¹⁷ Extret del document lliurat pels ponents.

forma part dels drets humans. Finalment es comprometé a difondre la Declaració a totes les comunitats lingüístiques de l'Àsia properes a Malàisia.

14. Nicolás Montero (Asamblea del Pueblo Guaraní)

Explicà que després del reconeixement de la llengua guaraní per part del govern bolivià, la seva associació treballa per la construcció global de la societat guaraní (producció, infraestructures, salut, educació, terra i territori). Per a ells l'educació és bàsica per a aconseguir el ple desenvolupament del seu poble i, en aquest sentit, la llengua és l'únic instrument capaç de garantir l'èxit d'aquesta empresa. Per això van inserir allò que ells anomenen educació bilingüe. La seva tasca se centra en el poble guaraní de Bolívia, però abasta un àmbit molt més gran, car, com molts altres pobles, han quedat dividits administrativament en diversos estats (en el seu cas Argentina, Paraguai i Brasil), motiu pel qual valorà l'aplicació universal de la Declaració i la seva superació de les fronteres administratives.

El suport de la seva associació és incondicional i optimista però advertí que no n'hi ha prou amb aconseguir la voluntat política dels estats sinó que cal fer un esforç per explicitar els compromisos d'aquests i les garanties concretes de respecte als drets lingüístics i per tant, proposà que la Declaració incorpori articles de compromís per als estats.

15. Edixa Montiel (Consejo Mundial de Pueblos Indígenas)⁴¹⁸

L'arribada del nou mil·leni augura millors condicions d'igualtat per als pobles del món. La ponent saludà la resta de pobles indígenes presents a la Conferència bo i expressant la seva voluntat de col·laborar en el futur per establir estratègies comunes per a l'exercici dels drets lingüístics d'aquests pobles.

Expressà la seva adhesió a la Declaració com a punt d'inici de quelcom meravellós: *"el respecte a totes les llengües"*, i com a complement de la tasca

---

⁴¹⁸ La ponent lliurà el text de la seva intervenció en castellà, un document consensuat pel *Consejo Mundial de Pueblos Indígenas*, d'acord amb el correu electrònic enviat pel seu secretari general, el Sr. Rodrigo Contreras.

que estan realitzant els pobles indígenes per al seu reconeixement. Féu referència explícita als treballs que la seva associació i d'altres estan realitzant per a l'aprovació de la *Declaració dels Drets dels Pobles Indígenes*, i és en aquest sentit que la *Declaració universal de drets lingüístics* ha esdevingut per a ells un document molt vàlid com a referència i com a punt de trobada de moltes sensibilitats. Demanà, finalment, el compromís real de la UNESCO i de tots els participants, així com esperonà l'organització de la CMDL a continuar amb la seva tasca establint un pla de treball en tots els fronts possibles.

16. Ngalasso Mwatha Musanji (Université Michel Montaigne)

El ponent centrà la seva intervenció a explicar el seu parer sobre alguns problemes de la Declaració. El primer és que hauria d'haver aclarit el concepte de dret lingüístic, que és polisèmic: d'una banda és aquella facultat que té cadascú d'exigir prestacions als altres; i d'altra banda és una disciplina científica, matèria d'ensenyament i d'estudi. D'altra banda, també expressà que l'ensenyament d'una llengua ha de comportar l'atribució de prestigi, i això no sempre és obvi en societats plurilingües, en poders tribals per sobre dels materns o del territori, etc. Però això proposà de redactar una disposició on es reflectís el dret de totes i cadascuna de les llengües a ser ensenyades, més que no pas reclamar la seva oficialització, cosa que, segons el ponent, seria una "barbaritat".

En les societats plurilingües africanes s'hi afegix el problema del prestigi de les llengües exògenes (la llengua de l'antiga metròpoli), i això dificulta enormement l'ensenyament en la llengua pròpia.

Potser, acabà, la Declaració *"parla massa de llengua d'un territori i no aclareix prou el problema d'aquestes societats fortament plurilingües endògenes, i que contempen la presència de llengües exògenes com a font de prestigi"*⁴¹⁹.

17. Bile Marko (Hungarian PEN Centre writers in Romania)

La seva intervenció se centrà en mostrar la solidaritat amb els escriptors

---

⁴¹⁹ Text extret de les notes preses per l'autor d'aquest treball durant la sessió de treball.

hongaresos de Romania (un 8% de la població aproximadament) i a expressar la satisfacció per haver proclamat un instrument que podia ser útil per resoldre els problemes dels escriptors en una llengua que no és la de l'estat on viuen. També constatà un fet que qualificà de molt dolorós: que en les democràcies occidentals consolidades hi ha molt menys respecte pels drets de les minories que en règims més totalitaris. És el cas de Romania on la minoria hongaresa gaudia de més respecte sota la dictadura comunista que no pas en la situació de democràcia actual.

Acabà amb una "professió de fe": l'Europa del futur serà multicolor, diversa, i la diferència es considerarà un bé comú i no un motiu de discriminació.

18. Kendal Nezan (Institut Kurd de Paris)

Per Kendal Nezan l'estat-nació jacobí ofega les llengües i també tota possibilitat d'expressar res diferent a allò establert. És el cas del poble kurd que, tot i ser una comunitat de 25 a 30 milions de persones, estan repartides entre els estats de Turquia, l'Iran i l'Iraq, i amb minories a Síria i països del Caucas. El poble kurd també té una gran diàspora concentrada, sobretot, a Alemanya i França. El model d'estat jacobí pretén unificar el concepte de cultura, llengua, etc. i està causant danys irreparables al patrimoni lingüístic universal i això contrasta amb el fet que altres models menys democràtics globalment són més respectuosos amb la diversitat cultural. Per tant, proposà als organitzadors l'esforç de fer que aquesta Declaració l'acceptin els estats, sinó serà lletra morta i prou. Potser una bona fórmula fóra pressionar primer els governs locals i després els autonòmics, per arribar a la celebració d'una conferència interestatal per tal que la Declaració tingui la força suficient per poder-se presentar davant de les Nacions Unides. Però tornà a insistir que, donat que *"al món no hi passa res fora dels estats, la pressió a través de la UNESCO o des de la instància corresponent s'ha de fer sobre els estats"*⁴²⁰.

19. Paul H. Scott (Centre PEN d'Escòcia)

---

⁴²⁰ Text extret de les notes preses per l'autor d'aquest treball durant la sessió de treball.

Recordà que el PEN escocès, juntament amb el català, van ser els promotors de la idea de celebrar la CMDL en el marc de la trobada de Mallorca del CTDL del PEN Club Internacional l'any 1993. Després de donar el seu suport a la Declaració confessà que aquesta conté algun problema d'interpretació que l'havia arribat a capficar. El més important era el concepte de llengua lligada a territori (o llengua pròpia del territori). En aquest sentit, ell havia comptat vint-i-una clàusules del text que hi fan referència o que es basen en aquest concepte. La vaguetat en què s'expressa aquest concepte, segons ell, també és un problema. Argumentà que com a escocès i parlant de gaèlic també usa l'anglès i, la Declaració en mà, aquesta llengua s'hauria d'abandonar. Segons el ponent, no hi ha cap llei que pugui canviar una situació lingüística, car aquestes depenen de l'actitud dels parlants, per tant no està convençut tampoc de la força de la Declaració.

"Només he volgut alertar d'un perill, i ho afirmo amb el coneixement que em dóna formar part d'una comunitat amb segles d'història i amb dues llengües riques en literatura, des de fa temps malauradament sense govern propi, i que, tanmateix, comparteixen territori amb una tercera llengua."⁴²¹

20. Rosa Alicia Escobar (Programa de Formación de Maestros Bilingües del Perú. Instituto Superior Pedagógico Loreto. Asociación Interétnica de Desarrollo de la Selva Peruana)

Explicà que la seva associació treballa en deu pobles de l'Amazònia peruana i en deu llengües diferents, que han quedat reduïdes a l'ús domèstic o tradicional. El Perú reconeix aquestes llengües, però és molt passiu en la implantació de la diversitat lingüística real. L'associació que representa treballa per assolir un bilingüisme real en tota l'escolarització. Aquesta, segons la ponent, és la base de la igualtat real.

Donades les llacunes i les incongruències de l'estat peruà, com les de molts estats, expressà que la Declaració pot esdevenir un instrument perquè aquells posin els mitjans necessaris per implantar el que ella anomenà el bilingüisme intercultural.

---

⁴²¹ Text extret de les notes preses per l'autor d'aquest treball durant la sessió de treball.

21. Guy Whitethunder (International Indian Teatry Council)

Explicà que ell viu en una de les reserves índies de Dakota, territori avui en dia dividit en dos estats i que pertanyia a la comunitat sioux. Ell parla el dakotan, una de les variants de les llengües sioux. Aquesta variant és coneguda per prop de quaranta mil persones, i esdevé la segona llengua indígena més important dels Estats Units, després del navajo. Però la seva vida, expressà el ponent, té els dies comptats, car no s'ensenya a les escoles (allà els alumnes només aprenen anglès i prou). De fet tampoc no volen aprendre res més car la llengua és vista com una clau per poder sortir de la reserva, i és tan gran aquest sentiment entre la població que el ponent no tingué més remei que expressar-se en termes pessimistes. Un altre factor clau per la manca de futur del dakota és la reducció del seu espai natural de comunicació amb la resta de pobles sioux que ha estat tallat d'arrel, fet que provoca l'estancament de la llengua. Per això saludà amb entusiasme que la Declaració contempli el fet territorial com a espai natural i àmbit de projecció i comunicació d'una llengua. Sense aquest espai la llengua no pot respirar, s'ofega i es mor. Pot ser el cas del dakota d'aquí a pocs anys.

22. Francisco Caquilpán (Corporación de desarrollo y comunicaciones Mapuche Xeg-Xeg)

Expressà la satisfacció per veure realitzat el document i parlà de la importància que aquest fet té per a la seva comunitat ja que pot ser un instrument que els permeti reivindicar els drets de la seva llengua. És l'única manera de poder sobreviure: assolir el reconeixement suficient per poder difondre la llengua arreu del seu territori d'expansió, crear escoles, formar mestres, etc. Demanà, també, el suport i el reconeixement de la resta de llengües que es parlen a Xile.

23. Trinh Ngoc Trinh (HEDO)⁴²²

---

⁴²² El ponent va lliurar el text per escrit.

Amb el títol "Language is the spirit of the nation", el professor Trinh Ngoc, ressaltà la necessitat de tenir un instrument internacional que reconegui i respecti els drets lingüístics dels pobles, perquè d'aquesta manera es garanteix la promoció de la pau, de l'amistat, de la cooperació i del desenvolupament del planeta. Per això, i després d'explicar la situació al Vietnam, manifestà la seva satisfacció per haver estat un dels membres de la CMDL que ha proclamat una Declaració del tot necessària.

24. Linne M. Wauyaki (Kenyan PEN Centre)

El PEN kenyà es mostrà molt satisfet de la Declaració i demanà als organitzadors que fessin un esforç per traduir-la al màxim de llengües africanes possible.

També parlà de la situació lingüística de l'Àfrica, que, segons ella és molt complexa, ja que hi ha moltes llengües, la majoria no codificades, i que aquest fet no ha estat un problema greu fins que no s'han introduït les llengües colonials, que gaudeixen de prestigi però no són les que s'han usat tradicionalment com a vehicle de comunicació entre les diverses comunitats. El tribalisme entès com un problema ha estat un concepte introduït pel colonialisme. Per tant, no es mostrà molt optimista tot i que valorà molt positivament que la Declaració contemplés el compromís dels estats i el compromís de les institucions internacionals.

25. Robert Phillipson (Danish Centre for Human Rights)

El senyor Phillipson defensà que els principis universals han de començar per l'aspecte local i que en aquest aspecte el procés de redacció de la Declaració havia fallat perquè la plataforma no era prou àmplia per començar a construir un edifici sòlid i perquè no havia sabut recollir amb prou agilitat totes les sensibilitats. Tot i així es mostrà obert a continuar treballant per millorar el document i donà suport a realitzar un esforç per ampliar la plataforma.

26. Raymond Renard (Université de Mons)

El senyor Renard explicà la feina que ha estat realitzant en el si de la

Universitat de Mons i en la càtedra UNESCO sobre educació. Apostà pel multilingüisme en l'educació i donà suport al document. Així mateix explicà el seu convenciment que només amb la intervenció decidida en la infantesa de les persones es poden superar els problemes generats per la incomprensió, però cal tenir ben present que l'ensenyament s'ha de realitzar seguint el marc de conceptualització del mitjà cultural de cada una de les comunitats perquè és absurd de voler implantar esquemes educatius basats en procediments de construcció mental que no coincideixen per res amb els de la comunitat en qüestió. Posà l'exemple de l'ensenyament dels nombres, que si bé totes les cultures i llengües admeten com a valor significatiu, moltes difereixen en els procediments d'organització del sistema numeral, i aleshores és quan es produeix el fracàs en l'ensenyament: les fórmules importades no serveixen per ensenyar res productiu.

27. Clinton Robinson (Summer Institute of Linguistics)⁴²³

Primer de tot felicità els organitzadors i s'adherí a la idea que la Declaració esdevingui un text adoptat per les Nacions Unides. També reconegué, en nom de la seva entitat, l'esforç realitzat per redactar la Declaració i encoratjà que aquesta sigui difosa arreu i augmenti el seu camp d'acció. Després palesà els problemes d'implementació que aquesta Declaració podria tenir en les comunitats de països en vies de desenvolupament. Sobretot en aquells llocs on és més gran el plurilingüisme i on coexisteixen llengües sense codificar o sense tradició escrita. En aquest sentit explicà l'experiència de la seva organització en aquests indrets i oferí el seu ajut per facilitar la difusió i la implementació de la Declaració.

28. Knuts Skujenieks (Latvian PEN Center)⁴²⁴

Per l'orador la Declaració significa una etapa molt important en el procés d'establiment d'un nou ordre mundial més just i més humà. També expressà

---

⁴²³ El ponent va lliurar per escrit el text de la seva intervenció.

⁴²⁴ El ponent va lliurar per escrit el text de la seva intervenció.

que la Declaració havia de fer un esforç per incloure en definicions addicionals les situacions de comunitats que no han aconseguit crear la llengua estàndard o que ho tenen força complicat.

Més endavant de la seva intervenció explicà la situació dels territoris de l'antiga Unió Soviètica, on el rus era la llengua dominant i ara cada un d'aquests territoris independitzat té minories de parla russa. Per això es felicità de l'opció de la Declaració d'establir uns drets graduals entre les comunitats, els grups i les persones.

Proposà que la Declaració fes l'esforç d'incloure els deures i les responsabilitats de les institucions que han de garantir l'aplicació dels principis de la Declaració; i acabà proclamant que aquell era un dia molt feliç perquè es començava una nova etapa vers un nou mil·lenni.

29. Mustapha Saadi (Association des Juristes Berbères de France)

L'associació que presideix el senyor Mustapha Saadi es preocupa principalment de millorar l'estatus de la llengua berber a França. Així ho expressà en el seu parlament. Per tant el text de la Declaració no només els està essent molt útil com a text de referència, sinó que creu que si mai esdevé un instrument internacional els ajudarà a assolir els seus objectius.

L'orador també felicità els redactors del text que qualificà de proesa, donada la gran qualitat que té com a Declaració i per l'aparició coratjosa de nous conceptes de dret lingüístic, com el dret col·lectiu (la comunitat lingüística com a subjecte de dret). Opinà que aquest és el camí que cal seguir sense tòrcer fins arribar a la Convenció Internacional.

30. Boniface Sagbohan (MIEC, Benín)

El ponent es presentà com a lingüista d'un país que, amb uns deu milions d'habitants, té unes seixanta llengües endògenes i una forta presència del francès com a llengua exògena però carregada de prestigi. Aquest fet provoca un greu problema: la manca de consciència de la pròpia llengua i de la riquesa de la pluralitat.

A l'Àfrica, però, sempre segons el ponent, aquest no és el problema més greu,

i això fa que ni tan sols s'abordi, ni sigui preocupant. Tanmateix, darrerament, hi ha grups que comencen a adonar-se de la gran riquesa espiritual que hi ha i que la gran diversitat de llengües n'és la manifestació més clara.

Constatà que la gent de Benín, quan es pot escolaritzar, ho vol fer en francès perquè és l'única llengua que significa progrés, per això saludà amb satisfacció els articles de la Declaració que preveuen el dret a aprendre la llengua pròpia i qualsevol altra que doni accés a la comunicació amb l'exterior i amb el que ell anomenà el progrés. Perquè el progrés econòmic (el benestar) i l'autoestima van de bracet. Àfrica està malalta de dependència i costa molt circumscriure el problema lingüístic quan n'hi ha tants d'altres, però sí que si es vol acabar amb el procés de desaparició de llengües a l'Àfrica cal fer un gran esforç per formar persones capaces d'ensenyar i dotar de mitjans l'ensenyament perquè sigui realment multilingüe.

Felicità la Declaració perquè pot ser una eina, un instrument, que ajudi a aturar la desaparició de les llengües africanes. I acabà fent una crida als pobles del nord a comprometre's per salvar un patrimoni que no és només dels africans sinó que pertany a la humanitat.

31. Yvo Peeters (Académie Internationale de Droit Linguistique)

Començà la seva intervenció aclarint que a Bèlgica ja existeix la comunitat lingüística com a concepte jurídic. Després parlà del fet que el principi de la democràcia no sempre es respectuós amb els drets de les minories potser perquè és un sistema de majories, aleshores el més lògic és que, o bé les ignorin (les minories) o bé creïn marcs mínims de respecte. Potser falla el sistema.

També alertà del problema jurídic que suposa la promoció dels drets col·lectius. Si bé opinà que la Declaració se n'havia sortit molt bé, alertà que calia encara definir-los millor per evitar ambigüitats en l'aplicació.

32. Tove Skutnabb-Kangas (Association Internationale de Linguistique Appliquée)

La senyora Skutnabb-Kangas es mostrà crítica amb alguns aspectes de la

Declaració, en especial mostrà la seva preocupació per la ingenuïtat del text i dels propis organitzadors perquè tal com està redactat, els estats el poden interpretar més com un perill que com un possible instrument de dret. Deixant de banda aquesta constatació també apostà pels drets lingüístics com a drets humans i prou, ja que si no és des d'aquesta perspectiva no li sembla ni moralment acceptable i ni tàcticament pràctic parlar de drets lingüístics. I dins de l'òptica dels drets humans el dret lingüístic que cal potenciar com a bandera (ella parlà com a únic) és el dret a l'educació. Per això ella faria una Declaració sobre drets lingüístics humans i ensenyament.

Feu una crida al món occidental a acabar amb la doble moral que exerceix vers el sud: amb la implantació de dobles estàndards també fem doble moral perquè venem el nord com a símbol (llengua) únic de progrés.

33. Yèro Sylla (Société Africaine d'Education et de Formation pour le Développement)

El discurs del senyor Sylla es basà en reflectir la importància de la Declaració des del punt de vista dels governs i de la democràcia a l'Àfrica. Basà la seva defensa en la universalitat del text i en el trencament de fronteres que aquest proposava perquè, segons ell, és una de les vies necessàries per a garantir la supervivència de les llengües d'Àfrica i també és una de les claus per convèncer els governs africans de la importància de les llengües i del fet de salvaguardar-les.

34. Huirangi Naikerepuru (Nga Kaiwhakapumau i Te Reo. Maori Language Commission)

Tot i ser la llengua autòctona de Nova Zelanda i la segona més parlada d'aquest estat del Pacífic Sud, el maori gaudeix d'un estat de salut preocupant. D'ençà de l'annexió de Nova Zelanda a l'Imperi Britànic l'any 1840, la corona anglesa no ha parat d'oprimir la llengua, que ja només té uns deu mil parlants. Malgrat tots els esforços que realitza l'associació on pertany l'orador, no han aconseguit encara cap suport legal per a la promoció de la llengua.

Vista aquesta experiència, el senyor Naikerepuru creu que l'accés a l'ensenyament i als mitjans de comunicació són els factors bàsics per a garantir la promoció d'una llengua i el canvi de mentalitat dels seus parlants que, poc a poc, canvien d'idioma amb total indiferència.

El problema de la pèrdua d'una llengua va molt més enllà, segons el ponent, de la simple desaparició d'aquesta, ja que el procés de desaparició comporta un procés molt dolorós de repressió i d'opressió que deriva en la pèrdua d'identitat, d'autoestima i de prestigi. Aquesta situació crea una inseguretat personal i col·lectiva molt difícil d'explicar però tangible en el comportament cívic de la comunitat que, incapaç d'interaccionar amb normalitat amb el seu entorn, provoca greus problemes de salut, desocupació, marginació i empresonaments deliberats.

Si bé pensa que la Declaració pot ajudar el seu poble, també veu que la seva situació és molt difícil, tot i que encara no és irreparable.

35. Ned Thomas (Mercator Media. Prifysgol Cymru)

La Declaració, segons l'orador, és una expressió de solidaritat entre les comunitats i els pobles perquè és un instrument per a reforçar l'autoestima de cada u amb la seva llengua i el respecte vers tota la resta, ambdues qüestions, claus per una veritable solidaritat.

Sortí al pas d'algunes intervencions crítiques relacionades amb la relació entre llengua i territori per defensar que la llengua no s'entén si no és en el seu medi i és aquest qui garanteix l'harmonia i la relació entre els seus parlants, ja que estem parlant d'objectius vius que neixen, creixen, es desenvolupen i són capaços de generar, però també poden morir, i tot ho fan en un medi determinat.

Pel que fa al futur, el senyor Thomas apostà per la creació d'una agència que garanteixi la continuïtat del document a la UNESCO i que s'encarregui d'ampliar la base de suport i de mantenir les entitats de la Conferència coordinades i informades.

36. Eva Toth (PEN Club d'Hongria)

La intervenció de la senyora Toth se centrà en dos punts: el primer per reclamar el concepte de llengua materna (que ella ja havia proposat en les seves observacions i propostes en els successius esborranys de la Declaració) i que lamentà que no aparegués en el text ja que és un concepte, segons ella, menys ambigu i que reflecteix la natura de la llengua i la seva transmissió. En segon lloc parlà dels costos econòmics que l'aplicació de la Declaració pot suposar per als estats i que no tots estan disposats a realitzar o no poden. Caldrà una dotació pressupostària per solventar aquest problema.

37. Alain Viaut (Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitanie)

Valorà com a fet molt positiu que el concepte de llengua pròpia, impulsat sobretot des de Catalunya, s'hagi internacionalitzat perquè, segons l'orador, és un concepte amb moltes possibilitats jurídiques i força rendible en aquest camp. Viaut reflexionà sobre l'espai social i funcional que aporta el concepte de llengua pròpia en contraposició al de llengua nacional o llengua oficial i aquesta productivitat fa que sigui extrapolable a moltes situacions i aplicable en molts documents jurídics. Per tant el ponent apostà per una extensió i aprofundiment del terme.

38. David Charles Wright (San Miguel de Allende PEN Centre)⁴²⁵

El senyor Wright va presentar extensament la situació lingüística de l'antic imperi otomà. Dedicà molt de temps a presentar la història, la situació actual de les llengües otomanes i la situació sociolingüística.

Pel que fa a la Declaració es mostrà molt satisfet de poder comptar amb un document d'aquest tipus perquè pot representar molt per a les comunitats lingüístiques petites. I es declarà partidari d'esmerçar el màxim de recursos possibles a l'educació i que per això cal formar mestres nadius, capaços d'ensenyar la llengua i en la llengua i que alhora siguin competents en una altra llengua: el castellà, l'anglès, etc.

---

⁴²⁵ El ponent va lliurar per escrit el text de la seva intervenció. El ponent lamentà el fet de no disposar de més temps per a poder exposar allò que havia preparat i lliurà el text a l'organització com a base

39. Michel Candelier (Fédération Internationale des Professeurs de Langues Vivantes)

En la seva intervenció el senyor Candelier volgué presentar el sentit de la seva signatura (i de l'entitat que representa) a la Declaració. Per fer-ho primer explicà que la FPILV és una associació de professors (o d'ensenyants) de llengües vives, en tota la seva diversitat, i això fa que sigui l'única federació internacional multilingüe d'ensenyants de llengües. La signatura que realitzà la FPILV, per tant, és molt significativa i representa (segons l'autor) el testimoni que: els ensenyants, com a ciutadans que són, poden desitjar de promoure els drets que corresponguin a comunitats ètniques concretes; els ensenyants de llengües representen la pluralitat, que és la riquesa mateixa d'un món divers. Per això, el ponent expressà el rebuig de la seva associació a trobar solucions que representin la relegació d'una llengua a funcions subalternes. Creuen que el principi de la diversitat ha de passar per al manteniment de la igualtat de totes les llengües en qualsevol territori.

La seva signatura, doncs, tingué el sentit de suport a un procés iniciat, segons ell, per la seva federació l'any 1991⁴²⁶, un procés que, per primera vegada reuní associacions molt diverses per treballar conjuntament per assolir una Declaració consensuada.

Abans de signar la FPILV va valorar els avenços que havia fet el text respecte dels esborranys anteriors i que han de figurar en el text definitiu que hauria d'adoptar Nacions Unides. Però, remarcà, la signatura de la FPILV és de suport al procés i considera que aquest text és una etapa. Per tant la FPILV treballarà d'ara endavant per enriquir el text en dues dimensions: la primera és el reforçament dels drets individuals i dels drets de les comunitats no històriques, tal com expressa la Declaració (pensa sobretot en els col·lectius immigrants), i per tant expressà que cal afinar més l'equilibri de forces i de drets que es proclamen en la Declaració. Per la FPILV la noció de comunitat

---

de referència.

⁴²⁶ L'Assemblea General de la FPILV va adoptar a Pécs (Hongria) un text de Projecte de Declaració de drets lingüístics. I l'any 1995 decidí de formar part de la *Conferència Mundial de Drets Lingüístics* com a entitat assessora per poder aportar tota la seva experiència en una iniciativa que semblava molt bona.

històrica caldria afinar-la una mica més. En segon lloc treballarà perquè la part que la Declaració dedica a l'ensenyament s'enriqueixi en el sentit que proposa la Federació: si la socialització de l'infant es basa en tres etapes concèntriques (a la llengua maternal, a la llengua de l'estat on pertany, i a, almenys, una altra llengua) la Declaració les hauria de tenir en compte i això no es produeix, segons el senyor Candelier, perquè, entre altres qüestions, la socialització és individual i no comunitària, aleshores els drets proclamats en la secció dedicada a l'ensenyament haurien de partir de la base individual.

Finalment expressà la voluntat de la FPILV de continuar en aquest procés i oferí el seu proper Congrés mundial per continuar el debat i reformular algunes qüestions en el sentit exposat en la seva intervenció.

40. György Szépe (Université Janus Pannonius i Linguapax)⁴²⁷

Parlà com a membre de Linguapax i explicà que com a tal formà part del Comitè d'experts encarregat de redactar la Declaració. Expressà que tenia la certesa que la Declaració havia superat una important etapa que ha de conduir a una Carta de les Nacions Unides sobre drets lingüístics humans. Explicà que el seu compromís amb aquest tema ve de molt lluny i que està molt satisfet de tenir per fi una Declaració que marca una línia principal a seguir (que els juristes ja trobaran una forma definitiva per convertir-la en un text internacional).

Per ell, com a membre del PEN hongarès, hi ha dos temes molt importants per al desenvolupament d'una llengua: el primer el dret d'escriure, que existeixi literatura i que tothom tingui el dret d'escriure i de llegir; i l'altre el dret a la comunicació.

Acabà explicant el projecte Linguapax i els vincles que es podien establir amb la Declaració per tal de facilitar el contacte amb la UNESCO.

41. Antonio Farrace (Ufficio per i problemi delle Zone di Confine e delle

---

⁴²⁷ El ponent va lliurar per escrit el text de la seva intervenció.

Minoranze linguistiche. Ministero dell'Interno. Roma)⁴²⁸

El senyor Antonio Farrace assistí a la CMDL com a observador. Els organitzadors, però, decidiren oferir-li la paraula després de les intervencions dels membres de l'Assemblea.

La seva intervenció se centrà en l'explicació d'un cas de diversitat lingüística a Itàlia, la província de Bozen (Sud Tirol), on conviuen tres llengües, l'alemany, el ladí i l'italià, i que és un exemple d'una bona regulació i reglamentació dels usos lingüístics, sempre segons l'autor. Creu que aquest cas és modèlic i exportable a moltes altres situacions. Com a representant d'un departament d'estat expressà la importància de la Declaració com a text universal, malgrat les dificultats que representa fer un text realment universal; i també explicà que calia una reflexió més profunda per aconseguir un text internacional eficaç jurídicament i, sobretot, res no és possible sense el compromís dels estats.

Per ell el missatge important de la Conferència no és altre que el començament d'una reflexió sobre les garanties lingüístiques fonamentades en la regulació jurídica, tenint present que les grans conquestes de la democràcia es realitzen a partir del dret.

La sessió de treball es cloqué amb la lectura per part de Carles Torner, membre del Centre Català del PEN i del CTDL del PEN Club Internacional, del text titulat "*L'escriptor i els drets lingüístics*". L'ara actual president del CSDUDL proporcionà un text magistral que esdevingué un punt de trobada de totes les sensibilitats que s'havien expressat i les que havien restat callades però presents en una sessió que també podria passar a la història com la victòria del silenci. Tantes persones i associacions juntes feren possible d'escoltar el silenci de cada una d'elles; el silenci dels mots que s'havien pronunciat i que esdevingueren els fidels representants de cada entitat; el silenci de la lluita que duen a terme (en silenci) cada una de les comunitats presents en l'acte; i el silenci d'aquells que gosen desafiar coratjosament la maquinària destructiva de la unificació i fer el salt decidit vers la defensa del silenci i de la resta de silencis de tot el món. Així, el text de Carles

---

⁴²⁸ Tot i que assistí a la CMDL com a observador, el senyor Farrace lliurà el text de la seva intervenció.

Torner expressà que malgrat les diferències expressades en el curs dels debats realitzats durant aquell dia, *“la nostra declaració és universal perquè toca els drets lingüístics de tota persona i tota comunitat. [...] Aquesta universalitat també neix del fet que vol plantar cara a un fenomen nou, si més no en la seva força i en extensió: la homogeneïtzació cultural del planeta. És una marea provocada pel mercat internacional de la comunicació i la cultura i pels models de desenvolupament econòmic que menyspreen la diversitat cultural dels pobles. Una marea que no deixa estalvi cap racó de la terra. La declaració vol ser això: un dic contra la homogeneïtzació cultural.”*⁴²⁹

La crònica d'aquesta sessió de treball podria resumir-se amb facilitat tot i la gran diversitat de tendències i opinions:

- el text s'acceptà, en general, com a una bona declaració universal de drets lingüístics. Aquesta acceptació global també cal desgranar-la en:
  - aquells que donaren el text com a bo i com a definitiu i que ja els servia de model per a presentar a la UNESCO, i per tant donaren el seu suport incondicional;
  - aquells que expressaren la seva voluntat de millorar el text en alguns aspectes com el lligam entre territori i llengua, o comunitat i territori; la pròpia definició del subjecte de dret (col·lectiu o individual); la historicitat de les comunitats lingüístiques; com a qüestions fonamentals de posteriors debats;
  - aquells que donaren per bo el document com a eina però el veien més com un pas dins d'un llarg procés que com una fita en si, i proposaren de sotmetre el text a futures revisions;
  - aquells que donaren per bona la Declaració, però també alertaren que no era un instrument d'aprovació fàcil per part dels estats, i que per tant calia fer l'esforç d'inventar una estratègia que inclogués la redacció d'un altre text més digerible pels estats, basat en els principis de la Declaració.

---

⁴²⁹ Del discurs de Cartes Torner citat més amunt. Igual que la resta de documents citats en aquest punt, es pot consultar a l'arxiu del CSDUDL o bé a l'arxiu personal de l'autor d'aquest treball.

- com hem dit més amunt, els grans temes de debat esdevingueren els que ja ho van ser durant tot el procés de redacció: territorialitat, historicitat i estatus de les llengües;
- la majoria de les persones assistents a la reunió estigueren d'acord en la importància de l'educació i dels mitjans de comunicació per poder garantir qualsevol procés de manteniment, promoció o de recuperació d'una llengua;
- moltes de les intervencions afirmaren que l'aplicació dels principis de la Declaració no podia ser possible sense el compromís dels estats i dels poders públics internacionals encarregats de garantir l'aplicació del dret;
- finalment, molts dels participants de comunitats lingüístiques pertanyents a indrets econòmicament mancats de recursos, demanaren l'habilitació de fons econòmics compensatoris per tal de poder aplicar la Declaració amb garanties d'èxit.

Aquestes consideracions foren recollides per l'organització de la CMDL amb el compromís de transformar aquestes demandes i aquests neguits en quelcom de concret en la sessió de treball de l'endemà.

Carles Torner acabà la seva intervenció amb la lectura d'un fragment d'un poema de Jordi Sarsanedas⁴³⁰, nosaltres no sabem acabar aquest apartat sense transcriure'l, conscients que encara pertanyem a un poble-nosa:

*“Us conec el rebuf quan en trobeu
arbre torçat, mesell, tan obstinat a viure,
en un racó molest
del racional jardí geopolític.
I què hi farem, si som els pobles-nosa,
sí el món, almenys aquí, es refusa a assemblar-se
a la imatge que en fa el vostre desig?*

No heu d'esperar que demanem excuses”.

---

⁴³⁰ Aleshores, el president del Centre Català del PEN.

3.3.2. Conclusions de la Conferència mundial de drets lingüístics

El dia 8 de juny de 1996 la Pedrera de Barcelona fou, de nou, l'escenari de la sessió de treball. Aquesta sessió es distribuï en dues parts diferents: la primera consistí en una taula rodona amb representants de la UNESCO i una representació de les ONG i Centres PEN de l'Assemblea de participants i una segona part en què es debateren i s'aprovaren les línies de treball de futur.

Pel que fa a la primera part de la sessió, cal destacar el compromís realitzat pels representants de la UNESCO, que es comprometeren a difondre la Declaració en el si de la institució, a facilitar una entrevista amb el Director general, i a restar vigilants sobre l'esdevenidor del document. També es comprometeren a establir, des de la Divisió de les llengües, els contactes i la coordinació suficient amb els organitzadors per tal de garantir una unitat d'accions. Es mostraren optimistes i aconsellaren a l'assemblea d'utilitzar l'estatus del PEN Internacional, que és una de les entitats consultives de la UNESCO, com a plataforma de difusió de la Declaració i com a plataforma de seguiment del camí que havia de seguir un document d'aquesta naturalesa a la UNESCO. També recomanaren a l'Assemblea el contacte amb les delegacions de cada un dels estats amb la finalitat de convèncer-los de la importància del text i de la necessitat d'aprovar-lo com a Convenció internacional.

Tots aquests suggeriments també foren recollits pels organitzadors a instàncies de l'Assemblea per donar cos a la intervenció futura del Comitè de seguiment.

Precisament aquest CSDUDL fou el protagonista de la segona part de la sessió de treball del dia 8 de juny, car, després d'un breu torn de paraules concedit a petició d'alguns membres de l'Assemblea que volien matisar alguna de les opinions expressades el dia anterior⁴³¹, es procedí a la lectura de la proposta de treball del

---

⁴³¹ Intervingueren la senyora Tove Skutnabb-Kangas (per demanar que la Declaració tingués en compte altres tipus de llenguatge, com el dels sords i els cecs, tan marginats com els altres). El senyor Alexander Blokh, que volgué felicitar l'organització perquè *"ha sabut establir ponts entre les*

Comitè organitzador i es repartí entre els assistents en les quatre llengües de treball.

El document de conclusions aprovat finalment per unanimitat fou el següent:

La Conferència Mundial de Drets Lingüístics,

Expressa la seva gratitud i felicitacions als organitzadors, en particular al CIEMEN i al PEN Club Internacional (especialment al seu Comitè de Drets Lingüístics) per l'admirable treball fet i pels resultats obtinguts,

Expressa a més, la seva gratitud a la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona, així com a la Unió Europea per la generosa hospitalitat de la qual guarda un record inoblidable,

Expressa finalment el seu agraïment a la UNESCO i al seu Director General per la seva participació i la seva ajuda intel·lectual i material,

Desitja que sigui creat un Comitè per fer un seguiment dels treballs, mobilitzar les Comissions nacionals de la UNESCO i que, a més, resti a la disposició d'aquest organisme per preparar una Conferència intergovernamental consagrada a la introducció de la Declaració en la legislació de cada estat.

**PROPOSTA DE SEGUIMENT
DE LA DECLARACIÓ UNIVERSAL
DE DRETS LINGÜÍSTICS**

L'Assemblea de la Conferència Mundial de Drets Lingüístics aprova:

diferents cultures com ho féu ahir a la nit, magistralment, el cantautor Lluís Llach, establint ponts de mar blava". El senyor Royce Wilson, de l'Assembly of First Nations, per expressar que li sabia greu marxar sense dir que la Declaració és un text molt bo per a la situació dels pobles que representa i les seves llengües i que només lligant llengua, territori i història tindran la clau per sortir de l'atzucac en què viuen. El senyor Robert Phillipson expressà de nou les reserves a alguns articles de la Declaració però aclarí que això no li treia l'entusiasme per tirar endavant un projecte que ha generat il·lusions. Eva Toth suggerí als representants de la UNESCO la celebració del dia mundial de les llengües; i explicà que aquesta no és una altra Declaració més sinó que és un instrument que reorganitza una qüestió molt complexa i simple alhora; desitjà bons auguris per al futur de la Declaració. Carl Olsen insistí en el gran esforç humà i econòmic que representa l'aplicació dels principis de la Declaració i repetí que caldrà compensar amb recursos les zones menys afavorides. El senyor Farrace es comprometé a contactar amb la UNESCO. El senyor Candelier alertà que hi pot haver un rebuig per part dels estats a la Declaració i que per tant cal pensar molt bé l'estratègia que cal seguir d'ara endavant; també tornà a oferir la plataforma de la FIPLV com a interlocutor amb la UNESCO i com a continuació del debat sobre la Declaració. Finalment, el senyor Paul Scott insistí que calia augmentar el suport aconseguit fins ara amb moltes més ONG i centres PEN i tornà a manifestar els seus dubtes sobre el procés seguit i el procés de futur.

a) La creació d'un Consell científic de seguiment al servei dels comitès i unitats de treball creats per la UNESCO. Aquest Consell Científic estarà coordinat pel Comitè de Seguiment de la DUDL.

b) La creació d'un Comitè de seguiment de la Declaració Universal de Drets Lingüístics, que es constituirà un cop coneguda la proposta de la UNESCO. La seva missió serà vetllar perquè la coordinació entre ONG, centres PEN i experts en drets lingüístics existent durant la Conferència Mundial de Drets Lingüístics continuï durant la nova etapa de seguiment de la DUDL. Aquest Comitè de seguiment es constituirà per nou d'entre les organitzacions que han participat en la Conferència i serà el resultat d'un repartiment equitatiu entre: les realitats de tots els continents, de les ONG i dels Centres del PEN Club Internacional.

Per facilitar la creació del Comitè i per poder fer un seguiment de les accions posades en marxa per la UNESCO en relació a la Declaració universal de drets lingüístics des de la seva etapa inicial, proposem de crear un equip de gestió compost per:

- 1) La presidència del Comitè de Seguiment, a càrrec del president del Comitè de traduccions i drets lingüístics del PEN Club Internacional,
- 2) La vice-presidència del Comitè de Seguiment, a càrrec d'un delegat del Consell Mundial dels Pobles Indígenes,
- 3) La secretaria general del Comitè de Seguiment, a càrrec d'un delegat del CIEMEN.

Aquest equip de gestió tindrà en compte, durant les primeres setmanes o mesos després de la Conferència, les propostes de tots els participants per tal de completar el conjunt del Comitè de Seguiment i es compromet a informar tots els participants sobre el desenvolupament del treball.

Barcelona, 8 de juny de 1996

L'Assemblea demanà explícitament a l'equip de gestió del CSDUDL que actués segons aquests passos:

1. Constituir el Comitè de seguiment íntegre tal com proposa el document final.
2. Engagar una seu permanent a Barcelona per tal de coordinar el treball⁴³².
3. Crear el Consell científic de la Declaració⁴³³.

⁴³² El secretariat permanent va començar a funcionar el mes d'octubre de 1996, tot i que no va ser fins el gener de 1997 que gaudí d'una dotació pressupostària. La seu provisional del secretariat fou als locals del CIEMEN i del Centre Català del PEN, i en l'actualitat s'han centralitzat a la primera seu.

⁴³³ La creació del Consell científic consistí en una selecció equitativa de persones vinculades al

4. Aconseguir el suport de personalitats d'arreu del món⁴³⁴.
5. Treballar per aconseguir el suport dels Comitès nacionals de la UNESCO.
6. Aconseguir un "lobby" d'estats membres de la UNESCO favorable a la Declaració⁴³⁵.
7. Explicar el procés seguit al Director general i també allò que l'Assemblea espera de la UNESCO.
8. Ampliar la base de suport a la Declaració amb més ONG i centres PEN⁴³⁶.
9. Esperonar i animar les ONG assistents a difondre la Declaració i a traduir-la al màxim de llengües possible⁴³⁷.
10. Prosseguir el debat sobre els punts més discutits de la Declaració⁴³⁸.

Els organitzadors, doncs, crearen els dos comitès proposats per l'Assemblea segons els acords presos i les recomanacions recollides en la sessió del dia 8 de juny. Després de les consultes de rigor i de l'acceptació per part dels seus

---

procés de redacció del document o bé que havien manifestat la seva voluntat de continuar en el debat dels grans temes de la Declaració. En alguns casos la pertinença al Consell científic no fou personal sinó d'una determinada entitat que escollí el seu representant en aquest fòrum.

⁴³⁴ Aquesta esdevingué una de les primeres tasques del CSDUDL. Així ben aviat s'aconseguí el suport del Dalai Lama al qual succeïren molts d'altres com els premis Nobel Rigoberta Menchú, Adolfo Pérez Esquivel, Desmond Tutu, Wislawa Simborska, Octavio Paz, Shimon Pérez i Iasser Arafat, o el lingüista Noam Chomsky, el cantant Peter Gabriel, etc., que es poden consultar al web del Comitè o bé al llibre de la Declaració.

⁴³⁵ En aquest sentit fou cabdal l'ajut del senyor Joseph Poth, cap de la desapareguda Divisió de les llengües. Es contactà ben aviat amb diferents delegacions que expressaren el seu suport a aquesta iniciativa tot i que no a la totalitat del document. En general les delegacions es mostraven favorables a l'aprovació d'una Carta o Convenció de drets lingüístics altra que la Declaració, però basada en ella.

⁴³⁶ Hom pot consultar al web del CSDUDL el suport aconseguit dia a dia. Dels més significatius són el suport del Congrés dels Diputats de l'Estat Espanyol, el del Parlament de Catalunya, de Galícia, de la Vall d'Aosta, del Consell Econòmic i Social de Còrsega, del Consell Insular de Menorca, etc. entre molts d'altres.

⁴³⁷ També al web de la Declaració hom pot consultar les noves ONG i Centres PEN que han donat suport a la Declaració després del sis de juny de 1996 i que ja passen, hores d'ara (agost de 2003), de les cinc mil (entre entitats i adhesions personals).

⁴³⁸ El CSDUDL va anunciar la celebració d'un Simposi Internacional que serviria per debatre aquests punts. El Simposi se celebrà a Iruña/Pamplona els dies 8 al 10 de maig de 1997 i les seves ponències foren publicades a CIEMEN (ed.) 1998. A més, el CSDUDL es proposà de coordinar un fòrum virtual de debat sobre aquesta qüestió a través del seu web i del programa Mercator.

membres, els dos comitès quedaren constituïts⁴³⁹. El comitè organitzador es dissolgué per donar pas a la tasca de seguiment.

I en aquest punt sí que ja comença una altra història la crònica de la qual fuig dels objectius d'aquest treball, ja que a partir d'aquest moment la Declaració esdevingué com una filla emancipada⁴⁴⁰, l'esdevenidor de la qual no pertany a un grup d'experts ni a un debat científic, sinó a l'estratègia que cal seguir per dur el document (la filla emancipada) a la plataforma del dret internacional. La tasca científica ara esdevé una tasca estratègica, cívica i política, basada en l'assoliment d'una base molt àmplia de suport i en el convenciment de les delegacions estatals de la UNESCO que cal omplir aquest buit legal perquè, recordem-ho de nou,

"n'hi ha prou de pensar que el 80 % del patrimoni lingüístic mundial és en mans de menys de trenta Estats per adonar-se que el no reconeixement dels drets lingüístics per part de qualsevol d'aquests Estats ja seria per ell mateix una amenaça gravíssima a la diversitat lingüística".

(Junyent, 1996: 34)

---

⁴³⁹ La composició d'ambdós òrgans la detallem a continuació. *Comitè de seguiment de la Declaració universal de drets lingüístics*: Carles Torner (PEN Club Internacional. Comitè de traduccions i drets lingüístics), President; Edixa Montiel (Consejo Mundial de Pueblos Indígenas), Vicepresidenta; Oriol Ramon (CIEMEN), Secretari General; i com a vocals: Anthony Fleischer (South African PEN Centre); Gisbert Janicke (Finish PEN Centre); Aloysia G. Moguil (The Kadazandusun Language Foundation); Ignace Sanwidi (Maison de l'UNESCO pour une Culture de la Paix au Burundi); György Széppe (Linguapax); Piripi Walker (Wellington Maori language Board). *Consell Científic*: Isidor Marí (Universitat Oberta de Catalunya), Coordinador; Aureli Argemí (CIEMEN); Alexander Blokh (International PEN); Pierre de Bellefeuille (Centre Québécois du PEN Club); Iann Choqc (jurista bretó); Isidor Cònsul (CTDL del PEN Internacional); Susana Cuevas (direcció de lingüística, Instituto nacional de Antropología e Historia de México); Maria Pilar Garcia Negro (Universidad de Santiago); Augustin Gatera (Division des Arts et de la vie Culturelle, UNESCO); Francisco Gomes de Matos (FIPLV); Jacqueline Hall (Fundació de Serveis de Cultura Popular); Carme Junyent (Universitat de Barcelona); Alexei Konioukhov (ministry for Nationalities of the Komi Republic); Lachman M Khubchandani (Center for Communication Studies. Índia); Robert Lafont (Occitan PEN Centre); Angéline Martel (Université du Québec. Télé-université); Tore Modeen (University of Helsinki); Kendal Nezan (Institut Kurde de Paris); Carles Pareja (Universitat Oberta de Catalunya); Raymond Renard (Université de Mons-Hainaut. Chaire UNESCO en aménagement linguistique et didactique des langues); Mustapha Saadi (Association des Juristes Berbères de France); Paul H. Scott (Scottish PEN Centre); Tove Skutnabb-Kangas (Roskilde University. Department of Languages and Culture); Ned Thomas (Welsh PEN Centre. Mercator-Media); Ngugi wa Thiong'o (New York University); Eva Tóth (Magyar PEN Centre); Joseph G. Turi (Académie Internationale de Droit Linguistique); Jaume Vernet (Universitat Rovira i Virgili); David Charles Wright Carr (San Miguel de Allende PEN Centre); Juan de Dios Yapita (Instituto de Lengua y Cultura Aymara).

La paradoxa del procés de seguiment de la Declaració no deixa de ser curiosa, si més no. D'una banda un grup de persones està dedicant esforços, energia i diners per assolir un text de caire internacional que empari els drets lingüístics de les diverses comunitats del món. I, d'altra banda, aquestes mateixes persones saben que el temps mai no corre a favor dels febles i que mentre els estats debaten a la UNESCO o allà on sigui, la diversitat lingüística està més amenaçada que mai i la rapidesa dels processos de substitució lingüística no té aturador. Per tant els drets lingüístics de moltes comunitats ja hauran estat conculcats abans de proclamar-los.

I al marge de la paradoxa, l'Assemblea considerarà, en general, que la Declaració podia ser un document útil, realment útil, per a tots aquells que veuen les seves llengües amenaçades i també per aquells que sabent-ho o no, actuen com a parlants agents de la substitució. D'aquí que en la ment de la CMDL i del CSDUDL hi hagi una certa urgència, com una pistola clavada al pit, sempre carregada. I que per a les persones que tenen l'encàrrec de continuar amb aquest procés, sigui molt difícil aquest equilibri entre la urgència de situacions límit ben provades i contrastades, i la imposada prudència de la diplomàcia de la UNESCO i dels estats. A voltes aquest sentiment esdevé desesperant, i molt més sovint hom té la certesa d'estar sembrant en terreny àrid mentre l'engranatge continua funcionant sempre en contra dels principis de la Declaració.

---

⁴⁴⁰ Aquesta expressió és d'una persona vinculada al comitè d'experts.

Tercera part

Els continguts

4. Descripció del procés de redacció de la Declaració universal de drets lingüístics

Tal com hem expressat en el plantejament inicial d'aquesta tesi⁴⁴¹, el seu objectiu principal és descriure acuradament el procés de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics* per tal de poder explicar i postular els drets lingüístics fonamentals que aquest document ha proclamat.

En aquest apartat abordem plenament aquest objectiu específic, ja que se centra en la descripció del procés de redacció del document i l'explicació dels acords presos pels membres de l'equip de redacció, així com dels debats que originaren els punts més polèmics i delicats dels drets lingüístics fonamentals i universals en el si de l'equip. En aquest apartat, doncs, descrivim aquest procés pas a pas, mirant de reflectir amb tot el rigor possible les argumentacions que s'utilitzaren per arribar al consens final. D'aquesta manera ens situem en el camí de la descripció i l'anàlisi del procés de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*, que és, tal com hem explicat, l'objectiu d'aquest treball; amb aquesta descripció crítica també afrontarem l'explicació del marc jurídic internacional que els redactors del document van considerar com a òptim i els motius que els van dur al consens final.

Per tant, la metodologia d'aquest treball es basa en l'anàlisi històrica i crítica de les sessions de treball de l'equip de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics* i dels documents d'estudi proposats pels seus membres, així com de les seves aportacions escrites o bé recollides en les actes de les reunions de treball. A més hom aplica l'anàlisi comparativa amb altres textos jurídics internacionals quan cal contrastar l'opció presa per l'equip amb la doctrina jurídica.

---

⁴⁴¹ Veg. l'apartat 0.2. d'aquest treball.

Abordem aquesta anàlisi crítica des d'un punt de vista metodològic força eclèctic⁴⁴², car no podem inscriure la metodologia de treball dins de cap disciplina en concret ja que es basa en un material recopilat a través d'un procés de redacció d'un document. Aquest material és tan divers com desigual, en contingut i forma. Aquest fet dificulta un tracte metodològic idèntic en cada cas. Les dades en què es basa el treball, no per desiguals són poc fiables. Ben al contrari, totes són contrastables i han format part del corpus i del procés de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*.

A l'Annex 2 reproduïm els dotze esborranys previs al redactat definitiu de la Declaració⁴⁴³ com a material de suport d'aquest apartat. Els reproduïm per tal de facilitar, de manera gràfica, la comprensió del procés de redacció i dels canvis introduïts en cada un dels esborranys.

---

⁴⁴² Prèviament ha calgut una tasca de recopilació de tots els documents de treball i la seva sistematització, així com l'ordenació cronològica i temàtica d'aquests. En els casos dels testimonis orals hem hagut de contrastar la informació de què disposàvem amb els propis autors. A més, també hem hagut de reconstruir els tretze esborranys de la Declaració i sistematitzar-ne tant el contingut com l'ordre i la seva evolució en els distints capítols. Aquestes tasques, gens fàcils, formen un gruix molt important del treball realitzat i representen, també, una de les aportacions d'aquesta tesi.

⁴⁴³ Que correspon a tretzè esborrany. Malgrat això, posteriorment a la proclamació de la Declaració encara es van fer algunes petites esmenes d'estil que no afectaven el contingut, tant en la versió catalana, com en la resta de versions oficials. Per tant, la versió oficial correspon al catorzè esborrany.

4.1. Primers passos: establiment de l'esquema i les línies de contingut

4.1.1. Treballs previs a l'elaboració del document marc

“Si partim del principi que totes les llengües són iguals, els drets lingüístics no han de dependre en cap cas de les mateixes llengües ni del seu nombre de parlants. Per tant, els drets lingüístics estan prou lligats als drets humans com per no poder garantir-ne uns si no es respecten els altres (i segurament a l'inrevés).” (Carme Junyent⁴⁴⁴).

El Comitè organitzador demanà a l'equip de redacció que fes un primer esbós d'allò que hauria de ser una declaració universal de drets lingüístics. Les aportacions es reberen abans del dia 1 de desembre de 1994 i permeteren veure alguns dels eixos de discussió que s'haurien de debatre en la primera reunió; aquesta fou convocada amb la finalitat de redactar el document marc de la Declaració⁴⁴⁵.

En la primera reunió les intervencions se centraren en el debat sobre els eixos que hauria de contemplar una Declaració d'aquesta temàtica. Així, el debat se centrà en les exposicions dels membres de l'equip de redacció segons reflectim a continuació.

Carme Junyent no proposà cap esquema per a la Declaració però indicà alguns punts a debatre, sempre partint del principi que totes les llengües són iguals:

- els drets lingüístics han de tenir en compte la territorialitat i també els drets individuals que entren en conflicte en el cas de les migracions (entre la submersió i la renúncia de la llengua pròpia, Carme Junyent opinà que hi ha un ventall de possibilitats que cal explorar en la Declaració);
- també apuntà que el dret al monolingüisme (entès com el dret que cadascú pugui viure en la seva llengua en el territori que li és propi) ha de

---

⁴⁴⁴ Fragment extret del document lliurat per Carme Junyent per a la sessió de treball del dia 1 de desembre de 1994.

⁴⁴⁵ Hom entén com a document marc, aquell que traça les línies fonamentals a seguir durant el procés de redacció. Esdevé, en aquest sentit, més que un primer esborrany, un document de referència.

ser un dret contemplat com a prioritari i que ha de ser complementat pel dret al plurilingüisme (que cadascú pugui optar per la llengua que li sigui més adient per al desenvolupament personal, mobilitat social, etc.);

- també proposà la redefinició de llengua pròpia;
- i, si hem de tenir en compte la territorialitat i els moviments migratoris, caldria pensar en els casos d'invasió, colonització, ocupació, etc.

Jacqueline Hall reflexionà sobre tres punts principals:

- la finalitat dels drets: per ella definir uns drets pot significà "*establir les condicions necessàries per a arribar a una situació mínimament acceptable*"⁴⁴⁶, i per tant les primeres preguntes que s'hauria de fer l'equip de redacció són: quina és aquesta situació que volem crear (objectiu a assolir) i quines són les condicions, els mitjans per assolir-la; per tant cal apropar els drets lingüístics als drets humans tenint en compte que caldrà fer un esforç per clarificar prioritats, prevenir discussions inútils i evitar solucions inadequades;
- en el seu text, la Jackie Hall es demanava per la complexa situació de les llengües (que és allò que volem millorar) i que deriva de la confluència i de la interacció de molts factors diferents: demogràfics i territorials, econòmics i socials, culturals, lingüístics i sociolingüístics, subjectius, juridicopolítics, històrics i interlingüístics;
- finalment l'autora desglossà cada un d'aquests factors i es feu unes preguntes en veu alta que suposen un punt de partida interessant per a les reflexions dels experts: com hem de tenir presents els factors extralingüístics per tal de dissenyar uns drets adequats a totes les situacions lingüístiques?; què hem de prioritzar: la quantitat o la qualitat, la justícia o l'eficàcia?; quina és la millora que vol aconseguir l'aplicació dels drets lingüístics que hem de redactar, és a dir, com redactem uns drets que serveixin tant pel suec, com pel català, com per una altra llengua no codificada sense que això suposi un retrocés per a cap

---

⁴⁴⁶ Extret del document lliurat per l'autora, catalogat en l'arxiu del CSDUDL com a Document 2 del procés de redacció.

llengua?; caldrà plantejar-se a fons el dret d'aprendre i fer ús d'una llengua que no és la pròpia en l'ensenyament en aquells casos que això suposi un retrocés per als parlants d'una determinada llengua?; cal plantejar-se com resoldre els casos de contacte de llengües en un mateix territori: podem afirmar que sempre han de prevaldre els drets col·lectius dels autòctons respecte dels drets individuals dels immigrants?; ens hem de plantejar la necessitat d'una mena de bilingüisme ben entès per a garantir el coneixement passiu (com a mínim) de la llengua receptora de tots els habitants d'un territori determinat?

En el mateix sentit de la complexitat del projecte s'expressà Albert Bastardas, que alertà els membres de l'equip de redacció que cal "*avançar en la formulació de distincions fonamentals per a la comprensió del caos sociolingüístic planetari, amb la diversitat de situacions i representacions existents*"⁴⁴⁷. I per arribar a ordenar aquest "caos" Albert Bastardas proposà arribar a destriar les causes de les diferents situacions sociolingüístiques que podien ser per subordinació política, per migracions o per la internacionalització política, econòmica o mediàtica. Per ell el punt de convergència entre les diverses situacions i les seves causes on havia d'incidir la Declaració és en la protecció de la linguodiversitat planetària, per actuar enfront dels processos en la seva contra. Per tant proposà que la Conferència fos ecològica en el seu enfocament i que defugui d'un plantejament només jurídic del tema.

Per Bastardas era molt important examinar els factors demogràfics, polítics, econòmics, socioculturals, lingüístics, etc., i les dinàmiques de cada tipologia situacional per tal d'arribar a concretar els principis "*d'una pau lingüística planetària justa i equitativa*". Proposà com a metodologia de treball partir dels fets més universalitzables de les situacions que cadascú coneix amb més profunditat i en un segon estadi, contrastar-ho amb la visió dels experts.

---

⁴⁴⁷ Document 3 de l'arxiu del CSDUDL.

Joan Ramon Solé, a banda de proposar un esquema per a la Declaració, també opinà que *"seria normal que com més minoritzades es trobin les llengües dins del seu territori propi tant en funcions com en parlants, més recursos rebin proporcionalment per a poder desenvolupar-se plenament"*⁴⁴⁸.

Jaume Vernet⁴⁴⁹ proposà alguns punts a debatre, entre el quals: la relació entre drets lingüístics i drets culturals; la formulació dels drets individuals i col·lectius; la proporcionalitat de les mesures no discriminatòries; la redacció dels drets directes i de prestació: a l'ensenyament, d'elecció lingüística, davant les administracions, de reconeixement del nom i la toponímia, de relacions interfrontereres, etc.; i que la Declaració hauria de preveure garanties de protecció jurídica i judicial d'aquests drets.

Aureli Argemí⁴⁵⁰ presentà un document amb tres parts diferenciades. En la primera aportava una proposta de redactat per la part introductòria, el més rellevant de la qual és la percepció dels drets lingüístics com a col·lectius; en una segona part feia una proposta del contingut de l'articulat; i finalment realitzava una aportació en forma de conclusions, on s'hauria de veure reflectit el caràcter de compromís de la Declaració.

Aquestes preguntes van servir per centrar el debat de la sessió de treball del dia 1 de desembre de 1994. El debat a partir de les propostes anteriors donà com a fruit l'elaboració del que seria el primer esquema de la Declaració:

- Un preàmbul o introducció dividit en dues parts: una primera que reflectís els textos de referència de la Declaració (tant els de dret internacional com els realitzats per algun col·lectiu, però amb una certa rellevància en el món del dret lingüístic) i els considerants (que havien de descriure la realitat damunt la qual la Declaració vol influir); i una segona part en la qual es descrivís la situació contextual de les llengües del planeta.

---

⁴⁴⁸ Document 4 de l'arxiu del CSDUDL.

⁴⁴⁹ Document 5 de l'arxiu del CSDUDL.

- Un bloc dedicat a precisar alguns dels conceptes generals, potser desglossat en conceptes i en principis generals.
- Un últim bloc dedicat a redactar els drets per sectors o àmbits.

En un altre sentit, en la reunió també s'acordaren els grans eixos de la Declaració que es podrien resumir en aquests punts:

1. Els principis de la Declaració s'han de basar en criteris ecolingüístics, per tant la Declaració haurà de garantir la supervivència de totes les llengües en el seu context (intentar reequilibrar-lo).
2. Es descriurà la llengua sempre com un fet social i no pas individual.
3. La Declaració evitarà la casuística per arribar a universals aplicables.
4. Es tractarà d'un document que vol omplir un buit jurídic del dret internacional, i per tant, haurà de fer l'esforç de redactar-se amb aquesta intencionalitat.
5. El fet que hi hagi moltes més llengües que no pas estats és un indicatiu de com aquests tracten les llengües que no són les declarades oficials. Per tant la Declaració ha d'intentar incidir en els estats i ha de fer una crítica a la inexistència d'autoritat real mundial competent, aquest dèficit cal omplir-lo i cal proposar com s'hauria de concretar.
6. La Declaració ha de preveure la incidència en totes les situacions que es poden donar en un mateix territori i establir, potser, una gradació de drets; també ha de tenir en compte les llengües sense territori.
7. El subjecte de dret principal ha de ser la comunitat lingüística assentada històricament en un territori, tot i que no és l'únic subjecte de dret.
8. La Declaració evitarà els qualificatius per a les llengües.

D'aquestes propostes en sorgí el Document marc de la Declaració⁴⁵¹.

---

⁴⁵⁰ Document 6 de l'arxiu del CSDUDL.

⁴⁵¹ Reproduïm el Document a l'Annex 2.

4.1.2. Debat sobre el document marc

Pel que fa al debat sobre el document marc, l'equip de redacció el centrà en l'acceptació dels punts citats com a base o punt de partida del nou text. Només hi hagué alguna consideració inclinada a matisar el terme conflictivitat del primer paràgraf del preàmbul. També s'establiren com a causes de la diversitat de situacions sociolingüístiques la demografia, l'economia i la política, sempre i quan generin problemes de naturalesa lingüística.

Isidor Marí, però, féu arribar unes notes per a un esborrany de la Declaració⁴⁵², que s'integraren en els preliminars i el preàmbul del primer esborrany. Amb aquell text l'autor proposà la redacció d'un preàmbul o una part introductòria que descrivís la síntesi de l'evolució actual de la situació lingüística i dels drets lingüístics al món i que n'interpretés els factors i les tendències principals. Aquesta part justificaria la redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*. L'equip de redacció acceptà aquesta proposta, tot i que optà per dividir la part introductòria de la Declaració en dues parts: els preliminars i el preàmbul. Com a ordre de debat hom decidí abordar els punts següents:

- a) Suggestir els documents internacionals que s'havien de citar en els preliminars: Declaració universal de drets humans, Pacte Internacional de drets civils i polítics, convencions, etc.
- b) Redactar la resta dels preliminars.
- c) Debatre el text d'Isidor Marí com a preàmbul de la Declaració.

El primer punt va ser encarregat als responsables del programa *Mercator: dret i legislació lingüística*⁴⁵³, en considerar que aquest era el marc de recerca idoni per a realitzar les propostes de documents internacionals que podien ser utilitzats com a referents en els postulats de la Declaració.

---

⁴⁵² Document 7 de l'arxiu del CSDUDL.

⁴⁵³ Hem explicat la finalitat d'aquest projecte europeu realitzat pel CIEMEN en el punt 3.1.1. d'aquest treball.

Pel que fa al punt b) hom avançà considerablement en la redacció dels principis del document marc que s'havien d'incloure en aquesta part introductòria: la manca d'un referent de dret internacional, les causes diverses de la desaparició de llengües, la igualtat de totes les llengües, la no discriminació per raó de llengua, etc.

En el tercer punt de treball, la lectura de les propostes d'Isidor Marí i el posterior debat, es consensuà la inclusió d'aquestes en el nou esborrany, el primer, per a sotmetre-les a un procés de reflexió més llarg i al debat en una propera sessió. D'aquesta primera sessió en sorgí, doncs, el redactat del primer esborrany. Planaven, però, encara molts interrogants que, sense dir-ho, els membres de l'equip sabien que els aniria solucionant el temps i s'hi aniria donant resposta a mida que s'avançava en el redactat de la Declaració.

4. 2. Primer esborrany del document per a la *Declaració universal de drets lingüístics*

L'equip de redacció no disposà del primer esborrany fins el mateix dia de la reunió, fet que provocà un petit canvi d'orientació i es procedí a una primera lectura força pausada d'aquest, amb l'explicació per part del responsable de la redacció, de cada un dels paràgrafs i la justificació de la seva inclusió bo i al·legant les pròpies propostes dels membres de l'equip. El debat, per tant, s'escurçà força per aquesta circumstància. De fet la reunió se centrà en establir un ordre lògic dels paràgrafs del primer esborrany. Així l'equip decidí que la primera part dels preliminars de la Declaració havia de contenir els textos internacionals (jurídics o declaratius) de referència per una Declaració o Convenció de drets lingüístics. Encomanà als juristes de l'equip que col·laboressin amb els membres del projecte Mercator en la proposta d'aquests textos i dels articles de referència, car l'opinió general es basava en el fet que encara no hi havia els textos més rellevants.

Una segona part dels preliminars havia de reflectir les causes que havien provocat la redacció de la Declaració; altrament dit, havia de descriure molt breument els factors que impedièn el ple desenvolupament de les llengües en el seu àmbit i explicar que una manera d'intervenir per assegurar la supervivència de totes les llengües és a través d'un instrument jurídic internacional, estat a què aspirava la Declaració.

Per tant es decidí de canviar l'ordre d'alguns paràgrafs⁴⁵⁴ per garantir la partició lògica dels Preliminars en les dues parts esmentades. Així es garantien els dos blocs:

- Cita dels documents jurídics i de les declaracions de referència d'una declaració de drets lingüístics: de moment, només s'havia decidit citar la Declaració universal de drets humans⁴⁵⁵, el Pacte internacional de drets

---

⁴⁵⁴ En el Document 2 de l'Annex 2, que reproduïx aquest primer esborrany, hem subratllat els paràgrafs que en el segon esborrany canvien la seva ubicació.

⁴⁵⁵ Aquesta com a document no només de referència obligada sinó també com a expressió de la

civils i polítics⁴⁵⁶, la Declaració sobre els drets de les persones pertanyents a minories nacionals o ètniques, religioses o lingüístiques⁴⁵⁷, les declaracions del Consell d'Europa com el Conveni Europeu per a la Protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals, la Carta Europea de les llengües regionals o minoritàries i la Declaració de Viena de 1993. Com a textos no governamentals l'equip de redacció proposà la Declaració universal de drets col·lectius dels pobles, la Declaració de Recife i la de Río.

- Explicació dels arguments que han portat a la redacció de la Declaració. Aquests es basaven en la necessitat de garantir la convivència entre les llengües per tal de mantenir el patrimoni lingüístic universal; en la necessitat de regular internacionalment l'ús de les llengües i garantir l'aplicabilitat dels drets lingüístics; en la necessitat de promoure la participació igualitària de totes les comunitats; i en la necessitat de concretar el criteri de no discriminació per raó de llengua proclamat en la majoria de textos internacionals sobre drets humans.

Pel que fa al Preàmbul, hom decidí que l'orientació del primer esborrany era bona perquè centrava, de manera descriptiva i programàtica alhora, les causes d'ordre mundial que han portat a l'acceleració del procés d'homogeneïtzació cultural i lingüística, la manera més adequada d'intervenir-hi i el propòsit de la Declaració en aquest sentit. Aquesta tríade semblava prou adequada i es proposà per a la propera reunió de fer propostes concretes de redacció d'aquest Preàmbul.

La resta de canvis proposats⁴⁵⁸ són minsos, però no pas irrelevants. De primer,

---

voluntat de l'equip que la *Declaració universal de drets lingüístics* havia de ser una extensió d'aquella en la mesura que els drets lingüístics són derivats dels "dret de no discriminació per raó de llengua" proclamat en el document citat.

⁴⁵⁶ En concret els seus articles 26 i 27.

⁴⁵⁷ Resolució 47/135, de 18 de desembre de 1992, de l'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides.

⁴⁵⁸ En el Document 2 de l'Annex 2 apareixen ratllats.

l'equip de redacció cregué que hom havia d'excloure de la Declaració el mot bilingüisme⁴⁵⁹ i tot allò que hi pogués fer referència, encara que fos citat com a mala solució⁴⁶⁰. La Declaració optaria pel plurilingüisme, el poliglotisme o el multilingüisme, termes que calia debatre en successives trobades i que ara se sotmetien a la revisió⁴⁶¹.

El segon canvi proposat només afecta la desaparició d'un paràgraf del Títol I que predicava la formulació de drets col·lectius i individuals. Aquest punt calia mirar-se'l amb calma però mai no s'havia de formular com un dret sinó que calia decidir qui era el subjecte d'aquest dret: la comunitat o l'individu.

S'acceptaren, a més, les següents propostes realitzades per Isidor Marí:

- Consultar els juristes sobre l'estructuració de l'articulat.
- Establir en algun punt de la Declaració uns criteris sociolingüístics d'aplicabilitat que tinguin en compte les situacions intermèdies entre els dos extrems: la plenitud d'exercici i la seva mancança.
- Com a mètode de treball vàlid, establir una gradació entre les diverses situacions sociolingüístiques i el contingut jurídic dels drets lingüístics.
- Llegir la proposta de *Carta de l'Europa de les Cultures* (proposada l'any 1992 pel primer ministre de Flandes⁴⁶²) on s'hi planteja la idea de quasi sobirania lingüística i cultural, i la idea d'ajust lingüístic del mercat, així com d'altres idees que podrien ser bones per a la Declaració.
- Incloure els principis de funcionament lingüístic de les institucions estatals o supraestatals compartides per diverses comunitats

---

⁴⁵⁹ Aquest mot apareixia en la proposta de l'article 3 del primer esborrany.

⁴⁶⁰ Hom desestimà l'ús d'aquest terme per la seva pròpia ambigüitat, tant jurídica com sociolingüística, i la seva multiplicitat de lectures, que hagueren conduït la Declaració a un terreny poc sòlid.

⁴⁶¹ En la línia del pensament de l'equip de redacció sobre el fenomen del bilingüisme s'expressa PUEYO (1991: 39-62). PITARCH (1984: 18) afirma que el bilingüisme "és un mite, una idealització, perquè lluny de constituir cap tipus de solució, equilibrada, no fa sinó perpetuar un estat de coses que suposa un pas cap a la regressió de la llengua; l'idioma indígena hi resta progressivament empobrit i fossilitzat".

⁴⁶² Reproduïm el text sencer a l'Annex 3. Document 6.3.

lingüísticas.

4.3. Segon esborrany: l'esquema i els grans temes de debat⁴⁶³

4.3.1. El debat sobre el text

a) Qüestions d'estil

Calia canviar els "*considerants*" dels preliminars per la fórmula "*visf*" quan es tracta de la referència a un document i per la fórmula "*atès*" en els paràgrafs explicatius o descriptius. Formes més pròpies del llenguatge administratiu català.

Encara quedaven moltes redundàncies tant estilístiques com conceptuals dins dels paràgrafs o en una mateixa frase, que calia reduir en la nova redacció.

També calia allunyar-nos dels qualificatius innecessaris o inútils (com "llengües del món", o "una convivència adequada", o "l'existència actual", etc.).

L'equip va fer observar que molt sovint quan diem llengües hauríem de dir comunitats lingüístiques, i calia canviar els llocs on es veïés clar que passava aquest fet.

A l'hora de descriure els plantejaments i les situacions el segon esborrany usava expressions de signe negatiu com ara "evitar", "impedir", "combatre", "aturar", "contrarestar", etc. expressions que, en la mesura del possible, es podien canviar per altres de signe més positiu: fomentar, facilitar, garantir, assegurar, intercanviar, etc.

b) Qüestions de contingut

Alguns membres de l'equip van manifestar la seva recança en usar l'expressió "*llengües de relació internacional*" perquè es podia interpretar com el

---

⁴⁶³ Document 3 de l'Annex 2.

reconeixement implícit de les pretensions que tenen algunes llengües en aquest sentit, i que és un parany on no havia de caure la Declaració car qualsevol llengua pot fer aquesta funció si mai convé.

En aquest mateix sentit, hom mostrà el desacord vers l'ús del terme de "*llengua dominant*" en tant que referit a una funció de la llengua, car implica un atribut que no és inherent a les llengües, i per tant calia suprimir-lo.

Carme Junyent explicà que va esmentar la proposta de Lagos només per mostrar que molts dels mites lingüístics porten a carrerons sense sortida, i el de la llengua materna és un dels més flagrants. Per argumentar aquesta afirmació, la ponent explicà que un infant que segueix un procés normal de socialització ja parla la llengua de l'entorn sigui quina sigui la llengua familiar (la qual coneix, evidentment, si és diferent a la de l'entorn, sense que això impliqui la pròpia o la materna). Per això, l'opció de l'equip de redacció fou l'adopció, com a terme jurídicament rendible i sociolingüísticament acceptat, de la definició de llengua pròpia referida a la llengua de la comunitat⁴⁶⁴. Això, però, comporta algun problema que l'equip encara no sabia resoldre: en els casos on la població autòctona (per les causes que sigui) passa a ser minoritària fent quasi impossible que la llengua pròpia sigui la de l'entorn, com es formula el dret d'aquesta comunitat? Calia mantenir com a dret fonamental el dret al monolingüisme?

---

⁴⁶⁴ Antoni Font i Antoni Mirambell (1987: 127-129) argumenten que el concepte de *propietat* que atribueix l'Estatut d'Autonomia de Catalunya a la llengua catalana "*implica reconèixer que la llengua és un element identificador, especificador i característic de Catalunya i que la propietat comporta un aspecte qualitatiu de preferència*" (FONT, Antoni & MIRAMBELL, Antoni, 1987: 127). L'equip de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics* acordà d'aprofundir més en les possibilitats d'universalització d'aquest concepte, que oferia unes grans possibilitats si entenem la "*propietat*" com un element identificador i com un factor de preferència que es podria concretar en: l'ús preferent de la llengua en l'administració, els organismes i les activitats de caire públic; la presència social preeminent de la llengua en els mitjans de comunicació, la publicitat, etc.; i aquesta propietat "*hauria de comportar necessàriament que la llengua tingui el valor jurídic d'oficialitat (al marge i independentment que per raons polítiques o d'altra mena no hagi estat així històricament*" (op. cit. pàg. 128). L'equip de redacció, però, a l'hora de debatre idoneïtat d'aquest terme s'enfrontaven a un altre problema: no hi ha cap document jurídic internacional conegut que hagi optat per aquesta via conceptual.

c) Qüestions de redacció⁴⁶⁵

S'acordà de tornar a redactar el segon paràgraf⁴⁶⁶, explicitant el contingut de les disposicions de la *Declaració universal de drets humans* que formulen alguna disposició contra la discriminació per raó de llengua⁴⁶⁷.

En el tercer paràgraf calia afegir el contingut del preàmbul dels dos *Pactes internacionals* citats perquè formulen que cap ésser humà no pot ser lliure sense les condicions (també culturals) per exercir la llibertat; l'equip de redacció, a més, cregué oportú d'incloure la citació dels articles 26 i 27⁴⁶⁸ del *Pacte internacional de drets civils i polítics*⁴⁶⁹, a més de citar el Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals, perquè, malgrat que no fa cap esment explícit a la llengua, també postula com a condició per a garantir la llibertat de l'ésser humà, el respecte als seus drets econòmics, socials i culturals. L'especificitat d'aquests dos pactes internacionals i la importància de la Resolució 47/135 de les Nacions Unides⁴⁷⁰, aconsellà els membres de l'equip de redacció de desdoblbar aquest paràgraf i

---

⁴⁶⁵ Al segon esborrany reproduït a l'Annex 2 d'aquest treball hem numerat els paràgrafs per a facilitar la consulta. Quan parlem del número de paràgraf ens referim, doncs, a aquesta numeració que, en cap cas, és contemplada en la versió definitiva.

⁴⁶⁶ Aquest segon paràgraf, amb alguns retocs de redacció es mantindrà fins a la versió definitiva.

⁴⁶⁷ Tal com ja consta en el tercer esborrany, es tracta del preàmbul i de l'article segon de l'esmentada declaració.

⁴⁶⁸ Tal com veurem més endavant en la versió definitiva hom optà per citar només l'article 27, que és el que fa referència explícita al fet lingüístic.

⁴⁶⁹ "Article 26

Totes les persones són iguals davant la llei i tenen dret sense discriminació a igual protecció de la llei. En aquest respecte, la llei prohibirà tota discriminació i garantirà a totes les persones una protecció igual i efectiva contra qualsevol discriminació per motius de (...) llengua (...)

Article 27

En els Estats on existeixin minories ètniques, religioses o lingüístiques, no es negarà a les persones que pertanyin a les esmentades minories el dret que els correspon, en comú amb els altres membres del seu grup, a tenir la seva pròpia vida cultural, a professar i a practicar la seva pròpia religió i a emprar el seu propi idioma." (Veg. Annex 3. Document 1.2.)

⁴⁷⁰ Veg. Annex 3. Document 1.4. "*Declaració sobre els Drets de les persones que pertanyen a minories nacionals o ètniques, religioses i lingüístiques*".

redactar-ne un de nou on només s'inclogués la Resolució esmentada⁴⁷¹.

Pel que fa al paràgraf quart s'acordà d'escriure el títol complet de les tres Convencions del Consell d'Europa que se citen i la data de la seva aprovació.

En el cinquè paràgraf hom convingué que calia examinar bé els documents no jurídics proposats i estudiar si calia incorporar-los i la conveniència d'afegir-ne algun prou transcendental en l'àmbit dels drets lingüístics o dels drets humans.

Ja en la segona part temàtica dels preliminars, els paràgrafs sisè, setè i vuitè es consideraren molt importants per a la resta del contingut de la Declaració i per això s'esmerçà força temps en tornar-los a redactar de manera coherent. Tots tres quedaren modificats. En el primer, hom considerà bàsic que la Declaració explicités que per garantir la convivència entre les diverses comunitats lingüístiques calia trobar o establir unes bases o principis d'ordre universal que permetessin assegurar el respecte a totes les llengües. Per tant, el redactat lògic havia d'obeir a l'esquema: *"atès que en l'actualitat (...), per garantir (...), cal trobar (...)"*.

En el setè paràgraf hom volia reflectir la conveniència d'establir criteris (no calia d'aplicabilitat) que tinguessin en compte la diversitat de situacions lingüístiques i calia preveure les mesures necessàries per trobar solucions. L'equip de redacció no acabava de veure clar l'encaix d'aquest paràgraf, tot i que el mantingué i el redactà de nou.

El vuitè ressalta el criteri d'equitat (que no d'igualtat) en què s'havia de basar la Declaració, i es pren com un principi irrenunciable perquè és l'única manera de garantir un tracte igualitari: entre situacions desiguals no es pot partir del criteri d'igualtat, sinó que cal establir el criteri d'equitat per avançar en igualtat de condicions.

---

⁴⁷¹ Aquesta opció ja consta en el tercer esborrany.

S'acordà, també, que Jaume Vernet aportaria una redacció nova del paràgraf número nou.

El paràgraf número deu també es capgirà del tot. Hom considerà molt important que la citació de les condicions externes d'una llengua que provoquen la seva pèrdua de funcions o la seva desaparició, i, per tant, l'equip optà per parlar clar. Per això calia citar com a grans causes la subordinació (política, econòmica o social) amb la pèrdua corresponent del valor de la pròpia llengua.

El darrer paràgraf dels preliminars és dividit en dos de diferents: el primer explica la perspectiva global o ecològica en què han estat plantejats els drets lingüístics en la Declaració; i el segon és l'entrada pròpiament dita de la part que es declara ja que s'exposen els objectius explícits del document: que sigui un factor reequilibrador, que asseguri el respecte i el ple desenvolupament de totes les llengües i que estableixi els principis d'una pau lingüística justa i equitativa a tot el planeta.

L'equip de redacció també considerà oportú afegir tres paràgrafs més a aquests preliminars:

- un que fes referència a les dues finalitats bàsiques de la llengua: expressió de la identitat i instrument de comunicació;
- un altre que expliqués la concepció d'universalisme de la Declaració: un criteri que no pot prescindir de la diversitat cultural i lingüística i que, en tot cas està renyit amb la homogeneïtzació;
- i un tercer que expressés la diversitat de models d'establiment d'una llengua: oral, codificada, no codificada, no territorial, escrita, etc. i el dret a la llibertat col·lectiva i individual d'elecció del model de relació; i que l'aprenentatge d'altres llengües no impedeixi el de la pròpia ni sigui un factor de substitució d'aquesta.

Finalment, l'equip decidí canviar alguns conceptes del primer paràgraf del preàmbul:

- l'economia precària (car el concepte "poc desenvolupat" parteix d'un

model prepotent de desenvolupament que la Declaració ha d'intentar deixar de banda);

- el mateix passava amb la frase “una cultura tradicional o poc modernitzada”, que, per la mateixa raó que l'anterior, canvià per “un model cultural enfrontat al model en expansió”;
- la llengua no estandarditzada canvià per llengua no codificada;
- i la manca de sobirania política per la manca d'autogovern (conscients que l'autogovern no implica necessàriament una sobirania política plena, però que és un model de decisió pròpia més realista en moltes situacions).

Pel que fa a l'articulat s'optà per anomenar onomàstica a l'apartat de toponímia i antroponímia, i s'indicà que en aquest punt caldria tenir presents els drets de suprimir els noms despectius (imposats o aliens) i els termes amb què s'autodenomina cada poble i cadascú.

El debat acabà en aquest punt. El temps no donava per més. Amb la reunió de Gandia al davant, però, hom decidí que abans de redactar el nou esborrany, que havia de ser sotmès al CTDL del PEN Internacional i als experts que participaven al Simposi de Gandia, calia rebre les aportacions per escrit que alguns membres de l'equip havien de realitzar. La responsabilitat última del tercer esborrany, doncs estaria en mans dels coordinadors i d'Isidor Marí com a representant de l'equip.

4.3. 2. Aportacions de l'equip per al tercer esborrany

El tercer esborrany fou redactat amb les esmenes explicades en el punt anterior, ara bé, tal i com s'havia pactat a la reunió de l'equip de redacció del dia 10 de febrer de 1995, fou un document que circulà amb molta rapidesa entre els membres de l'equip, que, alhora, amb gran celeritat, enviaren les seves esmenes al petit comitè encarregat de redactar l'esborrany que es debatiria en el marc del *Simposi internacional de llengües europees i legislacions* de Gandia. En aquest punt explicarem aquesta mena d'impàs entre un i altre esborranys⁴⁷².

a) Els Preliminars

Una reflexió acurada sobre els preliminars féu optar de redactar-los de forma més entenedora. S'acceptà que els preliminars de la Declaració tinguessin les dues parts expressades en el punt anterior i s'establí com a marcador diferencial entre ambdues la fórmula d'encapçalament dels paràgrafs: així els primers s'introduïrien amb el "vist/a/os/es" i els segons amb la fórmula "Atès que".

Pel que fa a la primera part d'aquest Preliminars, hom millorà l'estil de redacció dels paràgrafs i inclogué les aportacions citades en el punt anterior referides als textos internacionals.

La segona part dels preliminars esdevingué, amb el consens dels membres de l'equip de redacció, la part més doctrinal⁴⁷³ de la Declaració. Hom decidí redactar de nou els paràgrafs seguint aquest ordre:

- un primer paràgraf on s'explica el punt de vista que la primera causa de substitució lingüística és la manca d'autogovern de les comunitats

---

⁴⁷² Els hem anomenat així per distingir-los; en cap cas, però, no correspon a la nominació oficial. Ambdós textos s'anomenaren oficialment Tercer esborrany. El redactat final del tercer el reproduïm íntegre en l'Annex 2. Document 4.

⁴⁷³ Usem aquest terme en el sentit que aquesta exposa les teories i les opinions sobre la situació de les llengües al món en què es basarà l'equip per a redactar els drets lingüístics que en derivin.

lingüístiques i la política de molts estats contrària a la diversitat;

- un segon paràgraf on s'havien d'explicar els factors que poden distorsionar la percepció del valor de la pròpia llengua i afectar-ne la lleialtat⁴⁷⁴;
- en el tercer apartat s'apunta el fet que factors extralingüístics poden generar la desaparició de les llengües;
- el quart paràgraf reflecteix que la diversitat de situacions lingüístiques requereix uns principis que permetin aplicar solucions diverses i específiques, segons cada cas;
- el cinquè defineix allò que la Declaració entén com a universalisme;
- el següent apartat, el sisè, explica l'enfocament ecolingüístic dels plantejaments essencials de la Declaració⁴⁷⁵;
- el penúltim paràgraf explica la necessitat de trobar uns principis universals que garanteixin la promoció i el respecte de totes les llengües⁴⁷⁶;
- finalment, el darrer paràgraf és de transició entre els preliminars i el preàmbul⁴⁷⁷, i es limita a exposar, a mode de conclusió, la necessitat d'una Declaració universal de drets lingüístics que *“actui de factor reequilibrador de manera que asseguri el respecte i la plenitud de totes les llengües i que estableixi els principis d'una pau lingüística planetària justa i equitativa, com a factor cabdal de la convivència social”*⁴⁷⁸.

---

⁴⁷⁴ En aquest punt hom es proposà d'aprofundir en alguns fenòmens de caire històric i polític com la invasió, la colonització i l'ocupació, i altres casos de subordinació política, social i econòmica com a factors determinants per un tipus de desenvolupament de les llengües en llur territori.

⁴⁷⁵ L'equip optà per no citar explícitament l'ecolingüística ni com a disciplina ni com a model donat que no s'havia optat per aquest camí de referències epistemològiques en cap dels apartats de la Declaració. La importància, però, de la teoria ecolingüística per al tipus de document que s'estava redactant va empènyer a incloure aquest apartat on s'expressa aquest punt de vista sense citar-lo.

⁴⁷⁶ Vist així aquest paràgraf se situa més en l'òrbita declarativa que en la doctrinal, però, tal com hem expressat anteriorment, aquest part dels preliminars s'ha de llegir en clau doctrinal i aquest paràgraf expressa la intenció de cercar uns principis teòrics aplicables. Aquesta intencionalitat la fa més propera a la doctrina que a la declaració.

⁴⁷⁷ Entre un part doctrinal i una d'argumentativa.

b) El Preàmbul

Després del consens assolit amb la redacció dels Preliminars, calia avançar en la redacció del Preàmbul. L'autocrítica deia que el redactat fins ara era massa llarg i no es corresponia amb la voluntat de l'equip de redacció de descriure la situació lingüística de forma global i els factors que influeixen en aquesta situació. A més, també es veié que en la proposta del Títol preliminar de l'esborrany anterior hi havia diversos punts que eren més propis del preàmbul que de la part on estaven situats⁴⁷⁹.

El Preàmbul de la Declaració es concebé com una part de natura diversa⁴⁸⁰ i es dividí en quatre blocs de contingut diferents:

- en el primer bloc, que és introductori, hom exposa l'argument que la situació de les llengües, que és el factor que la Declaració vol millorar, és el resultat de la confluència de molts factors de natura diferent que cal analitzar i entendre per poder intervenir-hi;
- el segon bloc defineix quins són aquells factors en el moment actual: l'actitud contrària dels estats vers la diversitat, el pluralisme o la pluralitat; el procés de mundialització de l'economia que ha afectat la cultura, la informació i la comunicació⁴⁸¹; i un model de creixement competitiu que fomenta la desigualtat com a valor;
- el tercer bloc exposa els eixos fonamentals que poden garantir la subsistència de les llengües: un desenvolupament sostenible (basat en

---

⁴⁷⁸ Veg. Annex 2. Document 4. Darrer paràgraf dels preliminars.

⁴⁷⁹ És el cas de l'article 2 del segon esborrany (veg. el punt anterior, 4.3.1.). Així com ja van quedar integrats en els preliminars força conceptes de l'article 1 del mateix esborrany.

⁴⁸⁰ És la part descriptiva de la Declaració, però alhora hom hi va voler incloure els arguments necessaris per a defensar el darrer supòsit dels Preliminars, i a més és el fragment on s'exposen l'anàlisi del moment sociolingüístic mundial actual que és el que empeny els postulats de la Declaració. Aquest confluència o diversitat d'intencions fan d'aquest Preàmbul una de les parts més singulars de la Declaració, però també una part essencial per al desenvolupament de l'articulat posterior.

⁴⁸¹ Ha afectat les estructures bàsiques de cohesió de les comunitats lingüístiques.

critèris d'equitat, equilibri ecològic i relacions igualitàries); la creació d'espais econòmics i comunicatius justos que garanteixin el progrés de tots els pobles; i unes estructures polítiques capaces de mantenir i assegurar la diversitat;

- i el quart bloc descriu els nivells en què la Declaració es proposa d'intervenir amb l'objectiu de "*garantir un desenvolupament sostenible i equitatiu per a tota la humanitat*" i de "*propiciar el respecte dels drets lingüístics*"⁴⁸² a nivell individual⁴⁸³, col·lectiu o territorial⁴⁸⁴ i mundial⁴⁸⁵.

Tal com veurem en el següent punt, aquest darrer apartat del Preàmbul fou el més discutit i aviat se sotmeté a un profund canvi.

c) Títol preliminar

Fou precisament en aquest Títol preliminar on s'introduïren els canvis més substancials del redactat de la Declaració en el pas del tercer esberrany A al B. En principi l'equip de redacció decidí que aquest títol havia de contenir els principis generals en què es basaria la Declaració, altrament dit en aquest apartat hom pretenia recollir els drets d'ordre principal o fonamental a partir dels quals es desplegarien els particulars i els de règim lingüístic general⁴⁸⁶.

Un cop decidit que l'article dedicat als objectius passava al preàmbul, hom decidí de fer un Títol preliminar que declarés els principis generals en què es basa la

---

⁴⁸² Veg. Annex 2. Document 4. Darrer paràgraf del Preàmbul.

⁴⁸³ Garantint la plena competència en la llengua personal, i en la llengua del territori on viu l'individu i de qualsevol altra llengua.

⁴⁸⁴ En l'esberrany en qüestió el terme usat és "*a nivell de territoris*", car encara no s'havia trobat la fórmula adient

⁴⁸⁵ La base d'aquest bloc fou l'article 2 del segon esberrany.

⁴⁸⁶ Com veurem més endavant, aquest Títol esdevindria el Primer perquè l'equip creà un Títol preliminar més d'acord amb el seu títol per a redactar les precisions conceptuals, o sigui els conceptes de base de la resta de drets proclamats.

Declaració, o sigui: què entén per llengua, què entén per comunitat lingüística, quins són els subjectes de dret lingüístic, etc. Per tant aquest títol preliminar s'anomenà, com hem dit, de *Principis generals*. Si observem la diferència de redactat entre l'esborrany A i el B (definitiu com a tercer esborrany) podrem deduir les opcions de la comissió que el va redactar, a instàncies de les esmenes de l'equip⁴⁸⁷, seguint l'ordre establert per als següents principis:

- Definició de llengua com a fet social i instrument de comunicació:

Article 1

La llengua és un fet social, un instrument de comunicació individual i col·lectiu, i com a tal només es podrà desenvolupar en una comunitat que pugui desenvolupar normalment les seves funcions.

{*Article 4*

Tota llengua és un fet eminentment social i, a més és l'expressió dels éssers humans que els distingeix individualment i col·lectiva.}

- Definició de la comunitat lingüística com a subjecte de dret

Article 2

El subjecte principal de drets lingüístics és la comunitat assentada en un territori que comparteix una llengua.

[*Article 6*⁴⁸⁸

El subjecte principal de drets lingüístics és la col·lectivitat que comparteix una llengua, i per tant, cal assegurar a totes les comunitats lingüístiques unes facultats suficients d'autoorganització perquè el seu idioma pugui disposar d'un ventall de funcions públiques prou ampli per garantir-ne la transmissió i la projecció futures]⁴⁸⁹.

- Garanties d'ús de la llengua en totes les funcions públiques:

Article 3

Totes les comunitats lingüístiques han de tenir facultats suficients d'autoorganització perquè la seva llengua pugui disposar de totes les funcions públiques que garanteixen la transmissió i la projecció futures.

---

⁴⁸⁷ Reproduïm entre { } els articles del tercer esborrany A per facilitar-ne la comparació.

⁴⁸⁸ El contingut de l'article 6 del Tercer esborrany A es reparteix entre els articles 2 i 3 del B.

⁴⁸⁹ La segona part d'aquest article es desplaçà a l'article 3 del nou esborrany, per tant aquest es dividí en dues parts: una per aclarir el subjecte de dret i l'altra per assegurar l'autogestió de les comunitats lingüístiques.

- Declaració de la igualtat de totes les llengües

Article 4

Totes les llengües, en tant que òrgan d'expressió de les persones, són iguals amb independència del grau de sobirania política i de la situació social i econòmica de la comunitat lingüística a la qual pertanyen, així com del grau de codificació que han assolit.

{Article 2

*Totes les llengües són iguals amb independència del seu grau de sobirania política, del seu pes demogràfic i del seu grau de codificació.}*⁴⁹⁰

- Les llengües com a expressió d'identitat col·lectiva i com a forma única d'integració a l'entorn

Article 5

Totes les llengües són l'expressió d'una identitat col·lectiva, d'una manera de percebre i de descriure la realitat.

{Article 3

Totes les llengües són l'expressió d'una identitat, la manera de descriure i d'explicar el món i el vehicle i instrument de comunicació.}

- Dret d'usar la llengua en les activitats públiques⁴⁹¹

Article 6

Tothom té dret a desenvolupar totes les activitats públiques en la seva llengua si és la pròpia del territori on resideix.

Article 7

En l'àmbit personal i familiar tothom té dret a usar la seva llengua. Quan aquesta coincideix amb la llengua pròpia del territori tothom té dret a usar-la sense limitacions en els àmbits públics.

{Article 5

*Tothom té dret al monolingüisme: cadascú ha de poder viure en la seva llengua en el territori que li és propi.}*⁴⁹²

---

⁴⁹⁰ Semblà necessari ampliar el criteri d'igualtat a totes les situacions sociolingüístiques i extralingüístiques de les llengües.

⁴⁹¹ Alguns membres de l'equip de redacció proposaven que fos anomenat com a dret al monolingüisme, terme, però, que no fou acceptat per tots els membres i que evolucionaria, tal com veurem més endavant, vers una redacció que contemplarà el dret d'ús de la llengua pròpia dins dels territoris i el dret al poliglòtisme. Veg. els articles 12 i 13 de la versió definitiva (annex 1).

⁴⁹² Hom decidí de desdoblar el dret al monolingüisme en dos articles, el 6 i el 7. El primer que garanteix el dret a viure en la llengua pròpia del territori, i el segon garanteix l'ús de la pròpia llengua

- Dret a l'opcionalitat lingüística⁴⁹³

Article 8

Tota persona ha de disposar d'un marge d'opcionalitat lingüística en l'accés a les diverses formes de participació en la seva vida en societat. Ningú no pot ser discriminat per raó de llengua.

{Article 7

Tota persona ha de disposar d'un marge d'opcionalitat lingüística en l'accés a les diverses formes de participació en la seva vida en societat. Ningú no pot ser discriminat per raó de llengua.⁴⁹⁴}

- Dret al poliglotisme-plurilingüisme-multilingüisme⁴⁹⁵

Article 9

Tota persona i tota comunitat lingüística té el dret de conèixer i usar instrumentalment les llengües de relació internacional. Tothom té dret al plurilingüisme-multilingüisme-poliglotisme i tothom pot optar per la llengua més adient per al seu desenvolupament personal, mobilitat social, etc., sense que això l'obligui, però, a renunciar a la llengua pròpia.

{Article 8

Tota persona i tota comunitat lingüística té el dret de conèixer i usar instrumentalment les llengües de relació internacional. Tothom té dret al plurilingüisme-multilingüisme-poliglotisme i tothom pot optar per la llengua més adient per al seu desenvolupament personal, mobilitat social, etc., sense que això l'obligui, però, a renunciar a la llengua pròpia⁴⁹⁶.}

---

en els àmbits personals i familiars, tot i que en aquest segon cas es tornava a insistir en la preeminència de la llengua pròpia del territori en l'ús públic.

⁴⁹³ Aquest punt també fou objecte de llargs debats, perquè proclamar el dret d'opcionalitat lingüística esdevenia un reconeixement explícit del dret individual per damunt del col·lectiu i entrava en contradicció amb alguns supòsits del Preàmbul i de la definició de llengua realitzada en l'article 1 d'aquest Tercer esborrany B. La solució no era fàcil perquè no reconèixer aquest dret era no acceptar el fet no discriminatori per raons de llengua que proclama la *Declaració universal de drets humans* i que fa seu la Declaració en el primer paràgraf dels Preliminars. La discussió sobre la solució a aquest entrellat restà encara damunt la taula. Era clar, però, que la solució adoptada en aquest article 8 no agradava ningú.

⁴⁹⁴ Només canvia la numeració de l'article.

⁴⁹⁵ L'equip de redacció esperava la reunió de Gandia perquè els experts opinessin sobre la millor opció terminològica, ja que d'entrada semblava que qualsevol dels tres termes podia usar-se indistintament.

⁴⁹⁶ En aquest cas només canvia la numeració de l'article.

- Dret dels grups d'immigrants recents i de les comunitats lingüístiques nòmades

Article 10

Els drets dels grups d'immigrants recents, i de les comunitats lingüístiques sense territori han de ser contemplats en termes de relació entre els drets individuals dels immigrants i els drets col·lectius de la societat que els acull i distingint entre assimilació i integració⁴⁹⁷.

{Article 9

Els drets dels grups d'immigrants recents, i de les comunitats lingüístiques sense territori han de ser contemplats en termes de relació entre els drets individuals dels immigrants i els drets col·lectius de la societat que els acull i distingint entre assimilació i integració⁴⁹⁸.}

- Dret a l'evolució de les llengües⁴⁹⁹

Article 11

Totes les llengües han de poder evolucionar de manera natural i autònoma.

{Article 10

Totes les llengües han de poder evolucionar de manera natural i autònoma⁵⁰⁰.}

- Dret a la normativització i estandardització de les llengües

Article 12

Un estàndard té com a efecte el reforçament del sentiment de pertinença al grup i de la lleialtat lingüística, i ha de ser prou flexible com per incloure, almenys, els trets més rellevants de cada varietat.

{Article 11

Si tenim en compte que un estàndard té com a efecte el reforçament del sentiment de pertinença al grup i de la lleialtat lingüística, tots els parlants tenen dret a sentir com a propi el model proposat per a la llengua. aquest ha

---

⁴⁹⁷ Aquest article és un dels que més debat generà, com veurem més endavant. De fet la formulació d'aquest tercer esborrany no és la d'article, encara, sinó que és una simple declaració d'intencions o una exposició ideològica sobre el tema.

⁴⁹⁸ Només canvia la numeració de l'article.

⁴⁹⁹ L'observació que moltes llengües estan sotmeses a uns processos de substitució per causes no naturals: factors polítics, econòmics o socials, tots ells extralingüístics, féu plantejar l'equip de redacció sobre la necessitat de proclamar un dret que reconegués a les llengües la seva capacitat vital i el seu curs natural. L'interrogant planava igualment sobre els redactors: els factors extralingüístics poden esdevenir factors anomenats naturals?

⁵⁰⁰ Només canvia la numeració de l'article.

de ser acceptat per tota la població i ha de ser prou flexible com per incloure, almenys, els trets més rellevants de cada varietat.}

d) Títol primer

La comissió encarregada de redactar l'esborrany per sotmetre a discussió al Simposi de Gandia prengué una decisió des de la prudència: suprimí el contingut dels articles proposats per aquest títol perquè considerà que no havien estat prou elaborats i perquè encara generaven molts dubtes i fortes discrepàncies entre els propis redactors. S'estimà més reservar aquests articles per als debats posteriors i adreçar-los a les persones que s'haurien d'encarregar de la redacció sectorial de cada un dels temes. La comissió optà per informar els experts dels àmbits proposats dins d'aquest *règim lingüístic general*, nom que prengué provisionalment el Títol primer de la Declaració.

Un d'aquest temes fou precisament l'ensenyament en la llengua pròpia. El redactat que tenia a mans l'equip de redacció era el següent⁵⁰¹:

Dret a l'ensenyament

Article 12

Tothom té dret a rebre l'ensenyament en la llengua pròpia del territori.

1. La llengua pròpia ha de ser adequada per a aquesta funció.

2. En cas que la llengua pròpia no permeti un ensenyament adequat, aquest s'ha d'adaptar a la cultura pròpia i a la seva vida quotidiana per tal que l'ensenyament no imposi el model de coneixement que ha d'adquirir cada comunitat.

Article 13

Tothom té dret a ésser alfabetitzat en la seva llengua pròpia, a desenvolupar el coneixement adquirit i a disposar d'un sistema d'escriptura adequat a la llengua en qüestió que no estigui en contradicció amb la seva tradició cultural. Per tant,

1. Hom ha de garantir que la població alfabetitzada disposi de material a l'abast per consolidar el coneixement adquirit.

---

⁵⁰¹ El reproduïm tal i com quedà redactat en el tercer esborrany A de la Declaració. Aquest text, però, mai no es mostrà al grup d'experts.

2. Hom ha de garantir l'accés a la producció escrita en la llengua pròpia⁵⁰².

Article 14

Tothom té dret a l'accés al coneixement. Tenint en compte que les llengües de comunicació cultural varien tant en el temps com en l'espai, cal garantir el dret a la recerca i a l'accés als seus resultats.

Les discrepàncies més fortes se centraven en l'etnocentrisme d'aquest redactat. La qüestió de proclamar l'alfabetització com un dret, per exemple, és una qüestió etnocèntrica car oblida que l'escriptura s'ha desenvolupat de molt diverses maneres en totes les cultures, i pot fer pressuposar que l'alfabet és la seva millor forma; i oblida, està clar, altres maneres pertinents d'escriure: els sistemes sil·làbics, per exemple. L'acord de base és que a l'hora de redactar de nou les disposicions referents a l'ensenyament calia fer l'esforç de pensar en les diverses tradicions culturals⁵⁰³.

Pel que fa a la llengua d'ensenyament (d'alfabetització, com predica l'articulat anterior), si aquest es fa en una llengua que no és la pròpia marginaria sectors importants de la població (generalment gent gran i dones), tal com s'ha pogut experimentar en moltes experiències realitzades sobretot a l'Amèrica amazònica⁵⁰⁴. I també la Declaració havia de tenir en compte que fins i tot quan l'ensenyament (alfabetització) es fa en la llengua pròpia pot no reeixir en els seus objectius si no es disposa del material suficient i el professorat adequat, així com dels mitjans necessaris per a consolidar el coneixement adquirit. Per tant del dret a l'ensenyament n'haurien de derivar dos més com a mínim:

- el dret a l'accés a la producció escrita en la llengua pròpia i el dret de

---

⁵⁰² El primer interrogant rau en l'ús del terme llengua pròpia referit a l'ensenyament de la llengua, ja que, tal com hem vist en el punt anterior aquest és un terme jurídic català de dubtós rendiment, encara, en altres legislacions i de nul·les referències internacionals. A més, abans d'usar-lo s'hauria d'explicar conceptualment, cosa que no fa la Declaració, encara.

⁵⁰³ Carme Junyent apuntava com a punt de reflexió de pensar en l'efecte que produiria en la nostra societat la imposició d'un alfabet àrab, per exemple.

⁵⁰⁴ Sobre aquesta qüestió i sobre l'ensenyament de la llengua d'origen als immigrants recomanem la lectura de les ponències recollides en el llibre TILMATINE, Mohamed (dir.) *Enseignement des langues d'origine et immigration nord-africaine en Europe: Langue maternelle ou langue d'État?* Paris: INALCO/CEDREA-CRB, 1997.

produir en aquesta llengua;

- el dret a desenvolupar el coneixement adquirit, i a disposar d'un sistema d'escriptura adequat a la llengua en qüestió que no estigui en contradicció amb la tradició cultural de la comunitat.

D'altra banda cal afinar molt el dret a l'ensenyament, car tot ensenyament en una llengua estrangera comporta la difusió de cultures alienes i aquest és un handicap molt important a l'hora de comprendre el coneixement que s'ha d'adquirir⁵⁰⁵.

Els altres articles d'aquest esborrany que van ser motiu de polèmica i que van ser reservats per a noves sessions de treball foren els següents:

Article 15

Tothom té dret a rebre la informació en la llengua pròpia.

Article 16

Tot immigrant té dret a preservar la llengua pròpia.

1. L'administració receptora ha de preservar aquest dret sense conculcar el de la població autòctona i sense posar en perill la supervivència de la seva llengua.

2. Hom ha de garantir l'ensenyament de la llengua d'origen als fills dels immigrants almenys com a assignatura optativa.

Les reserves rauen en el fet que el concepte de llengua pròpia que deriva del text dels articles 15 i 16 desvirtua el seu propi concepte de llengua territorial i situa la qüestió a un nivell de pur dret individual. Segurament, aleshores, la seva aplicació resultaria del tot utòpica⁵⁰⁶.

---

⁵⁰⁵ Per demostrar aquest principi hom pot recórrer a molts exemples. Un de molt clar el va citar Carme Junyent en la reunió de la comissió: els dogon mesuren el temps segons els cicles de Venus, en cas de ser escolaritzats en francès han d'aprendre un cicle anual que no té res a veure amb el que regeix la seva vida quotidiana. Aquesta qüestió, que seria anecdòtica si no implicés un desajustament en el sistema cognitiu de l'infant, ens alertava un altre cop que el dret a l'ensenyament és complex i comporta una gran varietat de situacions a tenir en compte si no es vol incórrer en la parcialitat. Tal com pot il·lustrar l'exemple anterior, el problema no només és en quina llengua s'ensenyava sinó a partir de quin sistema lingüístic i cognitiu ho fem i en reconeixem el dret.

⁵⁰⁶ Un dels principals opositors a aquest redactat fou Lluís Jou que no només argumentà el que s'ha dit en el text sinó que s'oposà a aquella redacció per considerar-la contrària als interessos de la comunitat receptora. Calia, doncs, polir molt el redactat i solucionar i aclarir alguns afers conceptuals prou delicats.

4.4. Tercer esborrany: preliminars i preàmbul

4.4.1. La reunió del Comitè de traduccions i drets lingüístics del PEN

En el marc del *II Simposi Internacional de llengües europees i legislacions*, organitzat pel CIEMEN⁵⁰⁷ (en concret pel programa *Mercator: dret i legislació lingüística*), es reuní el CTDL del PEN Internacional. Un dels objectius principals de la reunió era la lectura i discussió del tercer esborrany de la Declaració juntament amb alguns membres de l'equip de redacció presents a Gandia.

Els Centres PEN que participaren en aquesta reunió foren els de Kenya, Uruguai, Suècia, Finlàndia, País Basc, Països Baixos, Escòcia, Catalunya, Gal·les, Polònia, Macedònia i França. Assistiren també a aquesta sessió de treball Alexander Blokh, Secretari general del PEN en aquells moments, Isidor Cònsul i Carles Torner, President i Secretari del CTDL respectivament, i Xavier Lamuela, sociolingüista i membre de l'equip de redacció de la *Declaració universal de drets lingüístics*. Quan l'agenda del Simposi els ho permetia, també prengueren part en les sessions de treball Vicent Franch, Manuel Alcaraz Ramos, Jukka Havu, Geirr Wiggen, Kjell Herberts, Marjut Aikio, Peter Hilpold, Antoni Milian, Aureli Argemí i Oriol Ramon, tots ells ponents en l'esmentat Simposi.

En la reunió del CTDL del PEN el seu secretari general féu una introducció per recordar als assistents el procés seguit d'ençà de la decisió del Comitè de fer una Declaració de drets lingüístics, presa a Mallorca el 1993. Explicà la importància de la col·laboració amb altres ONG i que la fita de la proclamació de la Declaració a Barcelona havia de ser l'objectiu principal de les activitats del CTDL fins el juny de 1996. S'acceptà la proposta per unanimitat i es prosseguí amb la lectura, el comentari i la formulació de propostes d'esmena del tercer esborrany de la

---

⁵⁰⁷ Amb la col·laboració de la *Direcció General de política lingüística de la Generalitat valenciana*, l'*Ajuntament de Gandia* i l'entitat *CEIC Alfons el Vell* de Gandia; i amb el suport de la Comissió Europea.

Declaració⁵⁰⁸.

En primer lloc els assistents feren notar que en la versió francesa els preliminars i el preàmbul s'anomenaven de la mateixa manera (*Préambule*). La proposta fou optar, com en català, pel mot *Préliminaires* en francès i *Preliminaries* en anglès, prou contrastats en textos de dret internacional; i el preàmbul continuava amb el mateix nom.

L'altra proposta prèvia fou que en els preliminars s'hi afegís un apartat on es recollís la història del CTDL i la declaració de Santiago de Compostel·la del PEN Internacional, i un altre text que esmentés la recent reunió d'Abbis Abbeba on, sota els auspicis de la UNESCO, es va tractar de drets lingüístics. El Centre de Kenya havia de fer arribar una proposta de redacció⁵⁰⁹.

A l'Annex 2⁵¹⁰ reproduïm el text del Tercer esborrany on hi incloem les modificacions que van ser proposades pels assistents a la reunió de treball. Aquestes propostes d'esmena havien de ser sotmeses a l'aprovació de l'equip de redacció abans de ser incloses al nou esborrany⁵¹¹.

Els altres punts tractats en la sessió de treball es poden resumir en quatre qüestions importants:

1. Es proposà un punt sobre l'ajuda al desenvolupament, on es digués que s'ha de tenir en compte la declaració i els seus principis. Potser això es podia incloure, segons alguns experts, en un punt sobre administració pública.

---

⁵⁰⁸ Els assistents a aquesta reunió disposaven de les versions del text en català, francès i anglès.

⁵⁰⁹ Aquest Centre no envià la seva proposta i l'equip de redacció tampoc no trobà motiu per incloure els acords d'aquesta reunió dins dels Preliminars perquè no aportaven res de nou als postulats de la resta de documents.

⁵¹⁰ Veg. el Document 5 de l'Annex 2.

⁵¹¹ Aquest text no suposa el Quart esborrany sinó un document de treball intern. Tal com es pot observar en l'esmentat document de l'Annex 2, hem ratllat els fragments que els experts consideraren que s'havien de suprimir, i hem subratllat els fragments que se suggeriren com a nova redacció.

2. Diversos centres PEN es van mostrar disposats a col·laborar en la redacció dels punts pendents: el PEN escocès en l'administració de justícia; el PEN basc en l'onomàstica; el PEN gal·lès i el PEN kenyà en mitjans de comunicació; el PEN finès i el polonès en el punt sobre cultura; el PEN suec es mostrà disposat a col·laborar però havia de reflexionar en quin punt; i el PEN flamenc expressà que volia rebre la nova versió del text per decidir-se. Va quedar molt clar un altre cop, però, que al capdavant és l'equip de redacció el responsable de redactar la totalitat de la Declaració, amb el suport, l'aportació i l'opinió, està clar, de totes les propostes rebudes.
3. Ned Thomas i Alexander Blokh es van oferir a revisar i corregir les versions anglesa i francesa respectivament, un cop enllestides.
4. El Secretari general del PEN demanà que el CTDL medités sobre l'especificitat de la missió dels escriptors en el terreny dels drets lingüístics, i en la redacció d'un text que, si més no de cara a l'ús intern del PEN, acompanyés la *Declaració universal de drets lingüístics*.

Pel que fa a les propostes concretes sobre el text, expliquem aquelles que afectaren la seva redacció o bé suposaren algun canvi significatiu en l'elaboració del quart esborrany⁵¹². Així, si mantenim l'ordre del Tercer esborrany, en primer lloc els membres del CTDL del PEN Internacional es referiren als Preliminars i suggeriren que, en el segon paràgraf, no calia citar el *Pacte internacional de drets econòmics, socials i culturals* si no conté cap disposició referida a la llengua⁵¹³. També suggerí la inclusió d'una frase que expliqués que aquests Pactes Internacionals tenen com a objectiu el desplegament de la *Declaració universal de drets humans*.

Una altra observació rellevant referida als Preliminars és en el paràgraf sisè. El

---

⁵¹² Tal com hem exposat anteriorment aquestes observacions les hem transcrit detallades en el Document 5 de l'Annex 2.

⁵¹³ Certament el Pacte esmentat no conté cap referència explícita a la llengua ni al dret lingüístic derivat de la no discriminació per raó de llengua. Tot i així l'equip decidí de mantenir la seva citació per la seva significació en el moment de realitzar-lo i també perquè el seu preàmbul postula el mateix que remarcàvem del *Pacte internacional de drets civils i polítics*.

CTDL del PEN proposà que es redactés diferent per evitar una lectura ambigua sobre la relació entre estructures polítiques i estructures estatals. Tot i així es manifestà d'acord en mantenir el lligam entre els drets lingüístics i els drets polítics, car l'objectiu de la Declaració és intervenir en aquest darrer àmbit per canviar la situació de moltes comunitats lingüístiques.

Pel que fa al Preàmbul, el debat s'intensificà en dos punts fonamentalment:

- Una qüestió d'estil en el paràgraf introductori dels eixos que s'han de tenir en compte per a garantir la vida de les llengües. La proposta de nova redacció, que no feia variar el contingut és la següent:

“Les amenaces que, en el moment actual, pressionen les comunitats lingüístiques sigui per la manca d'autogovern, per una demografia limitada o dispersa, per una economia precària, per una llengua no codificada o per un model cultural oposat al model en expansió, fan que aquestes llengües no puguin sobreviure si no es tenen en compte aquests eixos fonamentals:⁵¹⁴”.

- Una qüestió de fons: el dret col·lectiu

En el penúltim paràgraf del Preàmbul, que fa referència al nivell “territorial” de respecte als drets lingüístics, el CTDL del PEN no trobà apropiat el terme “A nivell de territoris” usat en el Tercer esborrany, i a més, la lectura d'aquest fragment generà el debat sobre els drets territorials, que introduí el desacord general entre els ponents. Com a solució, hom proposà que la definició de territori com a espai lingüístic s'emplacés al títol dedicat a conceptes generals i en el Preàmbul adoptar la fórmula del *nivell col·lectiu o comunitari* per a referir-se als drets col·lectius de les comunitats lingüístiques. En el mateix sentit, hom optà per demanar la supressió del darrer paràgraf del Preàmbul, ja que ni s'entenia del tot el seu contingut, ni es veia necessari donat que ja s'havien exposat els dos nivells del dret lingüístic.

En el Títol preliminar, encara anomenat de *Principis generals*, les aportacions i les

---

⁵¹⁴ Veg. Annex 2. Document 5.

discrepàncies es van basar fonamentalment en el fet, argumentat per algun sector del CTDL del PEN Internacional, que abans de definir comunitat lingüística⁵¹⁵ calia posar-se d'acord en la definició de territori, concepte cabdal, segons els defensors d'aquesta proposta⁵¹⁶, per al desenvolupament posterior dels drets que proclama la Declaració⁵¹⁷.

En l'article 10 les propostes es basaren en la realització d'una nova redacció que tingués en compte la definició d'assimilació i d'integració. Igualment, suggeriren un segon paràgraf d'aquest article o bé un nou article 11 on es reflectissin els drets de les comunitats autònomes.

---

⁵¹⁵ Que se suggerí en un redactat nou de l'article 2 (Veg. el Document 5 de l'Annex 2), on es declarava la comunitat i les persones que la componen com a subjectes de dret (el redactat diu com a titulars dels drets lingüístics).

⁵¹⁶ Ned Thomas, del PEN Gal·lès, defensà aquesta proposta.

⁵¹⁷ També, altres articles inclosos en aquest esborrany es veien afectats, en la seva redacció, per la definició de territori. És el cas dels articles 6 i 7, que hom també suggerí de refondre'ls en un de sol.

4.4.2. Vers el quart esborrany

Amb les propostes damunt la taula realitzades pel CTDL del PEN en la reunió de Gandia, l'equip de redacció es reuní el dia 15 de març de 1995. L'objectiu d'aquesta trobada era informar tots els membres de l'equip de redacció dels resultats de la reunió esmentada i meditar les propostes efectuades pels membres del CTDL. Això permetria, del cert, avançar vers un nou esborrany de la Declaració, el quart.

L'equip valorà molt positivament l'aportació del CTDL. Un cop analitzades les propostes acordà:

a) Pel que fa als Preliminars:

- Acceptar les modificacions del primer paràgraf.
- Encomanar a Jaume Vernet de revisar i redactar de nou els paràgrafs que contenen informació sobre Convencions i textos internacionals, d'acord amb els suggeriments del CTDL; a més s'acceptaren les esmenes proposades per aquest Comitè en aquests sis paràgrafs.
- Incorporar un nou paràgraf on se citessin les declaracions del PEN Club (la de Santiago de Compostel·la i la de Mallorca).
- Abans de prendre una decisió sobre el paràgraf on es parla d'invasió, colonització, etc. l'equip decidí esperar la proposta d'Alexandre Blokh.
- Incorporar els canvis suggerits en la redacció dels "atesos", car tots ells milloraven matisadament la redacció.

b) Pel que fa al Preàmbul:

- El primer canvi que s'introduí, a banda dels proposats per a la redacció dels primers paràgrafs, fou el nou redactat proposat per al cinquè paràgraf, on s'analitzen les amenaces que planen damunt les comunitats lingüístiques: manca d'autogovern, una demografia limitada o dispersa, una economia precària, una llengua no codificada o un model cultural oposat al model en expansió, i que introdueix una part important d'aquest

preàmbul com és l'enumeració dels eixos fonamentals per a garantir la supervivència de les llengües. En la redacció d'aquests eixos l'equip també acceptà les esmenes d'estil proposades pel CTDL.

- L'altre gran canvi generà un debat amb més profunditat i la solució adoptada, de moment, no semblà l'òptima. L'equip decidí suprimir els tres paràgrafs finals del preàmbul i integrar de manera molt simple els tres nivells de respecte als drets lingüístics que propugna la Declaració, que en el nou esborrany s'anomenaren "dimensions". Així aquestes són: la individual, la col·lectiva i la de relació solidària entre comunitats lingüístiques. Semblà que l'opció presa, tot i que no convenia del tot (com veurem més endavant) era la més fàcil de consensuar i no suposava una gran renúncia a cap dels nivells exposats en els anteriors esborranys.
- c) Pel que fa als principis generals del Títol preliminar
- Es redactà de nou l'article 1 amb dos apartats. El primer per a definir la llengua amb les seves funcions principals, per això s'optà inicialment per parlar de llengua com un fet sociocultural, car semblava una descripció més àmplia i ajustada a la realitat. I un segon apartat en què s'expressà la identitat col·lectiva de les llengües i el tret diferencial respecte a la percepció i la interpretació de la realitat que suposen, apartat que correspon a l'antic article 5.
  - Al nou article 2 l'equip de redacció decidí de començar a perfilar el subjecte de dret de la Declaració. Si l'opció inicial del document era d'intentar reflectir el fenomen lingüístic com un fet social i el dret que es deriva com a col·lectiu, el subjecte d'aquest dret havia de ser, està clar, la comunitat lingüística. L'equip, però, afegí un altre subjecte (els individus que la componen) per no tancar cap porta a l'exercici individual de la llengua en el si d'una comunitat; i mostrà la preponderància de la llengua de la comunitat sigui quin sigui l'idioma majoritari del territori. Ben aviat es veié una gran mancança en aquest article: encara no havia definit comunitat lingüística i ja se li atorgava l'estatus de subjecte de dret.

L'equip de redacció afegí, també, un segon apartat a aquest article, per establir que els drets reconeguts poden atribuir-se a les persones físiques i a les jurídiques (en el nostre cas, la comunitat).

- La proposta del CTDL referent a establir la definició de territori abans de redactar els nous articles 6, 7 i 8, s'acceptà com un repte que calia resoldre força aviat. L'equip donà moltes voltes a aquest afer i es proposà una reflexió acurada sobre el tema, però també interpretà que no era un debat aïllat car no es podia parlar de territorialitat sense pensar en la historicitat relativa a les comunitats que ocupen el territori. El debat s'ajornà per a la següent reunió i, mentre, es mantingueren els articles tal i com s'havien redactat en l'anterior esborrany.
- La decisió de deixar el debat per una altra sessió afectà també el debat dels articles que seguien, el 9, 10, 11 i 12, que, de retruc, també depenien de la decisió final dels membres de l'equip de redacció sobre els aspectes comentats en el punt anterior.
- Afegí dos articles de nova creació: el 13 per garantir que la Declaració no fos interpretada contra un estatus superior d'una llengua dins d'un estat, o una normativa o política lingüística més afavoridora. I el 14 que cercava el compromís dels estats en la informació de drets i deures a tots els agents implicats.

d) Pel que fa a l'articulat

Aquest punt fou el que més avançà després de Gandia. De fet en la reunió del dia 15 de març de 1995, l'equip de redacció decidí l'estructura de l'articulat i dividí les tasques, per àmbits i sectors, i les adjudicà a cada un dels membres⁵¹⁸. La nova estructura mantingué el Títol primer (*Règim lingüístic general*) i el subdividí en vuit seccions que corresponien als àmbits d'ús de les llengües on calia aplicar els principis i les disposicions de la Declaració. Aquestes seccions foren, en aquest ordre: institucions generals i territorials; administració pública (dividida a la vegada en capítols: ús oficial, dret a adreçar-se per escrit, atenció oral, administració local,

---

⁵¹⁸ Veg. l'apartat 3.2.3. d'aquest treball, reunió del 15 de març de 1995.

formularis i impresos, sistemes de traducció; publicació de les lleis i les normes; llengua de les assemblees legislatives; administració de justícia; registres públics; documents públics); ensenyament; onomàstica; mitjans de comunicació; noves tecnologies; cultura; i àmbit socioeconòmic. Es mantenia, a més, un títol, el segon, per a les situacions especials: illots, fet migratori i comunitats nòmades.

Decidit el nou esquema i els àmbits d'aplicació dels drets lingüístics, el compromís de l'equip fou de redactar, abans del 21 d'abril, les propostes de cada un dels àmbits. D'aquesta manera, en la següent reunió, a banda de debatre els temes proposats anteriorment, també es podien debatre les propostes sectorials realitzades.

Com es pot deduir de la lectura del quart esborrany, la secció dedicada a l'administració pública tenia una extensió molt desigual respecte de la resta de seccions⁵¹⁹, fet que deixà damunt la taula una revisió profunda de la proposta.

---

⁵¹⁹ El propi autor de la proposta, en Joan Ramon Solé, reconegué l'excés de la redacció i es proposà de condensar en menys articles les disposicions referides a l'administració pública.

4.5. Quart esborrany: àmbits i sectors d'aplicació dels drets lingüístics

4.5.1. Canvis proposats en algunes seccions

El dia 26 d'abril de 1995 l'equip de redacció es reuní per avançar en la revisió del text (en aquest cas, del quart esborrany). Vist que encara no hi havia cap decisió presa sobre el redactat d'alguns dels paràgrafs dels preliminars i el preàmbul, hom decidí tractar primer els principis generals declarats en el títol preliminar i seguir per les seccions d'onomàstica i cultura, donat que alguns dels redactors de les altres seccions no havien pogut assistir a aquesta sessió de treball. De tota manera, donat l'estat avançat de la redacció del Preàmbul l'equip de redacció acceptà com a bona la proposta realitzada per Isidor Marí, en la qual proposà de suprimir els tres darrers punts⁵²⁰, atès que no era necessària la descripció dels nivells de respecte als drets lingüístics perquè aquest tret pertanyia justament a l'articulat de la Declaració. Per tant hom optà per definir el marc d'adscripció de la Declaració per aclarir la seva intencionalitat final: reforçar les institucions internacionals capaces de garantir un desenvolupament sostenible i equitatiu i propiciar els respecte dels drets lingüístics en les tres dimensions individual, col·lectiva i solidària, que així quedaven reflectits els tres nivells suprimits del redactat en el cinquè esborrany⁵²¹.

a) Principis generals

L'equip, vista la proposta del CTDL del PEN Internacional, que encara era vigent perquè no s'havia resolt, decidí de crear un nou títol dins de la Declaració on s'exposessin les definicions de territori (i també d'espai territorial i de llengua territorial), de poble, de comunitat lingüística, de grup lingüístic i de llengua

---

⁵²⁰ Recordem que aquest fou un punt important de discordança del CTDL del PEN Internacional, i que en cap cas es veien prou clares ni la seva redacció ni la seva inclusió en el Preàmbul.

⁵²¹ El redactat del cinquè esborrany diu textualment: "La present Declaració s'inscriu en el marc de reforçament de les institucions internacionals capaces de garantir un desenvolupament sostenible i equitatiu per a tota la humanitat i té com a finalitat de propiciar el respecte dels drets lingüístics a tres dimensions indefugibles: la individual, la col·lectiva i la de relació solidària entre comunitats lingüístiques".

històrica, com a proposta. En aquest nou títol (que s'anomenaria *Títol preliminar*⁵²²), hom hauria d'establir els drets proclamats en la Declaració a partir d'una gradació o continuum començant per la comunitat lingüística, continuant pel grup lingüístic, i acabant amb la definició dels drets individuals o personals. La proposta s'acceptà com a bona i hom es proposà de reflexionar-hi per a la reunió de maig.

Pel que fa als principis generals, ara dins del Títol I de la Declaració, el debat se centrà en alguns aspectes dels articles 1, 2, 8, 10 i 13.

- Article 1: la llengua com a fenomen sociocultural no és cap instrument sinó que és un *mitjà* de cohesió, d'identificació) i també de *comunicació*. Centrar-se en la capacitat expressiva de la llengua, com ho feia el quart esborrany, era limitar-ne la seva funcionalitat i el seu camp d'acció així com restringir la capacitat col·lectiva inherent a la pròpia llengua. Per això l'equip optà per tornar als orígens i substituir el mot *expressió* pel contingut, molt més extens i plausible, de *comunicació* en l'apartat a. d'aquest article.
- Article 2: hom no entenia el final d'aquest article⁵²³, i, curiosament, ningú no hi estava d'acord, en canvi s'havia mantingut fins aleshores. De fet no tenia cap sentit la seva inclusió en un article on s'expressava amb prou claredat qui és el subjecte de dret segons la Declaració⁵²⁴.
- Article 8: en aquest punt es començà a aplicar un canvi d'orientació que ja començaria a tenir-se en compte d'ençà d'aquella reunió. Si hom havia definit la comunitat com a subjecte de dret, calia mantenir la coherència durant tot el text, per tant, en aquest article es feia necessària la inversió de l'ordre del subjecte. Així, on hom havia escrit "*de tota persona i tota comunitat lingüística*", passà a redactar segons la fórmula consensuada "*Tota comunitat lingüística i tota persona*", que, tot i semblar insignificant,

---

⁵²² Això provocà que l'anterior Títol preliminar, dedicat als principis generals, passés a ser el *Títol I*.

⁵²³ La cita textual d'aquest final, tal com consta en el Quart esborrany és: "*Els drets reconeguts en aquesta Declaració són atribuïts tant a les persones físiques com a les jurídiques*".

⁵²⁴ Hom realitzà un canvi lèxic que tenia la seva importància: el canvi de *componen* (els individus componen la comunitat) per l'anterior mot, *composen* (els individus no composen la comunitat).

determinaria l'enfocament global de la resta de la Declaració.

- Article 10: l'equip reflexionà la proposta del CTDL⁵²⁵ i proposà un nou redactat d'aquest article que, amb un contingut semblant (el respecte per l'evolució natural de les llengües), optés per formular-lo atribuint el dret a la comunitat que pot preservar el seu sistema lingüístic sense que ningú no interfereixi (induint o forçant) en la seva evolució⁵²⁶.
- Article 13: primer de tot, hom decidí de canviar el mot "*Estats*" per l'expressió "*poders públics*" ja que és un terme més ampli, que engloba els estaments oficials, sigui quin sigui el seu rang: internacionals, estatals, regionals, locals, etc. En segon lloc, l'equip desplaçà aquest article vers les *Disposicions finals*, de nova creació en el cinquè esberrany, per tal de donar més rellevància als compromisos que han d'adquirir els poders públics davant dels principis d'aquesta Declaració⁵²⁷. Fou un altre punt per a la reflexió de cara a la nova reunió: quins són aquests compromisos i com s'haurien de redactar en les disposicions finals?

b) Secció II: administració pública

Els canvis introduïts en aquesta secció afecten en primer lloc la numeració dels articles. Per facilitar la comprensió a l'hora de debatre'ls l'equip convingué de numerar-los, tot i que aquesta numeració fos encara provisional. En la present secció es van suprimir els capítols que es convertiren en articles temàtics, així se simplificà l'estructura global de la Declaració.

---

⁵²⁵ Veg. l'apartat 4.4.1. d'aquest treball.

⁵²⁶ El nou article 10 es redactà, de moment amb una forma ben simple: "*Tota comunitat lingüística té dret a preservar el seu sistema lingüístic sense interferències induïdes o forçades*".

⁵²⁷ La decisió de crear un nou apartat al final del document que reculli els compromisos que haurien d'adquirir els poders públics per tal de garantir el respecte als drets proclamats i la seva promoció, esdevingué una de les novetats remarcables en el pas del quart al cinquè esberrany, ja que permetia d'una banda alliberar el Títol I d'un contingut que no li pertocava, i d'altra banda obria un espai nou de contingut per a dibuixar aquest aspecte de la Declaració, encara no contemplat en edicions anteriors.

Pel que fa al contingut, els canvis introduïts són els següents:

- s'eliminà el qualificatiu *minoritari o minoritària* referit a la llengua; i
- l'expressió "*poders públics*" restaren així, amb la denominació global, sense el complement del mot "*Estats*", pel mateix motiu exposat anteriorment.

Hom convingué, a més que calia una revisió amb profunditat d'aquesta secció per simplificar l'expressió i el contingut.

c) Secció IV: onomàstica

Aquesta secció s'anomenà definitivament onomàstica, que és el terme que pot englobar el contingut de la resta (toponímia, etnonímia, glotonímia i antroponímia). Per Carme Junyent l'onomàstica "*és la part de la llengua que connecta de manera més evident la història d'un territori amb el codi lingüístic que s'hi ha creat*⁵²⁸." Això fa que l'onomàstica sigui la part més vulnerable i la part que molt sovint ha estat emprada com a factor de domini i també d'escarni. Es veié molt clar que la Declaració havia de redactar uns drets encaminats a la preservació dels topònims, etnònims, glotònims⁵²⁹ i antropònims⁵³⁰ que frenessin la seva destrucció.

També hi hagué acord en el fet que els sistemes onomàstics són indestruïbles del territori i manllevar-los, canviar-los o anomenar-los despectivament, suposa un greuge i una vulneració dels drets lingüístics dels pobles⁵³¹.

---

⁵²⁸ Cita extreta dels apunts presos per l'autor d'aquest treball durant la reunió de treball. La considerem una cita textual perquè va ser anotada com a cita literal les notes esmentades.

⁵²⁹ Els etnònims i glotònims han de ser els que cada poble empra per autodesignar-se i per designar la llengua pròpia. L'ús dels termes despectius representa una conculcació del dret a autodesignar-se i, encara més greu, a la dignitat dels pobles.

⁵³⁰ Els antropònims lliguen l'individu amb la seva comunitat i tenen una funció cultural i social molt clara, per tant és un dret tan important com el de preservar la pròpia cultura.

⁵³¹ Pensem en els casos dels noms neocolonials de Nova Zelanda, Nova Anglaterra, Nova Lisboa, etc., noms que pretenen esborrar l'empremta dels pobles autòctons i imposar una nova visió del món i, està clar, una nova llengua.

A la pràctica la decisió fou de condensar els drets expressats en el quart esborrany en només quatre articles repartits de la següent manera:

- Article C.1: on es definia el dret dels pobles a preservar el seu sistema onomàstic i a fer ús dels noms propis en la seva llengua pròpia.
- Article C.2: dedicat a la toponímia, al dret a preservar-la i a usar els topònims propis en la llengua de cada comunitat.
- Article C.3: que assegura el dret a l'ús del glotònim propi i a no usar termes despectius per designar pobles o comunitats.
- Article C.4: dret individual a l'ús de l'antropònim en la llengua que li és pròpia.

d) Secció VI: cultura

Els canvis introduïts en aquesta secció afecten només el subjecte de dret d'alguns articles⁵³².

En el cinquè esborrany s'hi introduïren les disposicions de les seccions III (ensenyament) i V (mitjans de comunicació i noves tecnologies), tal i com les proposaren els seus autors, sense fer-ne discussió ni esmenes car la proposta arribà just per introduir-la a l'esborrany, sense temps perquè ningú no la pogués revisar⁵³³. Amb aquestes dues seccions, però, es començava a completar la part de l'articulat.

La resta de modificacions realitzades al quart esborrany vers el cinquè afecten només la redacció⁵³⁴.

---

⁵³² Els cinc paràgrafs de l'article E.3, que canvia la fórmula individual "*els seus parlants tenen el dret...*", a la col·lectiva "*Tota comunitat lingüística*".

⁵³³ Veg. aquestes propostes al Cinquè esborrany, reproduït en l'Annex 2. Document 7.

⁵³⁴ Les incloem en el Cinquè esborrany. Annex 2. Document 7.

4.6. Cinquè esborrany

4.6.1. Definicions i principis generals

a) Títol preliminar: definicions⁵³⁵

L'equip, a instàncies de la coordinació, reflexionà sobre la proposta de redacció del Títol preliminar, car, com ja hem dit més amunt aquest era cabdal per a configurar la resta de principis de la Declaració. Hom havia ajornat el debat per manca d'una proposta concreta. Els problemes dels membres de la coordinació⁵³⁶, eren profunds car molt sovint entraven en contradicció amb les visions i els enfocaments més contrastats del dret i de la pròpia sociolingüística. Definir la comunitat lingüística com a ens històric i territorial alhora, per exemple, no entroncava amb cap corrent clar del dret internacional⁵³⁷, i menys quan hom volia atorgar a aquesta comunitat l'estatus de subjecte d'aquest dret. Així, la voluntat del grup de treball fou d'oferir un primer text per al debat i no pas un redactat que s'acostés al definitiu. Si hom observa el redactat del Títol preliminar que conté el sisè esborrany s'adonarà que encara no gosa traçar la redacció definitiva de principi de dret, com s'havia fet en les altres seccions sinó que ofereix unes propostes per a la reflexió. De primer es van acordar cinc articles. Vegem-los.

- Article 1: territori, espai territorial i llengua territorial

De fet la definició que es proposà feia referència només al territori, però es mantingueren la resta de termes perquè algun membre de l'equip de redacció demanà que no s'excloués, de moment, la possibilitat d'anomenar el territori d'una altra forma o bé de completar la seva definició amb la

---

⁵³⁵ Les aportacions realitzades i els canvis introduïts els reproduïm al Sisè esborrany, Annex 2. Document 8.

⁵³⁶ Isidor Marí col·laborà amb la coordinació en aquesta tasca.

⁵³⁷ Hem explicat aquesta qüestió en el segon punt d'aquest treball bo i repassant les disposicions i els documents més importants dels organismes institucionals.

d'altres termes adjacents. Territori, doncs, és, en primera definició, una àrea geogràfica de desenvolupament natural. S'apuntaren en aquest punt dues qüestions a reflexionar: quan hom parla de territori referit a l'espai natural on es desenvolupa una llengua, s'ha de limitar a definir-lo com a àrea geogràfica? Tots sabem que l'espai de desenvolupament d'una llengua no només es realitza en un indret sinó en una societat i amb unes funcions determinades. Per tant, potser el debat hauria d'anar vers una nova redacció que tingués present l'àrea geogràfica, social i funcional d'expansió d'una llengua. Quedava damunt la taula.

Allò que semblava incontestable, de moment, era que el territori (definit àmpliament) esdevenia l'espai de desenvolupament *col·lectiu*⁵³⁸, de la cultura, la història, les tradicions i la llengua pròpies d'un poble.

- Article 2: poble

En la proposta dels coordinadors primer es constata que no hi ha una definició unànime de poble i que aquesta és, necessàriament una noció dinàmica (està sotmesa a l'evolució o la regressió de les comunitats humanes), però que aquest tret no pot ser el factor que negui la seva existència i, menys, els drets col·lectius de què han de gaudir els pobles. Hom també considerarà rellevant la qualitat de la voluntat col·lectiva d'una comunitat humana per esdevenir poble: cal, per això, que tingui una referència comuna a una cultura i a una tradició històrica i que aquestes es desenvolupin en un territori⁵³⁹ determinat.

- Article 3: comunitat lingüística

El concepte de comunitat lingüística s'inscriu dins d'aquesta "gradació" establerta des del territori al poble, car es tracta d'un col·lectiu de persones que ha decidit voluntàriament (o a través d'una evolució històrica natural) d'erigir-se com a poble, i ha desenvolupat una llengua comú (com a mitjà

---

⁵³⁸ Subratllem aquest mot perquè esdevindrà l'eix de la definició definitiva de territori.

⁵³⁹ Un altre cop, una definició depenia d'una altra anterior, i aquesta era, està clar la de territori.

d'intercomunicació i d'interpretació del món) dins d'un territori determinat (geogràfic, social i funcional).

- Article 4: integració i assimilació

Aquest és un dels temes més controvertits que fins ara havia afrontat la coordinació car es tracta d'un afer que afecta la llibertat individual d'elecció i, depèn de com es plantegi podria conculcar els drets dels individus d'altres comunitats lingüístiques que viuen en el territori d'aquesta. Per això la Declaració s'havia d'esforçar a fer una definició positiva de tots dos termes⁵⁴⁰. Hom optà per definir integració i assimilació com la relació que qualsevol persona pot establir amb la comunitat lingüística receptora: la relació d'integració és un deure i la relació d'assimilació és una opció individual.

L'acord en aquest punt fou general. L'equip, però, expressà que encara hi havia molts matisos a debatre i a polir, i que, malgrat que ja s'havia encetat el camí de la definició, encara no s'havia concretat. Foren els deures per a la propera sessió de treball.

- Article 5: l'estàndard

Vet ací un definició que arribava dels principis generals⁵⁴¹ i que semblà que s'havia d'incloure en el Títol preliminar com a punt cabdal per a assegurar un desenvolupament ple de la llengua. La coordinació ho entengué així i exposà els motius: l'estàndard reforça el sentiment de pertinença al grup i la lleialtat lingüística, i ha d'incloure els trets més rellevants de totes les varietats. Però no el definí. Exposà que calia formular aquest tema com un dret i que potser

---

⁵⁴⁰ Hom tingué en compte els articles publicats en aquelles dates al diari francès "Le Monde", arrel del debat generat a França, sobretot entre sociòlegs i polítics, sobre aquesta temàtica tan delicada. El fet és que la majoria de sociòlegs progressistes francesos declinaven tots dos termes perquè consideraven que atemptaven contra la llibertat d'elecció dels immigrants a l'hora de triar el seu encaix en la societat receptora. Altres veus vingudes dels sectors més conservadors no donaven cap marge a la lliure elecció i propugnaven una integració assimilista per decret. Entre ambdues posicions, algunes veus molt tímides vingudes de persones com Robert Lafont o Louis Calvet entre d'altres (la majoria nascudes de la perifèria francesa), s'inclinaven per establir una relació entre el dret i el deure d'integrar-se.

⁵⁴¹ En el Cinquè esborrany, aquest és l'article 11.

una bona opció seria integrar-lo de nou en els principis generals.

b) Títol primer: principis generals⁵⁴²

Amb la inclusió del nou articulat del Títol preliminar, la numeració dels articles d'aquest Títol primer, anomenat de *Principis generals*, es veié afectada. Així, es començà la numeració a partir de l'article 6 (que corresponia a l'antic article 1⁵⁴³).

Les opcions d'esmena de l'equip de redacció se centraren en:

- Article 8

Nova redacció obeint criteris d'ordre estilístic.

- Article 9

Hom va decidir desplaçar aquest article des de la part final d'aquest títol fins a aquesta posició perquè es va considerar que el dret de preservació de la llengua pròpia (i del propi sistema lingüístic) havia d'ocupar un dels primers llocs, abans que la resta de drets promulgats en aquest títol.

- Article 11

Es considerà que el dret de desenvolupar les activitats públiques en la llengua pròpia del territori i el dret d'ús individual de la llengua en l'àmbit familiar i personal podien ser complementaris, però el segon mai no havia de conculcar el primer. Per això es posaren en un mateix article, refonent els articles 5 i 6 del cinquè esborrany i polint les reiteracions i repeticions⁵⁴⁴.

- Article 12

---

⁵⁴² En la reproducció del sisè esborrany hem subratllat les noves aportacions i hem ratllat els fragments que han estat suprimits o desplaçats a un altre article. Veg. Annex 2. Document 8.

⁵⁴³ A l'Annex 2 hem realitzat un quadre sinòptic que reproduïx l'evolució dels articles en els diversos esborranys de la Declaració.

⁵⁴⁴ Així, la redacció final d'aquest article quedà de la següent manera:

"Article 11

a. *Tothom té dret a desenvolupar totes les activitats públiques en la seva llengua si és la pròpia del territori on resideix.*

b. *En l'àmbit personal i familiar tothom té dret a usar la seva llengua".*

Sense un convenciment total s'optà per l'expressió plurilingüisme com a terme més estès per a definir el dret a saber i usar més d'una llengua. En aquest punt l'equip de redacció esperava l'opinió de la resta d'experts internacionals per a aplicar el terme de més predicació arreu.

- Article 13

Continuava el debat sobre els drets dels grups d'immigrants en un territori. En la nova redacció s'observa un petit pas endavant en el concepte de la relació que hi ha d'haver entre els drets individuals de les persones que pertanyen a aquests grups i els drets col·lectius de la societat que les acull⁵⁴⁵.

c) Secció I: administració pública⁵⁴⁶

Ja es va constatar en la sessió de treball anterior que la secció referida a l'administració pública era massa extensa i que en alguns dels seus articles no s'exposaven els principis generals que havia de promulgar la Declaració, sinó que ja s'hi explicaven els detalls de la seva aplicació. Va facilitar la tasca de simplificació i reducció del contingut de l'articulat la decisió presa anteriorment de dedicar un títol específic o bé les disposicions finals a descriure els compromisos dels poders públics que deriven de l'aplicació dels principis de la Declaració.

Per aquests motius, hom decidí, a banda d'una nova numeració dels articles i de les seccions, també una retallada important en alguns d'ells per transformar-los així en principis més generals. És el cas, per exemple, de l'antic article A.3⁵⁴⁷, que abans descrivia com els poders públics havien de garantir l'atenció oral en la llengua del territori, i ho feia extensament, i que en la nova redacció exposa el principi general en què s'ha de basar l'aplicació d'aquest dret (article 17 del sisè

---

⁵⁴⁵ Ja hem explicat que la segona part d'aquest article, referida a la integració i a l'assimilació mereixé un article propi dins del Títol preliminar. Es tracta del nou article 4.

⁵⁴⁶ Totes les seccions del Títol segon (Règim lingüístic general), avancen un graó. Així aquesta, concretament, és l'anterior Secció II.

⁵⁴⁷ Veg. Annex 2. Document 7.

esborrany).

També es feu l'esforç d'unificar el subjecte de dret en *la comunitat lingüística*, quan aquest feia referència al col·lectiu, i en *tothom* quan aquest es referia a la persona.

Finalment, la darrera opció presa referent a aquesta secció fou l'eliminació dels condicionants⁵⁴⁸ que expressaven alguns dels seus articles per aplicar el dret lingüístic. Aquesta limitació o condicionament es considerà del tot contrària a l'orientació general de la Declaració. Mai el nombre de parlants no pot ser un factor excloent en l'aplicació del dret, altrament estaríem redactant un document contrari a la seva motivació inicial. De fet, tots els drets lingüístics es poden veure conculcats quan el nombre de parlants d'una llengua és reduït i no fa rendible la inversió de temps, esforços i diners. L'amenaça més gran de moltes llengües és que el seu nombre de parlants no fa rendible cap inversió en cap àmbit, no són econòmicament viables⁵⁴⁹.

Per tant, aquesta Secció es reorientà seguint la base que la relació de la comunitat lingüística amb l'administració s'ha de realitzar, sempre, en la llengua pròpia de la comunitat dins del territori d'implantació. A partir d'aquest dret inalienable i indefugible, l'equip traçà els estaments on calia aplicar-lo: totes les administracions, els formularis, impresos i models escrits, els sistemes de traducció, la publicació de les lleis i les normes, en les assemblees legislatives, en l'administració de justícia, en els registres públics i en els documents públics.

d) Secció II: ensenyament

L'equip de redacció feu l'esforç d'ordenar els principis exposats en aquesta secció i

---

⁵⁴⁸ Condicionants reflectits en l'enunciat "*llengües amb un nombre raonable de parlants*".

⁵⁴⁹ Carme Junyent proposà de tenir en compte alguna referència explícita als costos de la pèrdua d'una llengua i no el cost del seu manteniment. Si el manteniment d'una llengua es considera un valor, la seva pèrdua és un cost equiparable, massa elevat, al qual cal afegir el cost de la situació de marginació que aquesta pèrdua genera.

de redactar-los en format de drets. Així, els tres primers articles dedicats a l'ensenyament expressen els principis generals de: el dret de les comunitats a decidir el grau de presència de la seva llengua en l'ensenyament; el dret de la comunitat lingüística a disposar de tots els recursos per poder garantir l'ensenyament en/i la pròpia llengua; i el dret a conèixer el patrimoni cultural i a adquirir el màxim domini de la cultura pròpia.

Els altres principis referits a l'ensenyament són més concrets i tendeixen a garantir la presència de la llengua pròpia i d'altres llengües a l'ensenyament, per tal de contribuir a la pau i l'harmonia lingüístiques i al coneixement del patrimoni que ofereix la diversitat lingüística.

També hom acordà de suprimir, dels articles que la usaven, la frase "*si així ho desitja la comunitat*", primer perquè la voluntat de la comunitat lingüística ja quedava assegurada en els tres primers articles de la secció, i segon perquè no es considerà pertinent de fer dependre un principi general del desig de la comunitat, bo i pensant en els casos en què aquestes han perdut llur autoestima o han relegat la llengua pròpia a usos familiars i privats.

Antoni Milian suggerí alguns temes a debatre. El primer interrogant que li posava la redacció dels drets relatius a l'ensenyament és si havia de recollir el dret dels infants a obtenir el coneixement suficient i correcte de la llengua majoritària del territori on vivien durant la seva escolarització. L'equip de redacció no acceptà aquest dret redactat o afirmat d'aquesta forma, car en molts casos el seu reconeixement suposaria la conculcació dels drets de la llengua pròpia i també anava en contra de l'esperit d'equilibri equitatiu (o de compensació equitativa) que pretenia donar la Declaració. S'optà, però, per reconèixer el dret d'aprendre qualsevol altra llengua que servís com a eina de comunicació amb altres comunitats lingüístiques.

L'altre tema proposat per Antoni Milian derivava de l'anterior: com es pot garantir els drets dels infants pertanyents a una minoria (encara que aquesta sigui

l'autòctona del territori) sense cap discriminació en relació als infants que pertanyen a la majoria? En la mateixa línia que abans, l'equip optà per continuar amb l'esperit d'atorgar els drets a les comunitats lingüístiques del territori i de reflexionar com es podien garantir en l'ensenyament, els drets dels infants que parlen altres llengües, però que en cap cas s'havia de refer o retocar el principi general per entrar en una casuística molt important, del cert, però no pertinent com a formulació principal⁵⁵⁰.

e) Secció III: onomàstica

S'optà per regularitzar el subjecte de dret, que en el Cinquè esborrany es proclamava com a "*Tots els pobles*", per l'adoptat en la resta del document "*Totes les comunitats lingüístiques*".

D'altra banda, hom observà l'error de declarar que les responsables de la supressió, alteració o adaptació dels topònims eren només les potències alienes. Per això s'optà per la utilització de l'adverbi *arbitràriament*, com a indicador de l'acció volguda de qualsevol cojuntura política damunt dels canvis de toponímia⁵⁵¹.

Finalment, l'equip optà pel principi que tota persona té el dret a ser designat com desitgi ser-ho, i excloure l'oració que fa referència al rebuig de les designacions despectives, perquè considerà que un mateix no s'anomena mai despectivament a ell mateix, per tant no calia reiterar la mateixa idea dos cops. D'aquesta manera, també s'obviava l'orientació negativa que en tot moment es volgué excloure del redactat de la Declaració.

---

⁵⁵⁰ Les observacions del professor Milian, però, partien de la constatació que per a molts infants en edat escolar l'aprenentatge de la llengua de l'estat (en alguns casos de l'estat colonial) significava la possibilitat real d'obtenir més avantatges de cara als ensenyaments superiors i obrir-se més portes de cara al futur. Certament aquest punt de partida no és fals, però per a l'equip de redacció no esdevenia un bon començament, car hom no podia redactar cap dret partint d'un principi de discriminació. Calia, si més no, trobar l'equilibri entre el dret d'aprendre i estudiar en la pròpia llengua i el dret a aprendre qualsevol altra llengua que permeti el desenvolupament personal de l'infant sense cap limitació. Per això la inclusió de l'article 34 del sisè esborrany, que en posteriors documents evolucionarà amb més cos.

⁵⁵¹ Veg. l'Article 36.2 del Sisè esborrany. Annex 2. Document 8.

f) Secció IV: mitjans de comunicació i noves tecnologies

Els canvis realitzats en aquesta secció també equivalen al criteri d'unificació del document pel que fa al subjecte de dret i a la voluntat d'arribar a redactar només principis generals i deixar per un altre títol les mesures d'aplicabilitat d'aquests. És aquest el motiu pel qual se suprimiren els tres darrers articles de la secció⁵⁵².

Hom decidí, també, de demanar al responsable de la redacció dels articles d'aquest àmbit, que en redactés algun més fent referència explícita a l'ús de les llengües en les noves tecnologies.

g) Secció V: cultura

Amb la mateixa voluntat que en la secció anterior hom es decidí a simplificar i unificar, criteris que no van suposar un canvi d'enfocament del contingut global de la secció, tret del fet que l'equip considerà bàsic el principi de dret que totes les comunitats lingüístiques han de poder usar la seva llengua i mantenir-la i potenciar-la en totes les manifestacions i expressions culturals, plenament i sense que cap cultura aliena n'impedeixi el desplegament. La resta deriva d'aquest principi general.

h) Secció VI: àmbit socioeconòmic

El treball de l'equip va ser idèntic en cada un dels àmbits treballats. Tampoc en aquest cas s'introduïren canvis que afectessin el contingut; sí, però, que s'esmenaren algunes qüestions d'estil i també s'intentaren redactar els articles de manera més entenedora.

i) Títol IV: obligacions dels poders públics

---

⁵⁵² Articles D.4, D.5 i D.6 del Cinquè esberrany que preveïen les mesures que calia aplicar per aconseguir la plenitud dels drets proclamats. De moment aquests articles es desplaçaren al Títol IV, de nova creació al Sisè esberrany, dedicat a les obligacions dels poders públics.

Durant el debat sobre els articles anteriors anaven sorgint alguns interrogants sobre com s'havien de formular les obligacions dels poders públics derivades de l'aplicació dels principis de la Declaració. En un primer moment semblà oportú de crear un nou títol destinat a aplegar tots aquests deures i formular-los com a disposicions d'obligat compliment per part dels poders públics. Com ja veurem més endavant, aquest debat tornaria a sorgir ja que l'equip tenia el convenciment que estava redactant una Declaració de drets o de principis i les obligacions derivades del seu desplegament les havia de contemplar la reglamentació posterior; és per això que, de moment, s'optà per tenir present aquest afer i trobar la fórmula de citar-ho de manera genèrica, sense descriure'n el contingut concret.

4.7. Sisè esborrany

4.7.1. Debat sobre el text: revisió en profunditat del Preàmbul, el Títol preliminar (definicions) i el Títol primer (principis generals)

La reflexió de la reunió del dia 21 de juny de 1995 se centrà en adequar el contingut del Preàmbul als criteris generals de la Declaració i a tornar a les definicions exposades en el Títol preliminar, que, com ja es pot anar observant fou la part on l'equip hagué d'esmerçar més esforços. Els retocs i els avenços en les parts esmentades també afectaren el Títol primer, que, dedicat als principis generals, evidentment havia de partir de les definicions del títol anterior. Analitzem els canvis realitzats en aquestes tres parts.

a) Preàmbul

L'estructura i el contingut del preàmbul semblaren adequats, però hom optà per ajustar algunes imprecisions de redacció i d'altres que afectaren el contingut, per tal d'oferir un discurs més positiu de la diversitat:

- El primer paràgraf es redactà més coherentment per tal d'assegurar el lligam amb el contingut dels Preliminars: "*la situació de cada llengua és, doncs, el resultat [...]'*", on la partícula doncs feia la funció d'enllaç amb el contingut exposat fins aquell moment i feia explícita la continuïtat volguda de continguts entre una part i l'altra. En la segona part d'aquest primer paràgraf l'equip intentà ordenar de forma lògica els factors que interaccionen en la situació diferent de cada llengua⁵⁵³.
- La definició dels factors que configuren l'estat actual del context mundial es continuà exposant en forma de tres punts: la voluntat dels estats de

---

⁵⁵³ L'ordre en què apareixen encara no seria el definitiu, però gairebé. Els factors citats són: polític-jurídics; ideològics, demogràfics i territorials; econòmics i socials; culturals; lingüístics i sociolingüístics; subjectius; històrics; interlingüístics. Observem que, al marge d'aquest nou ordre, hi apareix un nou factor que l'equip de redacció considerà important, el factor ideològic, com a tret que damunt les realitats lingüístiques per a frenar la seva capacitat d'expansió o bé, al contrari, per imposa el seu ús.

reduir la diversitat, el procés de mundialització de l'economia, i el model *economicista* de creixement. Vet ací la novetat. En aquest tercer factor el mot esmentat (l'adjectiu *economicista*) serví per a descriure el model de creixement basat en els criteris liberals i l'individualisme competitiu, que no té cap respecte per a la preservació dels espais lingüístics i culturals.

- El segon punt del preàmbul es dedica a exposar els eixos que calen per a garantir la supervivència de les llengües. Els dos primers no havien generat dubtes: s'havia de garantir un desenvolupament sostenible basat en la participació de tothom bo i respectant l'equilibri ecològic de les societats; i, en segon lloc, calia la creació d'un espai econòmic i comunicatiu compatible amb la participació equitativa de tots els pobles, comunitats lingüístiques i persones. El tercer punt (la creació d'institucions polítiques), generà molts dubtes perquè hom no creia que un dels eixos que havien de garantir la supervivència de les llengües hagués de centrar-se a fer com fins ara i fomentar així la creació d'unes estructures que s'han convertit, molt sovint, en les repressores i les detractores de la diversitat. Calia, doncs, obrir la possibilitat d'inventar noves estructures d'organització política. Per això hom introduí la fórmula "*la instauració d'un camí ideològic en la concepció de l'organització política de la diversitat lingüística*" que assegurí la vida dins de totes les llengües. Era fonamental, per tant, la recerca d'un camí ideològic de la concepció de la diversitat lingüística i la seva organització política. Així, hom proposà en la Declaració que si no es fa l'esforç d'explorar nous camins d'organització, és molt difícil que es pugui aturar el procés d'homogeneïtzació.
- Per això, en el paràgraf d'entrada al Títol preliminar, que també canvià en el pas del Sisè al Setè esborrany, hom insistí en el fet que la Declaració parteix de les comunitats lingüístiques i no dels estats, i, a més, té "*com a finalitat de propiciar un marc d'organització política de la diversitat lingüística basat en el respecte i la convivència*⁵⁵⁴", i de proposar-lo a les

---

⁵⁵⁴ Veg. el Preàmbul del Setè esborrany. Annex 2. Document 9.

institucions internacionals que han de garantir el desenvolupament sostenible i equitatiu de les comunitats humanes.

b) Títol preliminar

El canvi en aquest títol és substancial. Un cop més demostra els dubtes generats a l'hora de definir qüestions delicades però cabdals (en part motivats per la manca de referents teòrics clars) i la dificultat de redactar unes definicions universals, no basades en el model català o occidental.

De primer, hom considerà que no s'havia de definir territori sinó que calia començar amb la definició del subjecte de dret de la Declaració: la comunitat lingüística, concepte basat en la col·lectivitat que viu històricament en un territori i que ha desenvolupat una llengua com a mitjà d'intercomunicació. Per tant, territorialitat i historicitat quedaren englobades en la pròpia definició de comunitat lingüística. I d'aquesta manera hom dedicà el primer article de la Declaració a aquesta definició

"Article 1⁵⁵⁵

Aquesta Declaració entén com a comunitat lingüística històrica en un territori tot col·lectiu de persones que, constituït com a poble, ha desenvolupat una llengua comú en un territori o un altre àmbit propi, reconegut o no, i aquesta llengua ha esdevingut el mitjà vàlid d'intercomunicació entre els membres de la comunitat."

que hem reproduït íntegra perquè, si bé encara no és la definitiva, va començar a perfilar els trets que l'equip considerava més rellevants a l'hora de descriure el fenomen col·lectiu: historicitat, territorialitat, sentit de pertinença a un poble i desenvolupament d'una llengua comuna.

En segon lloc, l'equip decidí la supressió de la definició de poble perquè afegia confusió al concepte de comunitat. Vist així, calia, però refusar la minoria com a eix conceptual de les comunitats menys afavorides, car és un mot amb una gran

---

⁵⁵⁵ Correspon a l'article 3 del sisè esborrany.

càrrega polisèmica i que pressuposa una situació d'inferioritat (numèrica i conceptual) no acceptable des del criteri d'equitat, i no pertinent en una Declaració que parteix de la igualtat de fet i de dret per a totes les llengües⁵⁵⁶.

A continuació, en l'article 3, hom introduí un nou concepte, el de grup lingüístic, per començar a donar cos a la proposta feta en la sessió de treball anterior d'establir un contínuum o gradació en l'aplicació dels drets lingüístics. Semblà adient, doncs, la introducció d'aquest nou subjecte referit a les persones o grups de persones assentades recentment en un territori, per tant amb una historicitat relativa i que conviuen amb la comunitat lingüística receptora. Aquest va ser l'inici de la formulació concreta de la gradació de drets que propugnarà la Declaració i, no satisfet encara amb el resultat d'aquesta, l'equip decidí de continuar explorant aquesta via amb la finalitat d'acabar-la i tancar-la definitivament per no deixar exclosa cap situació ni cap realitat de l'aplicació dels drets lingüístics, amb el predomini, estava clar, de la comunitat lingüística com a subjecte de dret principal.

Finalment, l'article 4, sobre integració i assimilació, no es retocà bo i donant més temps per a la reflexió i la recerca de continguts diversos per aquests dos mots que calia carregar de significació conceptual i estudiar l'encaix en una declaració de drets lingüístics.

c) Títol primer

De nou, aquest capítol fou un dels més debatuts per part de l'equip de redacció, que no acabava de trobar la fórmula exacta per a definir llengua en el marc del dret col·lectiu sense incórrer en imprecisions o en enunciats gratuïts.

A l'article 5 del nou Títol primer hom tornà a fer l'esforç de definir llengua. Es tenia molt clar que una Declaració d'aquest tipus no podia obviar que la llengua és un instrument de comunicació i, malgrat que pot esdevenir-ne un mitjà, per natura no

---

⁵⁵⁶ Article 2 del Setè esborrany. Annex 2. Document 9.

ho és inicialment. Aquest instrument s'utilitza individualment però no té cap sentit si no és usat per un col·lectiu⁵⁵⁷. S'havia avançat vers l'enunciat definitiu: la llengua és l'expressió d'una identitat col·lectiva; però encara no s'havia concretat del tot com a formulació primera. Hom hi va afegir, però, una sentència que esdevindria definitiva: *"les llengües han de poder gaudir de les condicions necessàries per al seu desenvolupament en totes les funcions"*⁵⁵⁸.

En el nou article 6 es continua manifestant que el subjecte de dret és la comunitat i els drets de la Declaració s'atribueixen a les persones físiques i jurídiques, bo i afegint segons sigui la seva naturalesa (de les persones) i llur finalitat. De tota manera aquest segon punt no es veia gaire encertat, i el seu manteniment es posava en entredit, però els juristes de l'equip consideraven que s'havia d'explicitar d'alguna manera els subjectes de dret d'aquesta Declaració, per la qual cosa es mantingué de moment.

Un altre canvi significatiu el podem observar en el nou article 9, on es canvià el subjecte de dret d'acord amb la decisió presa per l'equip. Com era lògic, és la comunitat lingüística, i no les llengües, qui són iguals en dret⁵⁵⁹.

En aquest Títol l'equip hi afegí un article (el 10), que recollia el dret a gaudir dels sistemes de traducció directa o inversa, i garantia el ple exercici dels principis de la Declaració. Aquest article també seria definitiu. La importància de formular aquest dret rau en el fet que no totes les comunitats lingüístiques disposen dels sistemes de traducció necessaris i ràpids; això es converteix en un greu inconvenient, no només per gaudir dels drets sinó també per disposar de les mateixes oportunitats

---

⁵⁵⁷ L'equip estava convençut que els drets lingüístics individuals no es poden exercir sinó és en el marc d'una comunitat lingüística plenament reconeguda i amb capacitat per exercir tots els drets i totes les funcions. És en aquest marc que hom pot considerar totes les opcions i els matisos que calgui.

⁵⁵⁸ Aquest redactat ja seria definitiu i passaria a ocupar el punt primer de l'article que encapçalaria el Títol primer. Aquest principi general ajudà definitivament la redacció de la resta de la Declaració en el futur. Veg. Annex 2. Document 9.

⁵⁵⁹ D'aquesta manera el nou redactat de l'article 9 del Setè esberrany comença amb la fórmula *"Totes les comunitats lingüístiques són iguals en dret..."* amb independència del seu grau de sobirania

que la resta de comunitats. No reconèixer aquest dret implicaria un retrocés en l'esperit d'equitat que vol mantenir la Declaració.

L'article 12 també es perfilà prou definitivament. Es dividí en dues parts. La primera on es contempla el dret al monolingüisme, com una opció personal. I la segona on es promulga el dret individual al poliglòtisme, o sigui a conèixer tantes llengües com es vulgui per a garantir tant el desenvolupament personal com la mobilitat social i no constrènyer el dret de relació amb les comunitats amb qui s'ha mantingut, de sempre, contactes de tipus comercial, veïnal, o d'altres. Ambdós apartats són complementaris i suposen la cobertura del dret individual a escollir l'opció més adient en cada cas.

L'encaix dels drets dels grups d'immigrats i dels altres grups lingüístics en el dret col·lectiu sense perjudici dels drets de les comunitats lingüístiques receptores (que són els subjectes de dret de la Declaració), encara representava un maldecap per als membres de l'equip de redacció. Hom no acabava de trobar la fórmula exacta per no dir allò que no es volia dir, ni expressar allò que no es desitjava. L'equip treballava amb la certesa de saber que els immigrants i altres grups de recent implantació en un territori havien de gaudir d'uns drets lingüístics, però no encaixava la formulació perquè aquests drets no es girassin a la contra de les comunitats receptores. Hom va redactar aquest article amb el convenciment d'estar realitzant una declaració d'intencions més que un redactat definitiu i amb la reflexió damunt de la taula que potser aquest punt calia traslladar-lo al Títol preliminar, donada la seva rellevància i les repercussions que la seva definició podia tenir damunt la resta dels articles.

El redactat de l'article 14 esdevindria definitiu. En ell s'expressa que cap disposició de la Declaració no es pot utilitzar en contra d'una norma o pràctica (tant interna com internacional) més favorable per a una comunitat lingüística. D'aquesta manera hom assegurava la continuïtat d'aquelles polítiques lingüístiques respectuoses amb la diversitat i amb un estat d'aplicació del dret més avançat que

---

política i de la seva situació social i econòmica..

el proclamat en la Declaració, o en la seva línia conceptual.

Altres apartats on s'introduïren modificacions foren:

d) Secció I: òrgans oficials

El canvi més significatiu que afectà la secció dedicada als òrgans oficials i a l'administració pública fou l'opció de canviar-li el títol. En aquell moment semblà que *òrgans oficials* reflectia la idea més general. L'altre esforç en aquesta secció fou de tornar a simplificar-la i regularitzar-la segons els acords convinguts per a redactar l'articulat, de tal manera que, tret d'alguns matisos, aquesta secció estaria pràcticament tancada com a definitiva⁵⁶⁰.

e) Secció III: onomàstica

El canvi significatiu en aquesta secció fou la redacció de l'article 34 que contemplava el dret de les comunitats lingüístiques a autodesignar-se en la pròpia llengua i a ser designades en altres llengües amb una forma pròxima a l'original o amb un terme adaptat a les característiques fòniques i fonètiques de la llengua que designa, sempre i quan aquest no sigui despectiu⁵⁶¹.

Cap altre canvi significatiu no es produí en el pas del sisè al setè esborrany però les bases ja eren posades al seu lloc.

---

⁵⁶⁰ Al Setè esborrany (Annex 2. Document 9), hem reflectit els canvis realitzats en el pas del Sisè al Setè esborranys: hem ratllat els fragments suprimits i hem subratllat els fragments de nova creació.

⁵⁶¹ Un exemple: hom pot designar la ciutat de New York com a Nova York, en català. O bé podem acceptar els termes Catalunya, Catalonia, la Catalogne, Katalonien, etc., sempre que es parli en aquestes llengües, però no podem acceptar el terme "el nordeste español" o "el nordeste peninsular".

4.8. Setè esborrany

4.8.1. Observacions generals i canvi d'orientació

Jacqueline Hall va fer arribar a la coordinació un document escrit de quatre fulls d'observacions⁵⁶². Aquestes eren de tipus general i, particularment, sobre l'articulat del setè esborrany de la Declaració. Considerem que aquesta aportació marcà un altre punt d'inflexió important car les reflexions proposades per l'autora i els seus comentaris sobre alguns articles foren el motiu de reflexió de la sessió de treball del dia 3 de juliol de 1995. El debat se centrà en els dos grans temes apuntats: les observacions generals i alguns articles de la Declaració.

a) Observacions generals

- El Títol III sobre casos especials

Mostrà la seva preocupació per la manca de contingut, encara, del Títol III, dedicat a les llengües sense territori, les comunitats nòmades i els illots lingüístics. L'autora del comentari proposà la recerca d'algun especialista en aquesta temàtica perquè donés un cop de mà a l'equip de redacció. No es descartà aquesta proposta bo i encomanant a la coordinació la recerca dels especialistes. Malgrat tot, l'equip esmerçà un temps de la sessió a redactar un nou article referit a aquestes situacions especials. Fou l'article 48 del vuitè esborrany, que entengué com a situacions especials:

“les col·lectivitats que estan assentades històricament en un espai geogràfic reduït envoltat pels membres d'altres comunitats lingüístiques o estan assentades històricament en un espai geogràfic compartit amb membres d'altres comunitats sovint com a efecte del propi procés d'aculturació i de canvi de llengua”⁵⁶³.

---

⁵⁶² Referenciem el document en l'Annex 6. El seu contingut es pot trobar a l'arxiu del CSDUDL o bé a l'arxiu personal de l'autor del treball.

⁵⁶³ Article 48 del vuitè esborrany de la Declaració. Veg. Annex 2. Document 10.

Amb aquesta opció l'equip aprofundia i definia els illots lingüístics i la seva problemàtica, generada per la seva situació, però encara no establia els seus drets. La majoria de veus dels membres de l'equip opinaven que, definits així, els illots eren un cas especial de comunitat lingüística i que, com a tals, havien de gaudir dels mateixos drets i emparar-se en els mateixos principis. Va ser l'inici del debat sobre la pertinença de dedicar un Títol a les situacions especials, quan la majoria dels membres de l'equip de redacció opinaren que la realitat és que no hi ha situacions especials sinó diverses, i, per tant, la Declaració havia de donar cabuda a aquesta diversitat. Quedà com a eina de reflexió que ben aviat es resoldria.

El segon punt proposat per l'autora de les observacions fou el nou article 48 que feia referència a les comunitats lingüístiques nòmades, i els atorgava la territorialitat en la seva àrea històrica de desplaçament. Això volia dir que gaudien també d'una història i d'un territori, fet que no posava el dubte poder-les considerar com a casos especials o bé, simplement, es qüestionava si són casos diversos. Un cop s'aclarís la seva naturalesa, calia articular bé els drets que se'n deriven.

El tercer punt del nou article aclareix que la Declaració no atorga el principi de territorialitat i historicitat als individus o grups d'immigrants recents. Aquesta opció implica que, per a aquestes situacions, cal preveure el dret que se'n deriva, i aquest continuava essent un repte del contingut de la Declaració: establir la gradació o contínuum de drets a les diverses situacions altres que les comunitats lingüístiques ja definides.

- Fórmules variables

L'autora també observà la variació que hi havia en la redacció del document pel que fa a fórmules de redacció com: *el territori en què la llengua és pròpia, el territori d'on és pròpia la llengua, el territori on és pròpia aquesta llengua, els territoris on s'usa la llengua, etc.* Proposà algunes possibilitats de redacció d'aquests enunciats: *les llengües històricament pròpies dels territoris o bé la llengua històricament parlada en el territori, la llengua territorialment històrica o la llengua pròpia del*

territori. Fou aquesta darrera proposta la que semblà més adequada per descriure la situació i, per tant, la que es prengué com a estàndard tot i que l'equip no descartà les altres (que també semblaren plausibles) per desfer els casos de redundàncies, repeticions o males interpretacions segons el context.

- El tracte compensatori

Jacqueline Hall observà que ella havia introduït en les seccions que havia redactat la noció de tracte compensatori de les llengües minoritzades, i preguntà a l'equip si calia introduir-ho en altres apartats com cultura, àmbit socioeconòmic, ajuts internacionals, etc. L'equip valorà molt positivament aquesta noció però no pas com un factor sectorial sinó com un principi general, car pensà que les comunitats lingüístiques menys afavorides o amb una situació contextual de pobresa han de rebre un tracte compensatori per tal de poder desenvolupar els principis de la Declaració. Per tant s'acceptà la proposta i la coordinació es comprometé a redactar-la com un principi general.

b) Comentaris sobre l'articulat⁵⁶⁴

- Àmbit públic versus àmbit privat

L'autora de les remarques proposà invertir l'ordre dels dos apartats de l'article 11 amb la finalitat d'ordenar la gradació, de privat a públic i no a la inversa. No es tingué en consideració la proposta car hom considerà que el criteri de la Declaració es basava en la prioritització d'allò col·lectiu, l'ús públic de la llengua. Invertir l'ordre, per tant, seria invertir el principi general.

- Dret a conèixer i a usar altres llengües

---

⁵⁶⁴ L'autora de les observacions es basà en el sisè esborrany de la Declaració per a fer les remarques, la qual cosa justifica la no coincidència de la numeració dels articles amb el seu contingut. Comentarem només les propostes de Jacqueline Hall que van originar un debat interessant per a l'avenç de la Declaració. La resta de propostes es poden llegir en l'Annex 2. Document 10, com a

La proposta realitzada en aquest document, basada en el canvi de l'article 12, intentava assolir:

- . la distinció entre els diferents conceptes que conté l'article i entre el dret de conèixer i el dret d'usar;
- . la supressió del terme *llengües de relació internacional*, perquè aquesta porta implícita la noció de llengües més aptes que les altres per a algunes funcions; perquè aquest concepte parteix d'una concepció estatal de les relacions lingüístiques (internacional equival molt sovint a interestatal); i perquè és massa restrictiu: l'important és establir el dret de conèixer i usar les llengües que són útils per a relacionar-se amb altres col·lectius.

Hom valorà que, ja en el setè esborrany, s'havien introduït algunes modificacions en aquesta mateixa línia. L'observació d'incloure els dos vessants: conèixer i usar, semblà pertinent.

- Drets dels immigrants recents

La formulació de l'article 13 era massa conceptual i teòrica, segons l'autora de les propostes d'esmena, i a més, observà que calia treballar molt més aquest punt i tractar-lo per separat.

De moment l'opció de l'equip fou de mantenir intacte l'article 13 i de fer l'esforç de definir aquestes situacions *especials* en l'article 48, tal i com ja hem explicat en aquest mateix capítol. També considerà que la importància del tema requeria un esforç i un ajut complementaris. L'equip decidí prendre's un temps de reflexió i també de mantenir l'article 13 dins dels principis generals perquè encara no es veia prou clara la inserció d'aquests casos en un apartat especial. A més, s'acceptà de tractar per separat els drets dels grups d'immigrants recents i els drets de les comunitats lingüístiques nòmades o sense territori, perquè hom considerà que no es tractava del mateix cas, ja que els primers pertanyien a grups que podem anomenar com a desplaçats del seu entorn i els segons són grups que, malgrat

---

notes adjacents i comentaris.

que es desplacen, ho fan en el mateix espai territorial sempre. Vistes aquestes observacions, el que calia canviar, segurament, era el propi concepte de territori aplicat a les comunitats lingüístiques. Per tant, l'equip es proposà un nou repte basat en fer l'esforç d'afinar més en el terme citat per tal d'aclarir l'entrellat i, d'aquesta manera, començar a desfer molts interrogants que planaven sobre altres qüestions. Una de les pistes en què es proposà de treballà l'equip de redacció fou sobre la base que hom no podia definir el territori només com un espai territorial, i potser calia ampliar la definició a un espai concebut de manera més àmplia.

- Dret de rebre una resposta en la pròpia llengua

Jacqueline Hall expressà el dubte de si calia especificar el dret dels membres d'una comunitat lingüística a obtenir una resposta de l'administració en la llengua pròpia del territori, que obviaven els articles 16 i 17⁵⁶⁵. En aquest sentit hom expressà que la interacció i la reciprocitat de poder-se dirigir en la llengua pròpia i de poder obtenir-ne una resposta, estava inclosa en el terme *relacionar-se amb l'administració* inclòs en els articles esmentats, que en el vuitè esborrany esdevindrien el 14 i 15. Hom considerà de tenir en compte aquesta reciprocitat del verb *relacionar-se* de cara a un possible desplegament de la Declaració o davant dels aclariments a efectuar amb els experts quan el document fos sotmès a estudi.

- La llengua de les disposicions jurídiques

Es reconeix el dret de tota comunitat lingüística de disposar de les lleis i les altres disposicions jurídiques (sempre que li concerneixin) en la llengua pròpia. Aquest dret ja havia estat inclòs, amb aquesta redacció, en el setè esborrany (article 20). L'interrogant de l'autora de les remarques radicava en el segon paràgraf de l'article. Aquest exposava l'obligació dels poders públics, que en les seves àrees d'actuació tenen més d'una llengua territorialment històrica, de publicar aquells documents en

---

⁵⁶⁵ Ja hem comentat que l'autora d'aquestes observacions i remarques les realitzà seguint el model del Sisè esborrany. Per tant, aquests articles pertanyen a aquest. Observem que en el Setè esborrany només l'article 16 parla de la relació del ciutadà amb l'administració i que, en certa mesura aquest problema detectat ja havia estat solventat.

totes aquestes llengües. Per l'autora de la proposta aquest paràgraf i el primer eren redundants i el segon paràgraf quedava inclòs en el primer. L'equip explicà que hi ha una diferència substancial en el contingut d'ambdós paràgrafs que calia mantenir. El primer per assegurar la publicació dels documents oficials en la llengua pròpia del territori (recordem que estem parlant de comunitats lingüístiques i que la majoria d'elles no gaudeixen de la sobirania política suficient que els garanteixi aquest dret); i el segon per assegurar la publicació de les disposicions de caràcter general en totes les llengües territorialment històriques de l'àrea d'influència del poder públic concernit⁵⁶⁶. Per tant, no es podia prescindir d'aquest segon paràgraf perquè no quedava inclòs en el primer.

- És cultura o no és cultura?

L'article 44 del setè esborrany⁵⁶⁷ va ser posat en entredit a partir de les consideracions de Jacqueline Hall. Segons la membre de l'equip de redacció, aquest article no té "*res a veure amb la cultura*"⁵⁶⁸, perquè es tracta d'una reivindicació política i per tant, si es considerava oportuna, s'hauria de traslladar als Principis generals, però de cap manera mantenir-se dins de l'articulat de la secció de cultura. De primer l'equip considerà raonable i encertat el comentari, car, era clar que es tractava d'un article fora de la secció que li corresponia⁵⁶⁹. S'estudià on calia traslladar-lo. El Títol primer semblà el més adequat, car, com havia suggerit l'autora, es tractava d'un principi d'ordre general. Finalment hom examinà els articles del títol esmentat per estalviar les redundàncies, i observà que el principi general expressat allà ja el recollia l'article 6, perquè expressava el dret de les comunitats lingüístiques a veure garantides llurs facultats d'autoorganització de

---

⁵⁶⁶ En el cas més proper que tenim, l'Estat espanyol, hauria de publicar els documents de caràcter general, com la Constitució i moltes altres lleis, en les llengües territorials i històriques que es parlen en aquest estat.

⁵⁶⁷ L'article 47 del Sisè esborrany.

⁵⁶⁸ Cita textual del document ofert per l'autora i que hom pot trobar a l'arxiu del CSDUDL o de l'autor del treball. (Pàg. 4 del citat document).

⁵⁶⁹ En ell hom expressava el dret a gaudir d'un reconeixement (polític, s'entén) necessari per poder ocupar el lloc corresponent (polític, s'entén, també) en l'àmbit internacional.

manera suficient. Per tant s'eliminà l'article 44, amb el benentès que la segona part del redactat (que exclouïa la consideració de la categoria de majoritari o minoritari referida a les llengües), es recollia en l'article 2.2⁵⁷⁰.

- Cal subvencionar la cultura?

Aquest era l'interrogant suggerit a partir de la lectura de l'article 46 del setè esborrany. La consideració de Jacqueline Hall féu reformular aquest article. De fet, com observà l'autora, la redacció era confusa, certament, i hom podia inferir que parlava dels ajuts o subvencions a la cultura, quan la pretensió de l'article era expressar el dret a poder accedir a les programacions culturals i a ser-ne informats. El suport era necessari per a les activitats d'aprenentatge dels estrangers i per a les activitats de traducció, doblatge, postsincronització i subtítolatge. Però la pregunta tornava a planar: calia subvencionar la cultura? Per què només la cultura? I l'ensenyament?

L'enfocament global de la Declaració es basava en el criteri d'equitat i de tracte compensatori, i la resposta estava aquí: l'equip es comprometé a redactar una disposició amb caràcter de principi general que contemplés aquests dos trets per a les comunitats menys afavorides. No s'havia de parlar, per tant de subvenció sinó de tracte compensatori. L'article es redactà, de moment, com fa palès l'article 39 del vuitè esborrany⁵⁷¹. Més endavant hom precisà en què havia de consistir aquest tracte compensatori⁵⁷².

- Llengües majoritàries

En l'apartat socioeconòmic encara es parlava de llengua amb l'afegit "*que ha*

---

⁵⁷⁰ "Aquesta Declaració exclou del concepte de comunitat lingüística el conjunt de persones assentat recentment en un territori però sense cap raó d'historicitat que el constitueixi com a tal". (Veg. Annex 2. Document 10.)

⁵⁷¹ "Tota comunitat lingüística té el dret d'accedir a les programacions interculturals, per mitjà de la difusió d'una informació suficient, i que es doni suport a les activitats d'aprenentatge als estrangers o de traducció, doblatge, postsincronització i subtítolatge".

⁵⁷² Veg. la Disposició addicional primera del darrer esborrany (Annex1).